

Urbanizam Dubrovnika do uspostave austrijske vlasti

Klokoč, Karmen

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:788893>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-13**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

URBANIZAM DUBROVNIKA DO USPOSTAVE AUSTRIJSKE
VLASTI

Karmen Klokoč

Mentor: dr. sc. Dubravka Botica, red. prof.

ZAGREB, 2024.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu

Diplomski rad

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski studij

URBANIZAM DUBROVNIKA DO USPOSTAVE AUSTRIJSKE VLASTI

Urbanism of Dubrovnik till the Establishment of Austrian rule

Karmen Klokoč

SAŽETAK

Ovim se radom želio napraviti povijesni pregled arhitektonsko-urbanističkih promjena kroz koje je Dubrovnik doživio u razdoblju od XIV. do prve polovice XIX. stoljeća. Pregled započinje odredbama Statuta iz 1272. i Regulacije iz 1296. godine. Jačanje graditeljske aktivnosti događa se u XV. i XVI. stoljeću kada Dubrovnik doživljava procvat pomorske trgovine, što se nedvojbeno moralo odraziti i na naručivanje novih ili obnovu postojećih građevina unutar grada. Veliki potres 1667. oštetio je svaku građevinu u gradu, a mnoge porušio. Vlast je morala potaknuti privatne vlasnike na izgradnju i obnovu kuća kako bi grad opstao, a nova je gradnja nosila obilježja baroknog stila. U prvom desetljeću XIX. stoljeća Dubrovnikom je vladala Francuska koja je mnoge zgrade prenamijenila, a crkve desakralizirala. Odlukom Bečkog kongresa 1815. godine područje bivše Republike postaje dijelom Austrije. Usprkos nezadovoljstvu stanovništva, austrijska vlast ustrojila je funkcionalnu upravu i prenamijenila zgrade prema potrebama grada.

Rad je pohranjen u: knjižnici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Rad sadrži: 65 stranica, 4 reprodukcije. Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: arhitektura, austrijska vlast, Dubrovnik, francuska vlast, Statut grada Dubrovnika, urbanizam, Velika trešnja

Mentor: Dubravka Botica, dr. sc., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ocjenjivači: Tanja Trška, dr. sc., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Danko Šourek, dr. sc., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Datum prijave rada: 15.01.2024.

Datum predaje rada: _____

Datum obrane rada: _____

Ocjena: _____

Izjava o autentičnosti rada

Ja, Karmen Klokoč, diplomantica na Istraživačkom smjeru – modul 2 Umjetnost renesanse i baroka diplomskoga studija povijesti umjetnosti na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom Urbanizam Dubrovnika do uspostave austrijske vlasti rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije izravno preuzet iz nenavedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

U Zagrebu, 4. 9. 2024.

Vlastoručni potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. PROSTORNO UREĐENJE I ARHITEKTURA DO VELIKE TREŠNJE.....	2
2.1. Organizacija prostora i odredbe Statuta	2
2.2. Graditeljska aktivnost u XV. i XVI. stoljeću	8
2.3. Analiza prikaza Dubrovnika u slikarstvu	11
3. VELIKA TREŠNJA 1667. GODINE.....	18
3.1. Prilike u Republici XVII. stoljeća	18
3.2. Potres i događanja neposredno nakon njega.....	18
3.3. Obnove, gradnje i urbanističke promjene nakon potresa	21
4. PAD DUBROVAČKE REPUBLIKE I FRANCUSKA VLAST	33
4.1. Stanje u XVIII. stoljeću.....	33
4.2. Opsada Dubrovnika i ukidanje Republike.....	36
4.3. Francuska uprava – administrativne promjene, gradnje i prenamjene građevina .	40
5. USPOSTAVA AUSTRIJSKE VLASTI.....	46
5.1. Odnos Dubrovačke Republike i Austrije prije francuske okupacije	46
5.2. Prijelazna austrijska uprava i okolnosti Bečkog kongresa 1815.	47
5.3. Arhitektura i urbanizam Dubrovnika u prvim desetljećima austrijske vlasti	49
6. ZAKLJUČAK	58
POPIS LITERATURE	59
SLIKOVNI PRILOZI.....	63
SUMMARY	65

1. UVOD

Grad Dubrovnik nastao je kao utočište za stanovnike Epidaura (današnjeg Cavtata) koji su bježali pred provalama Avara u VII. stoljeću. Dubrovnik je, unatoč prisutnosti Avara na istočnoj obali Jadranskog mora, bio pod bizantskom vlašću. Bizantska je vojska pritekla u pomoć Gradu kada se sredinom IX. stoljeća nalazio pod opsadom Saracena. Konstantin Porfirogenet u svome djelu *O upravljanju carstvom* pored ostalih dalmatinskih gradova piše i o Dubrovniku te ga naziva utvrđenim gradom – *kastrumom*.¹ Dubrovnik je u prvim stoljećima bio maleni grad na otočiću, a kasnije su stanovnici proširili sami otočić te se Grad tako postepeno spojio s kopnom. Taj najstariji, i najviši, dio Grada nazivao se *Kaštio*, a sa sljedeća se dva proširenja Grad proširio i na istočni dio otoka (kasnije seksterije *Svetog Petra* i *Pustijerna*).² Morski kanal koji je dijelio otočić s kopnom nasut je početkom XII. stoljeća čime se grad spojio s predgrađem koje je stoljeće kasnije opasano obrambenim zidom.³ Grad potpunu samostalnost od stranih gospodara poput Bizanta i Venecije stječe tek 1358. godine i postaje komuna. Prosperitet Grada počinje s XII. stoljećem kada Dubrovčani potpisuju pomorsko-trgovačke ugovore s mnogim talijanskim i dalmatinskim gradovima te tako jača trgovačke veze i svoju pomorsku trgovinu širi i na Sredozemlje.⁴ Dubrovnik se u narednim stoljećima širio dalje i adekvatno tome građen je i sustav za obranu, kako s morske, tako i s kopnene strane. Utvrđenja i zidine izmjenjivani su i prilagođavani suvremenim tehnikama ratovanja, pa se tako u razdoblju renesanse i izuma baruta grade kule (poput Kule Minčeta) umjesto dotadašnjih utvrda. S obzirom na njegov smještaj i oblik grada, bilo je potrebno pronaći način kako najbolje iskoristiti dostupan, ograničeni gradski prostor jer je srce grada bilo isključivo unutar zidina, izvan njih nalazio se mali broj samostojećih kuća, pokoji samostan ili crkvice te naravno ljetnikovci kao mjesta za bijeg od gradskih vrućina u ljetnim mjesecima. Kako bi se održala kvaliteta života u gradu, vlasti su morale pomno odrediti raster ulica i prilagoditi ga terenu regulirati pravila gradnje a posebno poštivanje granica privatnih i općinskih zemljišta te osigurati dobre higijenske uvjete za sve stanovnike. U V. knjizi Dubrovačkog statuta iz 1272. godine navedene su regulative i upute vezane za prostorno uređenje i gradnju unutar, kao i za podjelu poljoprivrednih zemljišta izvan gradskih zidina.

---

¹ Željko Peković, Kristina Babić, »Predgrađe dubrovačke civitas«, u: *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 55 (2017.), str. 2.

² Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808. Prvi dio. Od osnutka do 1526.*, Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske, 1980., str. 24.

³ Isto, str. 33.

⁴ Isto, str. 41.

2. PROSTORNO UREĐENJE I ARHITEKTURA DO VELIKE TREŠNJE

2.1. Organizacija prostora i odredbe Statuta

Dubrovnik se od prvotnog *kastruma*, koji čini urbanističku osnovu grada, s vremenom proširivao na širi prostor otoka, kao i na dio mora koji se nasuo. Nadodavajući nove dijelove grada se Dubrovnik, vjerojatno po uzoru na Veneciju, u XIII. stoljeću dijeli na šest seksterija: *Kaštio*, *Sv. Petar*, *Pustijerna*, *Sv. Vlaho*, *Sv. Marija* i *Sv. Nikola* ili *Prijeko*.⁵ Potonji je obuhvaćao područje sjeverno od Place, a dobio je naziv po crkvi koja se nalazi u tom dijelu. Seksterij *Sv. Vlaho* dobio je naziv po crkvi spomenutog sveca i zasigurno se odnosio na područje u njenoj blizini, no granice nisu sasvim jasne i u nekim se trenucima preklapaju s granicama *Sv. Marije*, a ni za taj seksterij granice nisu sasvim jasne kao kod ostalih. Seksterij *Kaštio* najstariji je dio grada iz kojeg se kasnije proširio cijeli grad i nalazi se na krajnjem jugozapadnom dijelu. Prva tri navedena seksterija su do XIII. stoljeća tvorila Grad, a ostali su smatrani podgrađima koja su se kasnije s vremenom uključila u gradske zidine i upotpunila izgled i granice grada kojeg poznajemo danas. *Kaštio* zauzima najviši dio grada u kojem je u prvim stoljećima bio smješten bizantski kastrum korišten za kontrolu plovidbe. Sjeverna granica mu je Ulica od Kaštela, a južna gradske zidine odnosno hridi. Spominje se da se unutar kastruma nalazila Crkva Sergija i Bakha te da je na mjestu tog kastruma u XII. stoljeću izgrađen samostan s Crkvom sv. Marije od Kaštela koja je srušena u potresu 1667. godine. U jugoistočnom dijelu Kaštela nalazila se Crkva sv. Petra Malog koja je također srušena 1667. godine. Crkva i samostan sv. Andrije također su se nalazili na tom području uz gradske zidine, na dijelu nazvanom Na Andriji, a također su srušeni u potresu i nisu nikad obnovljeni. Seksterij *Sv. Petra* nastavlja na *Kaštio* i obuhvaća područje ispod Kaštela, okružen Ulicom od Domina, Strossmayerovom i Gradićevom. Na tom su se dijelu nalazila troja vrata koja su bila dio starih gradskih zidina: Vrata Celenge, Menčetićeva vrata i Lavlja vrata. Potonja su se nalazila na sjecištu Strossmayerove i Ulice Lučarice, Menčetićeva na prostoru između Trnušaste i ulice Miha Pracata, a Vrata Celenge nalazila su se na sjecištu Strossmayerove i Ulice sv. Josipa. Seksterij *Sv. Petra* dobio je naziv po Crkvi sv. Petra Velikog koja se nalazila na mjestu današnje dvorane Glazbene škole. Crkva je pregrađivana više puta, bila je dio Samostana sv. Apostola koji je oštećen i izgorio u potresu, a kasnije je pregrađen u Samostan sv. Katarine Sijenske. Ispod

---

⁵ Lukša Beritić, »Ubikacija nestalih građevinskih spomenika u Dubrovniku I«, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 10 (1956.), str. 17-19.

Kaštela bio je smješten Samostan sv. Šimuna, prvi put spomenut u XII. stoljeću, no ni on nije obnovljen nakon što je bio srušen u potresu 1667. godine. Na području ovog seksterija nalazila se i Crkva sv. Mihajla, smještena tik uz gradske zidine, koja u XV. stoljeću postaje Crkva sv. Lucije i također biva srušena u potresu i nikada nanovo podignuta. U *Pustijerni* se nalazila Crkva sv. Stjepana, izgrađena uz Vrata Sv. Margite kroz koja se iz *Sv. Petra* ulazilo u *Pustijernu*, a sa sjeverne se strane u *Pustijernu* ulazilo kroz Vrata Pustijerne. Kod Tvrđave sv. Ivana nalazila su se Vrata od Ponte koja su zazidana i danas još uvijek vidljiva. Ovaj se seksterij protezao od Ulice kneza Hrvaša do Tvrđave sv. Ivana. Time je obuhvaćao i nadbiskupijsku palaču koja se nalazila iza katedrale, između Gradićeve, Stuline i Ulice Ilije Sarake. Na mjestu palače nekada se nalazila Crkva sv. Vida koja je porušena radi gradnje palače u XI. stoljeću. Gradska luka također je bila dio *Pustijerne*, kao i Crkva i samostan sv. Tome između Ulice od Pustijerne i Damjana Jude koji su također srušeni.⁶

U Dubrovniku su kuće „od starine“ bile građene od kamena, a pri tom se misli na kuće koje su se nalazile unutar kaštela. Međutim kako se grad sve više širio, gotovo su sve kuće podignute u novim dijelovima grada bile drvene,⁷ s izuzetkom važnijih građevina poput crkava ili palača. Od te se prakse nastojalo odustati zbog opasnosti od požara, a stroža su pravila vezano za to uvedena 1296. godine nakon što je te godine u gradu izbio požar.

Iz razdoblja srednjeg vijeka nažalost ne postoje sačuvani realistični i detaljno izrađeni prikazi Dubrovnika (kao što će biti slučaj u kasnijim razdobljima) koji bi poslužili kao slikovni prikaz onoga o čemu se govori u Statutu iz 1272. i u Regulaciji iz 1296. godine, no iz pisanih se izvora može dobiti dosta jasna slika izgleda grada u tom trenutku. Pogotovo što je u Regulaciji iz 1296. detaljno opisan raspored i položaj ulica u „najnovijem“ seksteriju *Sv. Nikole* koji je zadržan do danas.

U V. knjizi Statuta definiraju se pravila gradnje pa se tako određuje da kućama s jedne strane ulice pripada trećina prostora ulice, kućama s druge strane ulice druga trećina, a posljednja trećina pripada općini, dok se nebo (u slučaju gradnje balkona ili terase) dijeli na pola i kući sa svake strane pripada polovica. Balkon ili prozor nije dozvoljeno napraviti ukoliko točno nasuprot, na drugoj strani ulice već postoji jedno od navedenog. Kanalizaciju je također bilo važno regulirati, pa se tako određuje da svaki dio kuće mora imati udio u kanalizaciji te se

---

⁶ Prema: Željko Peković, *Dubrovnik: nastanak i razvoj srednjovjekovnog grada*, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 1998., str. 42-73.

⁷ Prema: Ivanka Lemo, *Urbana matrica grada Dubrovnika: utjecaj veličine i oblika parcele u njezinu oblikovanju*, Zagreb - Dubrovnik: ArtTresor naklada, Matica hrvatska, 2017., str. 46.

zabranjuje pravljenje prozora iznad tuđe kanalizacije, kao i smještanje kuhinje iznad svoje kanalizacije. Zabranjuje se tako i gradnja kuće uz novi gradski zid na udaljenosti manjoj od tri sežnja, a onaj tko na tom mjestu ima zemljište dobit će zamjensko ili će ga Općina otkupiti od njega. Vlasnici prvih kuća koje su okrenute ka moru moraju svod kuće okrenuti i prema pučini i prema brdu (Srđu), dok svodovi na svim ostalim kućama u gradu trebaju biti okrenuti prema brdu. Također nije bilo dozvoljeno krov svoje kuće okrenuti nad krov susjedne jer bi se na taj način kišnica slijevala na taj krov. Nadalje, nije bilo dopušteno graditi peć ukoliko je pregradni zid prema susjedu izgrađen od drva, što pokazuje s kojim su oprezom vlasti pokušavale spriječiti izbijanje požara. A o brizi za sigurnost stanovnika svjedoči i XVI. poglavlje u kojem se kaže da, ukoliko vlasnik ne bude u mogućnosti platiti trošak obnove ruševnog zida, taj će zid srušiti vlast kako ne bi došlo do neke daljnje štete. Isto se to odnosi i na ruševne građevine uz put ili ulicu koje će knez dati srušiti ako ga vlasnici ne budu htjeli obnoviti.⁸

U poglavlju XLI naziva „O ulicama“ definira se raster ulica u predgrađu koje su od sada dio grada, a radi se o području seksterija *Sv. Vlaha*. Tako se primjerice ulica koja dolazi od Lavljih vrata (Lučarica) mora protezati do Poljane, kao što i ulica koja dolazi od Menčetićevih vrata (danas Ulica Miha Pracata) također mora ići do Poljane. Zakonom se određuje da ulice koje se pružaju u smjeru sjever-jug moraju biti široke devet pedalja, dok ulice koje se pružaju u smjeru istok-zapad moraju imati širinu od četrnaest pedalja; i oni koji već posjeduju zemljišta u ovim ulicama imaju dozvolu za gradnju svodova, a oni koji u budućnosti kupe zemljište u ulici koja se pruža u smjeru istok-zapad više nemaju to pravo. U novopriipojenom dijelu grada zabranjuje se gradnja vanjskih stubišta, a tko se o to ogluši platit će kaznu. Kaznu će isto tako platiti onaj tko u predgrađu bude imao septičku jamu iznad zemlje. Možda najvažnija, pretposljednja točka V. knjige Statuta naređuje da se svake godine moraju izabrati trojica najstručnijih osoba koji će kontrolirati gradnju i poštivanje granica zemljišta u gradu. U ranijim se točkama, također u kontekstu nadzora i procjene, spominje i određeno povjerenstvo, tako da bismo ovu trojicu mogli smatrati jednom vrstom povjerenstva. Takvo što nam dokazuje koliko su Dubrovčani bili posvećeni organizaciji i kontroli gradnje unutar zidina. U VI. se knjizi pretežito govori o drugim društvenim pitanjima i propisima, a tematika gradnje spominje se jedino u LVII. poglavlju gdje se kaže da nikome unutar zidina nije dozvoljeno podizati kuće od slame. U pozadini ove odluke zasigurno postoji i estetski faktor, međutim prije svega time se

---

⁸ *Statut grada Dubrovnika*, V. knjiga, Dubrovnik: Državni arhiv, 2002., str. 297-306.

regulira i umanjuje opasnost od požara jer kuće izgrađene od ovakvog materijala predstavljaju veću opasnost od požara.⁹

U VIII. knjizi, u poglavlju LVII¹⁰ iznova se određuju smjerovi i izgled ulica u Gradu, ovog puta govori se i o području seksterija *Sv. Nikole*. Povod je požar koji je izbio 16. kolovoza 1296. u kojem je izgorio veliki broj kuća. Neke od promjena su probijanje ulice od Crkve svetog Nikole preko općinskog zemljišta, širine tri sežnja (otprilike 1,8 metra) koja će sezati do gradskih zidina na zapadu (Ulica Prijeko). Odlučeno je da u ovom su dijelu grada trebaju biti sagrađene i kuće koje su trebale imati duljinu i širinu od tri sežnja, a između njih mora biti ostavljen prostor za ulice širine deset pedalja koje će se protezati do sjevernih gradskih zidina, čime se oblikovao izgled dijela grada sjeverno od Place koji je zadržan do danas. Spominju se i nove ulice u dijelu grada južno od Poljane (Place) pa se tako naređuje da se probije ulica na općinskom zemljištu koja će započinjati s istoka s kućama Vukasovićevih i sezati prema zapadu do ulice između kuće Tripa Đurđevića i nadbiskupijskog zemljišta (Ulica između Polača).¹¹ Za svaku su kuću i ulicu propisani odgovarajući žljebovi za odvod kišnice te se napominje da se u svim ulicama spomenutim u ovoj odluci ne smiju raditi nikakve dodatne gradnje poput stubišta, svodova ili sulara već da moraju ostati slobodne. Ponovno se spominju tri povjerenika koji će odlučivati u slučaju zemljišnih sukoba između vlasnika.

U istoj se knjizi, u poglavlju LX,¹² govori o odluci kneza Andrije Daura iz godine 1309. kojom se propisuje da su, u slučaju izbijanja požara u Gradu ili predgrađu, svi stanovnici dužni pomoći pri gašenju, uz izuzetak žena (ukoliko nisu robinje ili sluškinje) kojima je zabranjeno napustiti kuću u takvoj situaciji. Svima koji postupe suprotno ovome slijedi novčana kazna u iznosu od pet perpera. Ako je radi sprječavanja širenja požara, potrebno srušiti kuće koje okružuju kuću zahvaćenu požarom, vlast će nadoknaditi njihovu vrijednost. Općina se također obavezuje dodijeliti svakom seksteriju po dvadeset sjekira koje će biti upotrijebljene u slučaju požara.

Nastojanja za oslobađanjem javnog prostora vidi se i u naredbama Velikog i Malog vijeća iz XIV. stoljeća u kojima se od vlasnika kuća u starom dijelu grada traži da uklone vanjska

---

⁹ Statut grada Dubrovnika, V. knjiga, str. 321-323, 361.

¹⁰ Isto, VIII. knjiga, str. 461-465.

¹¹ Lukša Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*, Zagreb: Zavod za arhitekturu i urbanizam Instituta za likovne umjetnosti JAZU, 1958., str. 16.

¹² Statut grada Dubrovnika, VIII. knjiga, str. 471-473.

stepeništa, što je na kraju i postignuto uz propisivanje zadanih rokova i plaćanje trećine troškova za rušenje od strane Općine.¹³

Dubrovnik je tijekom čitavog XIII. i prve polovice XIV. stoljeća bio pod mletačkom vlašću. Venecija je postavljala kneza, kontrolirala tj. ograničavala dubrovačke trgovce te koristila Dubrovnik kao svojevrsno vojno uporište.¹⁴ Česti su bili sukobi između Dubrovčana i nametnute strane vlasti, ali to sve prestaje završetkom mletačke vlasti u veljači 1358. godine, no ubrzo Dubrovnik potpada pod vlast novog vladara – ugarsko-hrvatskog kralja Ludovika. Spomenuti kralj ratovao je sa Srbima u narednim godinama što se negativno odrazilo i na Dubrovnik jer Srbi, na čelu s carem Urošem, objavljuju rat Dubrovčanima i upadaju na njihove teritorije.¹⁵ Tijekom XIV. stoljeća nastojalo se Grad dovesti u što bolje stanje i napraviti ga što sigurnijim i ugodnijim za život pa se tako pored odredbi o obavezi gradnje kamenih umjesto drvenih kuća, naređuje i popločavanje gradskih ulica. Prve su na redu bile velike ulice poput Ulice od Puča i Ulice Lučarice, a kasnije su sistematski sve ulice popločane kamenom ili opekom, ovisno kako bi se dogovorili vlasnici kuća u toj ulici.¹⁶ Početkom XIV. stoljeća novim gradskim zidinama obuhvaćeni su i Samostani sv. Franje i sv. Dominika, te tako postaju dijelom grada.¹⁷

Što se tiče najznamenitijih građevina u Dubrovniku ovog vremena, svakako treba istaknuti srednjovjekovnu crkvu Svetog Vlaha. Iako o smještaju i dataciji prethodnih crkava posvećenih parcu istraživači još uvijek nisu složni, odluka o gradnji ove crkve romaničko-gotičkih obilježja na mjestu gdje se danas nalazi barokna inačica svečeve crkve donesena je 1348. godine.¹⁸ Prema opisu Filipa de Diversisa¹⁹ znamo da se radilo o kamenoj, trobrodnoj crkvi s olovnim krovom koja je bila popločana raznobojnim kamenom, fasada je bila ukrašena prikazima životinja, a izvana je imala terasu ogradom. Ispred crkve nalazila se Luža, ograđeni prostor na trgovima ili uz palače mediteranskih gradova. Gradske su lože imale različite namjene, korištene su kao okupljališta uglednika tog grada, a služile su i u sudske i administrativne svrhe jer su se u njima odvijala suđenja, čitali javni proglasi, sklapali ugovori i

---

¹³ Prema: Lukša Beritić, *Urbanistički razvitak*, 1958., str. 18.

¹⁴ Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika*. Prvi dio, 1980., str. 59.

¹⁵ Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika*. Prvi dio, 1980., str. 152.

¹⁶ Prema: Lukša Beritić, *Urbanistički razvitak*, 1958., str. 26.

¹⁷ Željko Peković, *Dubrovnik: nastanak i razvoj*, 1998., str. 91.

¹⁸ Lukša Beritić, *Ubikacija nestalih građevinskih spomenika*, 1956., str. 66.

¹⁹ Filip de Diversis, *Opis slavnog grada Dubrovnika*, (prev.) Zdenka Janeković-Römer, Zagreb: Dom i svijet, 2004., str. 51.

objavljivali zakoni.²⁰ Lože se međusobno razlikuju ovisno o tome koliko im je zidova slobodno, a koliko naslonjeno na druge građevine, kao i kakvim su stupovima i kapitelima ograđene, te okružuju li ih balustrade ili zidni parapet.²¹ Dubrovačka luža ispred Crkve sv. Vlaha koristila se kao mjesto za okupljanje vlastele, a o njenom oblikovanju bit će riječi kasnije. Diversis također primjećuje da ova crkva posvećena svetom Vlahu izgledom podsjeća na katedralu. Navedena usporedba uočava se i na prikazu Dubrovnik prije potresa 1667. iz franjevačkog samostana (sl. 1). Obje su crkve trobrodne s izdignutim krovom, obje su orijentirane prema istoku, a na zapadnom su pročelju ukrašene fialama. I prozorski otvori također se doimaju slično raspoređeni. Jedna primjetna razlika je kupola na tamburu koja se nalazi na romaničkoj katedrali, dok je na Crkvi svetog Vlaha nema. No postoji mišljenje da je ova crkva ipak imala kupolu, s obzirom na tekst iz odredbe Senata da se „oltar zadrži pod kupolom“.²² Na južnom zidu katedrale postoje još jedna vrata, a koja na Svetom Vlahu ne vidimo. Na istom zidu su na katedrali prikazane terase s balustradom koje su na ovom prikazu doduše slabo vidljive na Crkvi svetog Vlaha, ali prema drugim prikazima, kao i prema gore navedenom Diversisovom opisu znamo da su vanjske galerije krasile i parčevu crkvu. Franjevci su zemljište za gradnju samostana i crkve uz zapadna gradska vrata od vlasti dobili 1317. godine; samostan je dovršen krajem tog stoljeća, no kroz XV. i XVI. stoljeće doživio je mnoge preinake, a bio je i obnavljan nakon Velike trešnje 1667. godine kao i većina drugih građevina.²³ Dominikanski samostan i crkva smješteni su na sjeveroistočnom dijelu grada, u blizini Vrata od Ploča, istočnih gradskih vrata. Sjeverni zid samostana naslonjen je na gradske zidine, a jednobrodna crkva s poligonalnim svetištem smještena je južno od klaustara. Svetište je poduprto vanjskim kontraforima, a svjetlost u crkvu dopire poglavito kroz pet relativno visoko postavljenih prozora izvorno na sjevernom i južnom zidu, dok su danas oni na sjevernom zidu zazidani. Glavni ulaz nalazio se po sredini južnog zida, portal je bio ukrašen romaničkom dekoracijom i polukružnim stepeništem. Ulaz na zapadnom pročelju, koji se danas koristi kao glavni, otvoren je tek sredinom XV. stoljeća prilikom podizanja pristupne rampe s kamenom ogradom.²⁴ Ovaj samostanski kompleks također, poput franjevačkog, krase zvonik. U sklopu gradnje novih,

---

²⁰ Krasanka Majer Jurišić, *Arhitektura vlasti i suda*, Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 2017., str. 46, 56.

²¹ Isto, str. 58-60.

²² Prema: Katarina Horvat Levaj, »Crkve svetoga Vlaha u Dubrovniku«, u: *Sveti Vlaho u povijesti i sadašnjosti*, katalog izložbe (Dubrovnik, Knežev dvor 16. 5. 2014 – 31. 7. 2014.), (ur.) Pavica Vilać, Dubrovnik: Dubrovački muzeji, 2014., str. 255.

²³ Anđelko Badurina, *Uloga franjevačkih samostana u urbanizaciji dubrovačkog područja*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 1990., str. 63.

²⁴ Predrag Marković, »Dubrovnik, Samostan sv. Dominika«, u: *Dominikanci u Hrvatskoj*, (ur.) Igor Fisković, Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2011., str. 288.

kamenih kuća na Placi, 1363. godine započeta je na zemljištu između Ulice Petilovrijeci i Ulice Mavra Vetrenića gradnja Crkve Petilovrijeci odnosno crkve posvećene sv. Petru, Lovri i Andriji,²⁵ bokeljskim svecima koji se u Dubrovniku časte od trenutka kad su njihove relikvije prenesene u grad.

2.2. Graditeljska aktivnost u XV. i XVI. stoljeću

Dubrovnik u posljednjim godinama XIV. stoljeća počinje stvarati veze s Osmanskim carstvom. Naime, srpski knez Stefan Lazarević isposlovaio je 1396. godine da dubrovački trgovci mogu slobodno putovati i trgovati čitavim Carstvom. Dubrovčani su bili u prijateljskim odnosima s mnogim osmanskim namjesnicima pa tako i s Jigit-pašom, nastanjenom u Skoplju, koji im je opraštao jednu trećinu carine na robu. Republika je i proširila svoj teritorij kupnjom Konavala od bosanskih feudalaca 1427. godine. Osmansko carstvo kroz XV. stoljeće osvaja sve više teritorija na Balkanskom poluotoku, a Dubrovnik počinje plaćati harač za osiguranje slobode i mira, a danak je plaćao i ugarsko-hrvatskom kralju.²⁶

U borbi za ugarsko-hrvatsko prijestolje između Ferdinanda Habsburškog i Ivana Zapolje nakon Bitke na Mohačkom polju 1526. godine, Dubrovačka se Republika našla u nepovoljnom položaju. Dubrovčani su bili u kontaktu s Ferdinandom i pružali mu podršku, a Ferdinand ih je planirao koristiti za obavještanje o poslovima i planovima Osmanlija, s obzirom na njihov odnos. A s druge je strane osmanski sultan Sulejman I. podržavao Ivana Zapolju i proglasio ga kraljem. U sukobu Svete lige i Osmanskog carstva između 1538. i 1540. godine Dubrovnik se nalazio u ratnoj zoni jer su se bitke odvijale u Sredozemlju i Jadranskom moru te zbog te činjenice, a i neuspjele namjere Venecijanaca da zauzmu Grad prije Osmanlija, Dubrovnik pojačava svoje zidine i priprema se za obranu. Zavladao je tako financijska kriza zbog tih velikih izdataka, a situaciju dodatno pogoršava i Venecija koja povremeno blokira dovoz žita u Grad. Sukob Španjolske i Osmanlija nastavio se i dalje kroz stoljeće zbog čega je vlada uvela ograničenja za plovidbu dubrovačkih brodova koji bi eventualno na moru mogli stati na kršćansku, španjolsku stranu što bi moglo izazvati osvetu osmanske, muslimanske vojske. Republika se tako opet nalazila u međuprostoru između dvije zaraćene strane, ne znajući često kako odgovoriti na obavijest o pobjedniku neke od bitaka. U posljednjem desetljeću počinje rat

---

²⁵ Prema: Lukša Beritić, Urbanistički razvitak, 1958., str. 20.

²⁶ Vinko Foretić, Povijest Dubrovnika, Prvi dio, 1980., str. 163-165, 189-190, 215, 323.

između Habsburške monarhije i Osmanskog carstva u kojem je Dubrovačka Republika, između ostalog kao i Venecijanska, nastojala zadržati neutralnost, iako se potajno priželjkujući poraz Osmanlija.²⁷

Iako su političke okolnosti u ovim stoljećima za Dubrovnik zaista bile izazovne, u ovom je razdoblju graditeljska aktivnost bila vjerojatno najjača u povijesti. To se ne može opravdati samo građevinama fortifikacijskog karaktera, koje su bile neophodne u takvom ratnom okruženju, s obzirom na to da se u gradu podiže i cijeli niz crkava, palača i objekata javne namjene. Pretežito su arhitekti koji stoje iza ovih građevina dolazili iz Italije (iz gradova poput Venecije, Firence, Napulja i sl.), ali zapažena djela ostvarili su i domaći majstori.

Prije svega treba spomenuti veliko poboljšanje higijenskih i zdravstvenih uvjeta u Gradu postignuto izgradnjom vodovoda te dovođenjem pitke vode unutar zidina. Za dovođenje vode s izvora u Šumetu zaduženi su bili talijanski majstori Onofrio della Cava i Andriuzzi de Bulbito koji su ovaj veliki pothvat dovršili krajem 1437. godine. Dubrovnik se do tada vodom opskrbljivao iz cisterni za skupljanje kišnice, iz bunara (puči) u kojima se filtrirala morska voda te s izvora u Mlinima odakle su vodu donosili lađama. Kako je rastao broj stanovnika, a time i potreba za pitkom vodom, Općina se odlučila na ovaj korak. Cjevovod je bio dugačak oko 13 km i završavao je na Minčeti, odakle se račvao u dva kraka: jedan južno uz gradske zidine prema Samostanu sv. Klare, a drugi uz sjeverni gradski zid prema dominikanskom samostanu. Iz njih je voda manjim odvojcima dolazila do rezervoara i česmi po čitavom gradu. Vodovod se nadograđivao i nakon Onofrija della Cave te su u cjevovod uključeni u drugi, manji izvori vode u zaleđu Dubrovnika. Vlasti su izuzetno vodile računa o održavanju i očuvanju vodovoda pa je tako slijedila kazna svakome tko na nekom mjestu otvori cjevovod i dio vode preusmjeri na svoje zemljište, što su radili stanovnici sela u blizini kojih je prolazio vodovod. Isprva je kazna bila odsijecanje desne ruke, a kasnije su počinitelji bili kažnjavani novčanom i zatvorskom kaznom.²⁸

Sljedeća važna građevina iz tog perioda je Knežev dvor. Rezidencija dubrovačkih knezova isprva je bila oblikovana kao fortifikacijska građevina s ugaonim kulama²⁹ zbog

---

²⁷ Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808. Drugi dio. Od 1526 do 1808.*, Zagreb: NZMH, 1980., str. 8-15, 40-41, 48-51, 57-59, 73.

²⁸ Prema: Lukša Beritić, »Dubrovački vodovod«, u: *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 8-9 (1962.), str. 99-106.

²⁹ Prema: Marija Planić Lončarić, »Organizacija prostora. Urbanizam«, u: *Zlatno doba Dubrovnika XV i XVI. stoljeće: urbanizam, arhitektura, skulptura, slikarstvo, iluminirani rukopisi, zlatarstvo*, katalog izložbe (Muzejski prostor, Jezuitski trg 4, Zagreb, travanj, svibanj, lipanj 1987 - Dubrovački muzej, Knežev dvor, Dubrovnik, srpanj, kolovoz, rujanj 1987), Zagreb: Muzej MTM, 1987., str. 292.

njenog položaja u prostoru – svojim istočnim zidom gleda na more tj. gradsku luku. Dva petnaestostoljetna događaja bila su odlučujuća za početak obnove i temeljite pregradnje Dvora: požar 1435. i eksplozija baruta 1463. godine. Onofrio della Cava u Dubrovnik dolazi tek 1436. godine, a u međuvremenu se već počelo s obnovom Kneževa dvora, a Onofrio po svom dolasku postaje voditelj obnove.³⁰ On je izradio projekt obnove prizemlja i prvog kata što je, prema Diversisu³¹, obuhvaćalo uređenje trijema s pet stupova i dva polustupa s ukrašenim kapitelima, dvorane za sastanke Velikog, Malog te Vijeća umoljenih, knežev stan, galerije na katu, zatvor, oružarnicu itd. Njegovim projektom Dvor se proširio u smjeru sjevera i u smjeru juga, pri čemu je izmijenjen i izgled ugaonih kula.³² Ovaj napuljski majstor napušta Dubrovnik, a obnova se nastavlja prema njegovim nacrtima: „Iz Onofrijeva vremena zadržala se trajno struktura donjeg dijela pročelja: sredine rastvorene trijemom i zatvorenih volumena na krajevima; sačuvao se i unutarnji zid trijema s nekim prozorima u prizemlju i polukatu, kojih će se oblik ponavljati i kasnije“³³, s obzirom na to da nakon požara iz 1463. godine, kojem je prethodila eksplozija baruta, Knežev dvor ponovno ide u obnovu.

Najviše je bio oštećen južni dio palače (gdje se nalazila oružarnica) te zapadno pročelje. Kao što je već rečeno, nastojalo se Dvor obnoviti prema Onofrijevom projektu, no najveća izmjena na zdanju bilo je uklanjanje jednog kata. Nova skulpturalna dekoracija sada već nosi renesansa obilježja, ali ostalo je i ponešto gotičkih ukrasa, primjerice tri kapitela na zapadnom trijemu ili ostaci gotičkih prozora na prvom katu.³⁴

Kuće i palače koje su se nalazile u Dubrovniku XV. i XVI. stoljeća mogu se podijeliti u tri skupine: one koje su građene u gotičkom, gotičko-renesansnom ili u renesansnom stilu. Razlike među stilovima svode se uglavnom na plastično-dekorativne elemente i organizaciju prostora. Fasade gotičkih kuća karakteriziraju kvadrifore, bifore i saracenski prozori tj. monofore, najčešće raspoređeni tako da se na prvom katu nalaze tri niža saracenska prozora, na drugom katu polifora omeđena dvama višim saracenskim prozorima, a treći je kat bio rezerviran za bifore. Gotičke kuće imale su asimetričan unutarnji raspored prostorija, a kao primjer gotičke palače XV. stoljeća može poslužiti palača Sandalja Hranića. Od sredine XV. do sredine XVI. stoljeća pročelja gradskih kuća oblikovana su po uzoru Knežev dvor, na način da su portal i

---

³⁰ Nada Grujić, »Onofrio di Girodano della Cava i Knežev dvor u Dubrovniku«, u: *Renesansa i renesanse u umjetnosti Hrvatske*, (ur.) Predrag Marković, Jasenka Gudelj, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2008., str. 11.

³¹ Filip de Diversis, *Opis slavnoga grada*, 2004., str. 54-55.

³² Nada Grujić, *Onofrio di Giordano della Cava*, 2008., str. 20-21.

³³ Prema: Marija Planić Lončarić, *Organizacija prostora*, 1987., str. 292.

³⁴ Prema: Marija Planić Lončarić, *Organizacija prostora*, 1987., str. 293.

prozori prizemlja izvedeni u renesansnom, a gornji katovi u gotičkom stilu. Prije barokne pregradnje na istočnom pročelju palače Bučić-Ranjina u Ulici Braće Andrijića 4-6 u prizemlju su bila dva renesansna portala i tri pravokutna prozora, a na trećem katu, gdje se nalazila dvorana, u središtu se nalazila gotička trifora flankirana dvama monoforama. Renesansne kuće s početka XVI. stoljeća imaju plošno oblikovano pročelje, a kod unutarnjeg oblikovanja dolazi do promjena u poziciji stubišta, koja se sve češće prebacuju iza začelja. Sredinom XVI. stoljeća u kućama se mijenja raspored prizemnih prostorija koje se prilagođavaju specifičnim potrebama vlasnika kuće (primjer kamenica za ulje u prizemlju Palače Bonda (Od Puča 8)), a pročelja postaju ritmički ujednačena i povezana s unutarnjom organizacijom prostora.³⁵

2.3. Analiza prikaza Dubrovnika u slikarstvu

Ovo se vrijeme naziva i „zlatno doba Dubrovnika“ zbog prosperiteta koji je vladao u svim društvenim granama uključujući sve vrste umjetnosti pa i slikarstvo. Pa tako u slikarskim djelima nalazimo i prikaze Dubrovnika koji su se najčešće pojavljivali u obliku modela u rukama svetog Vlaha, a kasnije i kao zasebna tema. Ti prikazi, ukoliko su izrađeni prema stvarnom modelu, a ne tipski, mogu poslužiti kao odličan povijesni izvor kroz koji se najbolje može pratiti kronologija razvoja grada i njegov izgled u određenom trenutku. Kao prvi primjer poslužit će nam model Dubrovnika koji sveti Vlaho drži prikazan na lijevom krilu Božidarevićevog *Triptiha obitelji Bundića* s početka XVI. stoljeća (sl. 2). Oko datacije ove slike pomogla je arhitektura (Tvrđava Sv. Ivana koja je u ovom obliku bila do kraja XV. stoljeća, prije nego što ju je pregradio Paskoje Miličević), dok je situacija inače uglavnom obrnuta. Ovaj model grada naslikan je detaljno i time je odlična podloga za analizu.

Sv. Vlaho model grada sada ne drži u lijevoj ruci, kako je uobičajeno prikazivan, već model drži objema rukama, što onda i pruža mogućnost da model bude veći i detaljniji. Grad je prikazan s istočne, morske strane te nam je tako gradska luka u prvom planu. Najistaknutija je Tvrđava sv. Ivana odnosno oblik utvrđenja koji se tamo nalazio u tom trenutku, a kasnije je obuhvaćen današnjim Sv. Ivanom. Pored ostalih kula koje su štatile jugoistočni dio zidina i nadzirale more i ulaz u luku, na ovom se mjestu nalazila kula na Mulu s platformom za topove tzv. toretom.³⁶ Kula je podignuta 1346. godine kako bi osigurala bolji nadzor aktivnosti u luci i

---

³⁵ Nada Grujić, *Kuća u gradu*, Dubrovnik: Matica hrvatska, 2013., str. 32-53.

³⁶ To je „mala kula, ali ustvari to su mali polukružni bastioni predziđa ispod kula glavnog zida. Stari Dubrovčani razlikovali su turre od torreta. Turre im je naziv za visoke kule, a torreta ili turreta za male okrugle bastione i u

ispred nje, a na sjevernom dijelu Mula stanovao je i čuvar lučkog lanca³⁷, čija je kuća vidljiva na ovom prikazu. Sredinom XV. stoljeća odlučeno je da se na trostruke konzole na vrhu kule postavi krunište i krov po uzoru na Kulu sv. Luke, a oko „torete“ je odlukom iz 1470. godine podignut ojačani zid³⁸ čime se postigao izgled ove utvrde koju vidimo na Božidarevićevoj slici. Oko 1500. godine Paskoje Miličević pregrađuje utvrdu i mijenja joj izgled i dodaje polukružni bastion. Isti majstor napravio je i projekt za lukobran Kaše koji je postavljen 1484. godine, služio je kao zaštita od valova, a nakon što je sagrađen, lučki lanac se s kule na Mulu vezao za njega umjesto za kulu sv. Luke kao do tada. Spomenuta Kula sv. Luke nalazi se na sjeveroistočnom dijelu grada, a ispod nje je 1470. prema Miličevićevom nacrtu sagrađen polukružni bastion s kruništem.³⁹ S tih se dviju kula nadzirala gradska luka i uočavale eventualne opasnosti na moru. Dalje prema istoku vidimo viseći most i toranj na istočnom ulazu u grad – Pločama. Između kopna i Grada, a s njima povezana mostovima nalazi se Tvrđava Revelin. Sagrađena je 1463. godine u jeku osmanskih pohoda na Bosnu i okolne krajeve. Prvotno je to bio nasip ograđen čvrstim kosim zidovima na kojem se nalazila i ljevaonica topova, a današnji izgled Revelin dobiva sredinom XVI. stoljeća kada je preoblikovan prema nacrtima Antuna Ferramollina i dobiva nepravilni četverokutni oblik, karakterističan po jako oštrom kutu na sjeveroistočnoj strani.⁴⁰

Prateći gradske zidine u smjeru zapada, dolazimo do najviše i najistaknutije točke ovog prikaza, a to je Kula Minčeta, djelo arhitekata Michelozza di Bartolomea i Jurja Dalmatinca iz sredine XV. stoljeća. Na tom mjestu utvrda postoji još u prvoj polovici XIV. stoljeća, a prvotno je to bila visoka četverokutna utvrda s dvije terase.⁴¹ U XV. stoljeću Michelozzo je prvi radio na sjevernom dijelu dubrovačkih zidina dodajući predziđe s polukružnim kulama ispred podnožja postojećeg zida, a isto je ponovio i u podnožju Kule Minčeta.⁴² Nakon što je Michelozzo napustio Dubrovnik, na Dalmatincu je ostalo dovršiti gornji dio kule. Vlasti su tražile da se visina dotadašnje kule snizi, što je i bila majstorova zamisao, međutim krunište je ipak dovršeno nakon njegovog odlaska iz grada te je oko 1490. Paskoje Miličević napravio

---

opće manje, odnosno niže okrugle ili poluokrugle utvrde“ – Lukša Beritić, *Utvrđenja grada Dubrovnika*, Zagreb: JAZU, 1955., str. 239.

³⁷ Jelica Peković, »Prostorni razvoj istočnog dijela obrambenog sustava Pustijerne u Dubrovniku do 16. stoljeća«, u: *Prostor* 21 (2013.), str. 241, 244.

³⁸ Jelica Peković, *Prostorni razvoj istočnog dijela*, 2013., str. 245.

³⁹ Prema: Lukša Beritić, »Dubrovački graditelj Paskoje Miličević«, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 1 (1948.), str. 6-7.

⁴⁰ Lukša Beritić, »Pomorska tvrđava „Ravelin“«, u: *NAŠE MORE: znanstveni časopis za more i pomorstvo* 2 (1954.), str. 86.

⁴¹ Lukša Beritić, *Utvrđenja grada Dubrovnika*, 1955., str. 22.

⁴² Ana Deanović, »Juraj Matejev Dalmatinac graditelj utvrda«, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 3-6 (1982.), str. 101.

konzolno krunište (kakvo je već radio na kulama u gradskoj luci) čime se visina Minčete dodatno povećala.⁴³ Sa suprotne, južne strane grada također su jasno prikazane utvrde na zidinama. Pored već analizirane Tvrđave sv. Ivana, vidljiva je Tvrđava sv. Margarite koja se počela graditi 1426. godine, u okviru brojnih odluka Vijeća o izgradnji i ojačavanju gradskih zidina. Iako bi se prema izgledu i položaju (pogotovo u odnosu na katedralu) moglo pretpostaviti da se radi o Bastionu sv. Spasitelja, međutim on je sagrađen tek u XVII. stoljeću. Odlučeno je da Tvrđava sv. Margarite bude utvrda kvadratnog oblika koja će imati kulu uz koju će biti Crkvice sv. Margarite⁴⁴, kao što je i vidljivo na prikazu. Tvrđava svoj izgled mijenja u drugoj polovici XVI. stoljeća, kao i dosta drugih utvrda zbog opasnosti od rata između Svete lige i Osmanlija, te tada dobiva otprilike svoj današnji izgled jer se uklanja kula i crkvice sv. Margarite.⁴⁵

U samome gradu prikazan je zvonik dominikanske crkve i gradski zvonik koji je podignut sredinom XV. stoljeća, a na njega je s Kneževa dvora prebačen gradski sat.⁴⁶ Zvonik je već u XIX. stoljeću bio teško oštećen, a u prvoj je polovici XX. stoljeća potpuno porušen i izgrađen u neorenesansnom stilu.⁴⁷ U gradskoj su matrici prikazane dvije najvažnije crkve: Sv. Vlaho i katedrala. Obje su prikazane s crnim krovovima, kako su crkve tada i izgledale. Obje su bile olovni krovni pokrov koji je vremenom oksidirao i poprimio crnu boju. Prikazane je romanička katedrala Blažene Djevice Marije i srednjovjekovna Crkva sv. Vlaha. S obzirom na to da nije prikazan raster gradskih ulica nego su samo naslikane kuće, naglasak je očigledno stavljen na zidine i utvrde kojima se štiti grad, što je u razdoblju osmanske prisutnosti u dubrovačkoj okolini imalo prioritet. Također nije vidljiva elevacija sjevernog i južnog dijela grada u odnosu na prostor između njih, nego je čitav grad prikazan u ravnini. Isto tako su i brodovi, dubrovačke „karake, prikazani u luci te su predstavljali moć dubrovačkog pomorstva koje će u XVI. stoljeću doživjeti svoje „zlatno doba“; poglavito zbog suradnje sa Španjolskom.

Veduta Dubrovnika (sl. 1), odnosno devetnaestostoljetna kopija slike iz XVII. stoljeća, čuva se u franjevačkom samostanu Male braće u Dubrovniku i najbolji je izvor informacija kako je grad izgledao prije potresa 1667. godine. Pogled na Dubrovnik je s južne strane, a iz tog se kuta vidi i okolica grada, što na prethodnoj slici nije bio slučaj. Gradske zidine prikazane su i vidljive u cijelosti, s izuzetkom sjevernog zida. Na jugozapadnoj strani grada samo se nazire

---

⁴³ Ana Deanović, Juraj Dalmatinac, 1982., str. 102.

⁴⁴ Lukša Beritić, Utvrđenja grada Dubrovnika, 1955., str. 46.

⁴⁵ Lukša Beritić, Utvrđenja grada Dubrovnika, 1955., str. 160.

⁴⁶ Prema: Marija Planić Lončarić, Organizacija prostora, 1987., str. 294.

⁴⁷ Vidi u: Vinicije B. Lupis, »O neorenesansnom gradskom zvoniku u Dubrovniku«, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 24 (2000.), str. 85–92.

hrid na kojoj se nalazi Tvrđava Lovrijenac. Masivna fortifikacijska građevina koja štiti Dubrovnik od neprijatelja s mora. U stvarnosti postoji veća udaljenost između Lovrijenca i gradskih zidina nego što je ovdje prikazano, ali moguće da autor nije želio iz slike izostaviti tako bitnu građevinu za obranu Dubrovnika te ju je stoga naslikao nešto bliže zidinama nego što ona to zaista jest. Nasuprot, u sklopu zidina, vidi se tvrđava kružnog oblika pod nazivom Bokar, koju je za vrijeme svog boravka u Dubrovniku sredinom XIV. stoljeća projektirao Michelozzo. Sjeverno od Bokara nalazi se Tvrđava Puncijela, smještena uz Samostan sv. Klare. Puncijela je sagrađena početkom XIV. stoljeća na zahtjev redovnica samostana, a povod je, izgleda, bio da njeno prizemlje kao produžetak samostana iskoriste kao prostor za kuhinju.⁴⁸ Utvrda je srednjovjekovna, dakle kvadratnog je oblika, a Michelozzo ju 1463. godine čini najjačom kvadratom utvrdom u Gradu tako što je ojačao vanjske zidove i napravio natkriveno predziđe.⁴⁹ Na zapadnom ulazu u grad nalazila se kula Pile iz X. stoljeća, bila je velikih dimenzija i imala je tri kata, a u XV. stoljeću pojačana je novim zidom.⁵⁰ Idući dalje prema sjeveru nailazimo na već obrađenu kulu Minčetu i sjevernim predziđem, osuvremenjenim od strane Michelozza, dolazimo do istočnog ulaza u grad – Ploče, uz koji se nalazi Tvrđava Revelin, u obliku u kakvom je danas poznajemo.

S vanjske strane gradskog ulaza smješteni su Lazareti, karantena u kojoj svi posjetitelji Dubrovnika trebali provesti određeno vrijeme prije nego što mogu ući u grad, a sve s ciljem kako bi se spriječila zaraza kugom. Tvrđava sv. Ivan također je promijenila svoj izgled jer je uklonjena kula s kruništem, a Kula sv. Luke ostala je još uvijek u istom obliku. Na južnoj strani zidina, osim Tvrđave sv. Margarite, zapadno od nje prikazana je srednjovjekovna Utvrda Mrtvo zvono kojoj je početkom XVI. stoljeća Paskoje Miličević dodao kružni završetak.⁵¹ Zapadno od nje nalazi se Kula sv. Marije. Četverokutna utvrda izgrađena je u prvoj polovici XV. stoljeća⁵², a smještena je uz zidove nekadašnjeg Samostana sv. Marije. Dalje prema zapadu, nalazi se Bastion sv. Petra (ili Utvrda Mrtvo zvono), izgrađen sredinom XVI. stoljeća.⁵³ Nadalje, pored Utvrde Bokar, u gradskom zidu se nalazi otvor pravokutnog oblika koji je služio za bacanje otpada u more, a otvoren je početkom XV. stoljeća.⁵⁴

---

⁴⁸ Lukša Beritić, Utvrđenja grada Dubrovnika 1955., str. 21.

⁴⁹ Isto, str. 90.

⁵⁰ Lukša Beritić, Ubikacija nestalih građevinskih spomenika I, 1956., str. 22.

⁵¹ Prema: Marija Planić Lončarić, Organizacija prostora, 1987., str. 291.

⁵² Lukša Beritić, Utvrđenja grada Dubrovnika, 1955., str. 47.

⁵³ Isto, str. 151.

⁵⁴ Prema: Lukša Beritić, Urbanistički razvitak, 1958., str. 26.

Što se tiče samog grada, ulice i građevine detaljno su i precizno naslikane. Iz ovog se prikaza jasno vidi razlika između sjevernog i južnog dijela grada, tj. da je sjeverni dio rađen planski te da su širine ulica i blokova kuća unaprijed određeni, dok su u južnom dijelu grada ulice nepravilnog rastera, pa time i kuće koje se u njima nalaze. Počevši ponovno od ulaza na Pilama, s unutarnje strane gradskih zidina, uz franjevačku crkvu, sagrađena je 1528. godine Crkva sv. Spasa kao zahvala za spas od potresa.⁵⁵ Ulaz u crkvu nalazi se na južnom zidu, a karakterizira je pilastrima ukrašeno trolisno pročelje i rozeta. Franjevačka crkva i samostan Male braće na ovom su mjestu od XIV. stoljeća. Glavno pročelje, s dva ulaza, također je na južnom zidu, a zvonik je naslonjen na istočni zid crkve. No glavni se ulaz prije gradnje Crkve sv. Spasa nalazio na zapadnom zidu. Nasuprot ove dvije crkve nalazi se Velika Onofrijeva fontana, koju je ovaj graditelj podigao prilikom izgradnje vodovoda. Uz gradske zidine i kulu Puncijelu nalazi se samostan klarisa, sagrađen u XII. stoljeću. Na tom se mjestu vjerojatno nalazila prva Crkva Sv. Vlaha unutar zidina te je seksterij *Sv. Vlaho* po njoj dobio ime. Uz južni gradski zid bili su smješteni Samostani sv. Andrije i sv. Marka. Ovdje je vidljiva Crkva sv. Andrije s zvonikom na zapadnom zidu i nizom prozora na južnom, a najvjerojatnije i na sjevernom zidu.

Na Placi je prikazana Crkva Petilovrijenci, to je sedma kuća u nizu od franjevačke crkve. Glavno pročelje se prema ovom prikazu nalazilo na jugu, no iz arheoloških istraživanja znamo da je bila orijentirana istok – zapad, a ne sjever – jug kako je ovdje prikazano.⁵⁶ Izgled glavne gradske ulice Straduna ili Place obilježen je kućama s trijemovima koje su se nalazile na sjevernoj strani Place, između Crkve Petilovrijenci i Palače Sponza. Divona odnosno Sponza, zgrada koja je na ulazu u grad služila kao carinarnica, ali i kao općinsko skladište, kovnica novca, oružarnica i sl., sagrađena je početkom XVI. stoljeća, a projektant je bio već spomenuti domaći graditelj Paskoje Miličević.⁵⁷ Zgrada ima prizemlje i dva kata, a u središtu se nalazi atrij. Pročelje ima obilježja tzv. mješovitog gotičko-renesansnog stila jer se u prizemlju nalazi renesansni trijem, a prozori prvog kata izvedeni su uz pomoć gotičkih motiva: šiljastim lukovima i kruništem. Pet stupova i dva polustupa nose trijem s križnim svodom, a rub krova ukrašen je također gotičkim elementima – fjalama.

---

⁵⁵ Prema: Anđelko Badurina, »Sakralna arhitektura«, u: *Zlatno doba Dubrovnika XV. i XVI. stoljeće: urbanizam, arhitektura, skulptura, slikarstvo, iluminirani rukopisi, zlatarstvo*, katalog izložbe (Muzejski prostor, Jezuitski trg 4, Zagreb, travanj, svibanj, lipanj 1987 - Dubrovački muzej, Knežev dvor, Dubrovnik, srpanj, kolovoz, rujanj 1987), str. 327.

⁵⁶ Ines Ivić, »Crkva i kult sv. Petilovrijenaca u srednjovjekovnom Dubrovniku«, u: *Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti 1* (2016.), str. 21.

⁵⁷ Prema: Marija Planić Lončarić, Organizacija prostora, 1987., str. 295.

Sjeverno od Sponze nalazi se srednjovjekovna Crkva sv. Nikole po kojoj je ovaj seksterij i dobio ime. Nalazi se na istočnom kraju ulice Prijeko. Uz južni zid dominikanske crkve prikazana je Crkva sv. Sebastijana, izgrađena u drugoj polovici XV. stoljeća. Iako se radi o gotičkoj crkvi, na njoj vidimo prvi primjer polukružne apside u Dubrovniku.⁵⁸ Vratimo li se do gradskog zvonika, pored kojeg se nalazi Mala Onofrijeva fontana, nailazimo na Crkvu sv. Vlaha koja zajedno s katedralom dominira ovim dijelom grada. Ispred Crkve sv. Vlaha nalazila se Luža općinsko okupljalište za vlastelu o kojoj Filip de Diversis kaže sljedeće: „Stoga su stari dubrovački plemići izgradili jednu lužu ili okupljalište posred Place, dosta široko i dugačko, gotovo četverokutno, opasano zidićem, s dva ulaza i izlaza. Iznutra su naokolo postavljena kamena sjedišta, pokrivena drvenim pločama i pričvršćena uza zidić. Budući da je Luža pod otvorenim nebom, u njoj je jedna druga mala luža pokrivena crjepovima, okružena drugim zidićem, okrug koje također postoje slične kamene sjedalice s pločama.“⁵⁹ Druga od dvije najvažnije crkve u Dubrovniku - romanička katedrala Blažene Djevice Marije građena je na temeljima stare bazilike. Njene smo se analize već dotakli kod spominjanja srednjovjekovne Crkve sv. Vlaha. Glavno se pročelje stolne crkve nalazilo na zapadnom zidu ispred kojeg je, na današnjoj Bunićevoj poljani, bila smještena krstionica. Iz ovog kuta gledanja uočavamo zapadno i južno pročelje Kneževa dvora, kao i atrij iz kojeg se kamenim stepenicama odlazilo u prostorije državnih vlasti.

Uz Tvrđavu sv. Ivana, iza istočnih gradskih zidina nalazi se Crkva Gospe od Karmena. To je barokna crkva, sagrađena u prvoj polovici XVII. stoljeća na mjestu nekadašnje Crkve sv. Ivana Evanđelista iz IX. stoljeća.⁶⁰ Crkva je jednobrodna, s polukružnom apsidom na južnom zidu, što bi značilo da bi se ulaz trebao nalaziti na sjevernom zidu, što na ovom prikazu nije slučaj. Ne možemo ni tvrditi da se radi o Crkvi sv. Ivana, s obzirom na to da je ona bila okrenuta istok-zapad.⁶¹ Tako da se i ovdje radi o istom slučaju izmijenjene orijentacije prikazane crkve, kao što smo to vidjeli i kod Crkve Petilovrijenci. Među kućama u dijelu grada južno od Place vidljive su dvije crkve koje su u neposrednoj blizini jedna druge.

Crkva sv. Roka smještena je u Ulici iza Roka, jednoj od širih ulica koja se pruža u smjeru istok-zapad, a s izgradnjom se započelo 1540., a crkva je dovršena dvadesetak godina kasnije.⁶² Posvećena je ovom svecu u svrhu zaštite od kuge. Radi se o jednobrodnoj crkvi, orijentiranoj

---

⁵⁸ Prema: Anđelko Badurina, *Sakralna arhitektura*, 1987., str. 325.

⁵⁹ Filip de Diversis, *Opis slavnoga grada*, 2004., str. 57-58.

⁶⁰ Prema: Željko Peković, Kristina Babić, »Crkva Gospe od Karmen (sv. Ivana) u Dubrovniku«, u: *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu* 10 (2017.), str. 34.

⁶¹ Isto, str. 36.

⁶² Prema: Anđelko Badurina, *Sakralna arhitektura*, 1987., str. 328.

sjever-jug, koja ima zvonik na preslicu i bogato ukrašeni renesansni portal. Na istočnom kraju Ulice iza Roka nalazi se Crkva Svi sveti ili Domino. Crkva je trobrodna i orijentirana u smjeru istok-zapad. Od javnih građevina u ovom dijelu grada važno je spomenuti žitnicu *Rupe*, izgrađenu 1590. godine, koja svojom visinom i dvostrešnim krovom dominira jugozapadnim dijelom grada, a nalazi se u Ulici od Rupa. Orijehtirana je u smjeru istok-zapad, a na ovom je prikazu usmjerena više ka sjeveroistoku. U 15 bunara i dva kata horizontalnih spremišta čuvale su se zalihe žita za potrebe Grada.⁶³ Sjeveroistočno od žitnice, na sredini južnih gradskih zidina nalazio se Samostan sv. Marije od Kaštela, a sjeveroistočno od njega smješteni su samostani sv. Šimuna i sv. Petra, na čijem se mjestu kasnije gradi samostan sv. Katarine Sijenske, a danas se tu nalazi Umjetnička škola Luke Sorkočevića.

Gradom dominiraju četiri najviše točke: tri zvonika (gradski, dominikanski i franjevački) i kula Minčeta. Zvonici dvaju samostana sličniji su u oblikovanju. Rastvoreni su monoforama i biforama te imaju užu i šiljati vrh, dok gradski zvonik ima zaobljeni završetak i nije rastvoren prozorima. Na brdu iznad grada nalazi se kuća tj. crkvice Svetog Srđa u kojoj su, kako to u XV. stoljeću opisuje Filip de Diversis,⁶⁴ boravila tri siromašna čovjeka koji su nadzirali more i ukoliko bi uočili neprijateljske brodove, postavljenjem znakova u obliku stabala obavijestili bi građane koliko brodova i s koje strane dolazi te o kojoj je vrsti brodova riječ. Sama okolica Grada prikazana je dosta ruralnom, ali s nešto više kuća na zapadnoj nego na istočnoj strani. Zapadno od grada nalazilo se i dosta primjera ladanjske arhitekture, poput Ljetnikovca Pucić na Pilama ili Ljetnikovca Skočibuha–Stjepović na Boninovu.

Analizom ove vedute grada može se dobiti prilično iscrpna slika o izgledu Dubrovnika prije Velike trešnje 1667. godine, te će na toj podlozi biti puno jednostavnije pratiti kakve će urbanističke promjene prouzročiti potres. Uz analizirani prikaz, treba istaknuti i druge vedute grada, iako one ne donose nove podatke o izgledu prijepotresnog Dubrovnika, jer je prikaz iz franjevačkog samostana jedan od najdetaljnijih na kojem su vidljive sve važne građevine u gradu. Postoji veduta Dubrovnika, vrlo slična analiziranoj, koja se čuva u Društvu prijatelja dubrovačke starine i prije nekoliko je godina restaurirana. Važno je spomenuti i prikaz Grada na slici Antonija de Bellisa *Blažena Djevica Marija sa sv. Vlahom i sv. Franjom*, koja se čuva u Muzeju dominikanskog samostana u Dubrovniku i nastala je oko 1658. godine. Samu vedutu naslikao je Didier Barra.

---

⁶³ Prema: Marija Planić Lončarić, Organizacija prostora, 1987., str. 296.

⁶⁴ Filip de Diversis, Opis slavnoga grada, 2004., str. 110.

3. VELIKA TREŠNJA 1667. GODINE

3.1. Prilike u Republici XVII. stoljeća

Prije nego što se dotaknemo samog potresa i posljedica koje je ostavio na Grad i Republiku, nužno je objasniti u kakvom je političkom, ekonomskom pa i društvenom stanju Dubrovnik dočekao travanj 1667. godine.

Početak XVII. stoljeća za Dubrovačku Republiku započeo je burno, i to s Lastovskom bunom koja je trajala od 1602. do 1606. godine. Lastovljani su se odlučili usprotiviti Republici koja je zadirala u njihovu autonomiju, a ovu je situaciju u svoju korist odlučila iskoristiti Venecija koja se ionako smatrala gospodarom Jadranskog mora te su s vojskom došli na otok s namjerom da ga otmu Dubrovniku. Nakon rješavanja ovog, još jednog mletačko-dubrovačkog spora, Mlečani nastavljaju rivalstvo s Dubrovnikom. Optuživali su Dubrovčane za suradnju s Osmanlijama i pokušavali im poremetiti odnose s Osmanskim carstvom i sa Španjolskom. Španjolska je flota plovila dubrovačkim teritorijem i svojim prisustvom prijetila Osmanlijama, što su oni shvatili kao prijetnju te optužili Dubrovčane da su španjolski saveznici. Tako se Dubrovnik ponovno našao između dviju velikih sila. Pomorsko-trgovački sukobi s Venecijom nastavljaju se i kroz godine koje slijede, a za vrijeme Kandijskog rata (1645.-1669.) Dubrovčani ponovno doživljavaju neprilike i od jedne i od druge zaraćene strane, jer su dubrovački trgovci često bili na meti pljačkaša, a nerijetko su se na dubrovačkom teritoriju događali upadi i zarobljavanje stanovništva. Uz sve negativne posljedice rata, Dubrovnik je uspio oživjeti trgovački promet preko svog teritorija, koji je bio u stagnaciji između 1592. i 1645. godine.⁶⁵

3.2. Potres i događanja neposredno nakon njega

Dubrovačko područje seizmički je aktivno te su kroz povijest zabilježeni brojna što slabija, što jača podrhtavanja tla. Kroničari su običavali zapisati datum i vrijeme kada bi došlo do potresa, a tih je zapisa kroz XV. i XVI. stoljeće bio nemali broj. Od jačih potresa u tim stoljećima možemo spomenuti onaj iz 1520. godine, nakon kojega je podignuta Crkva sv. Spasa. Međutim najrazorniji potres u dubrovačkoj povijesti bio je onaj iz 1667. godine. Dogodio se

---

⁶⁵ Vinko Foretić, Povijest Dubrovnika, Drugi dio, 1980., str. 80-88, 105-112.

6. travnja 1667. godine između osam i devet sati ujutro. Franjevac Vital Andrijašević piše da je uoči potresa vrijeme bilo tiho i mirno s laganim vjetrom,⁶⁶ bila je to srijeda uoči Uskrsa. Preživjeli trajanje potresa, kao i broj poginulih različito opisuju. Po nekima je trešnja trajala nekoliko trenutaka, dok npr. Frano Bobali kaže da „za jednog očenaša padoše sve kuće u gradu bez da je ijedna ostala neoštećena.“⁶⁷ U gradu je nastao kaos i bezvlašće jer je većina vlastele koja je tvorila državnu vlast smrtno stradala. Spomenuti franjevac Andrijašević također opisuje kako se nakon potresa more povuklo te da je odjednom nestalo vode u bunarima, a visina mora vratila se na uobičajenu tek nakon tri dana.⁶⁸ Ono što nije bilo potpuno urušeno potresom, uništio je požar koji se proširio gradom i trajao nekoliko dana.

Velik broj građana napustio je Dubrovnik, a uslijedile su brojne pljačke javne i privatne imovine. Već dijelom opljačkano državnu blagajnu preostali plemići, koji su zaklon pronašli na Pločama, sklonili su u carinarnicu Sponzu. Međutim kako se požar približavao Sponzi, odlučili su novac prenijeti u Revelin, koji je zbog masivne strukture i čvrste gradnje pretrpio samo neznatna oštećenja. Prilikom prenošenja iz blagajne je također ukraden novac. Preživjeli plemići koji su pokušavali organizirati ljude i omogućiti što normalnije funkcioniranje grada najviše su se pribojavali da neprijatelj Venecija ne poželi iskoristiti ovo nepovoljno stanje i zauzeti Dubrovnik. Dubrovčanin Stjepan Gradić koji je boravio u Rimu kao predstavnik Republike dobio je zadatak da nagovori papu da spriječi eventualni mletački napad na Grad. Svim su kršćanskim vladarima, kao i bosanskom paši, poslali pismo u kojem ih obavještavaju o katastrofi koja ih je snašla te mole za pomoć u bilo kojem obliku. Plemići su sastavili novu vladu koja je predstavljala kneza i vijeće, a sastojala se od desetorice. Veliko vijeće ipak se sastaje 20. travnja i određuje posebna zaduženja za svakog plemića: jedan se brinuo o opskrbi kruhom i žitom te obnovi mlinova, drugi o prodaji soli, treći o popravku vodovodnih cijevi itd. Nekoliko dana kasnije održan je sastanak na kojem se odabralo 12 ljudi (Vlada dvanaestorice) koji će imati ovlasti Vijeća umoljenih. Ova Vlada donosi odluku da sav novac koji je ukraden od države mora biti vraćen, a protiv onih koji to ne učine bit će pokrenut proces te će biti kažnjeni.⁶⁹

Otuđena nije bila samo javna imovina već i imovina vlasnika kuća u Gradu, vlastele. Nakon urušavanja grada, neki su se bavili spašavanjem i izvlačenjem preživjelih ljudi iz

---

⁶⁶ Prema: Vicko Adamović, *O trešnjama Grada Dubrovnika*, Dubrovnik: Tiskarnica Joza Flori, 1883., str. 9.

⁶⁷ Slavica Stojan, »Doživljaj velike trešnje u pisanim svjedočanstvima dubrovačkih stradalnika«, u: *Hrvatska revija* 2 (2020.), str. 20.

⁶⁸ Prema: Vicko Adamović, *O trešnjama Grada*, 1883., str. 10.

⁶⁹ Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika, Drugi dio*, 1980., str. 133-136.

ruševina, a neki su ovu situaciju iskoristili za krađu svih vrednota iz ruševina, a pogotovo je u opasnosti bila imovina onih koji su poginuli. Na gradskim vratima bili su vojnici, no pravih čuvara reda unutar grada gotovo da i nije bilo. U ovom razdoblju, pored organiziranih skupina „kopača“ iz okolnih mjesta koji su u Dubrovnik dolazili po svoj plijen, kradljivci su postali i sluge i kmetovi vlastelinskih obitelji. Njima su gospodari, koji su se sklonili na sigurno, dali zadatak da prekopaju ruševine njihovih kuća i trgovina i sakupe sve vrijedno. Sluge su to zaista i radile, no u tom bi procesu često za sebe ostavili nešto od sačuvanih stvari ili novca. Kazneni sud ponovno se uspostavio krajem lipnja 1667. godine, a do kraja 1676. godine prijavljeno je ukupno 350 slučajeva krađe koji se mogu povezati s potresom i postpotresnom obnovom.⁷⁰

Mletački providur Cornaro u više je navrata prijeteći prolazio brodovima pored Dubrovnika, a jednom je prilikom pristao u luku Gruž i u pratnji vojske inzistirao da mu se predaju gradski ključevi, no Dubrovčani su diplomatski uspjeli sačuvati svoju slobodu. Dubrovnik se ponovno nalazio između dvije opasnosti – Venecije i Osmanskog carstva, jer su obje države imale pretenzije na dubrovački teritorij, što je svakako značilo da su pomno pratile poteze druge strane kako ih slučajno ne bi preduhitrila u zauzimanju grada. Odnosi s Osmanlijama pogoršali su se kada su dubrovački poklisari u Istanbulu tražili da se, s obzirom na nepovoljne okolnosti u kojima se nalazi Republika, smanji iznos harača, što nije naišlo na odobravanje Porte. Dubrovčani nisu dobili ovu olakšicu već je veliki vezir Kara Mustafa zatražio da se vrijednost bogatstva poginulih u potresu koji nemaju zakonskih nasljednika isplati Osmanskom carstvu smatrajući da imanja onih koji plaćaju harač, a bez nasljednika su, pripadaju onome kome se plaća harač. Dubrovčani su platili dio traženog iznosa, no ne cijeli. S druge strane, Mlečani su se ustručavali od nasilnog osvajanja Dubrovnika jer bi time izazvali sukob s gotovo čitavom Europom koja se solidarizirala s Dubrovnikom. No na sve su načine željeli dodatno oslabiti Dubrovnik i otvoriti novu luku u Makarskoj ili u Neretvi čime bi negativno utjecali na dubrovačku trgovinu. Ni u ovom razdoblju nisu izostajali mletački napadi na dubrovačke brodove, no sada to nisu bili direktno Mlečani, već hajduci u njihovoj službi. Nakon sklopljenog mira s Osmanlijama 1669. godine, Venecija predlaže da se dubrovački teritorij pripoji Dalmaciji te da to postane jedna cjelina, naravno pod njezinom vlašću. Takav prijedlog Dubrovčani odbijaju nastavljajući braniti svoju samostalnost.⁷¹

---

⁷⁰ Petrica Balija, »Sve se razgrabi ko je bolje mogo Krađe iz ruševina iz dubrovačkog potresa 1667. godine«, u: *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 53 (2015.), str. 149-159.

⁷¹ Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika. Drugi dio*, 1980., str. 138-146.

3.3. Obnove, gradnje i urbanističke promjene nakon potresa

S obzirom na to da je svaka građevina u Gradu imala manja ili veća oštećenja od potresa, a mnoge su bile i potpuno urušene, razmišljalo se o tome da se Dubrovnik napusti te da se na drugom mjestu osnuje grad, no plemići su uspjeli odgovoriti ljude od te ideje, a donijeli su i odluku da nitko ne smije napuštati područje Republike.⁷² Stanovništvo je zadržano, ali bilo je potrebno što prije početi s gradnjom i obnovom kuća za stanovanje, kao i javnih zgrada, a kao privremeni smještaj koristile su se drvene kuće.⁷³ Otprilike dva mjeseca nakon potresa, državna se vlast uspjela učvrstiti i postići stabilnost Republike pa se u lipnju 1667. godine donose prve odluke vezane za obnovu grada.

Vijeće umoljenih 12. lipnja određuje 500 dukata za nabavu čavala i drva za javne i privatne zgrade, nekoliko dana kasnije od dubrovačkih zastupnika u Anconi traže da pošalju majstore za opeku i do 300 radnika za čišćenje ruševina. Vijeće 25. lipnja naređuje da se popravne arsenal i palača Sponza, u koju su se smjestili mnogi državni uredi, a u istoj odluci traži se i popravak vodovoda. Inženjer iz Rima, Gulio Ceruti dolazi u Dubrovnik u kolovozu; mnogo se očekivalo od njegove pomoći, međutim on već nakon mjesec dana napušta grad. Ceruti je izradio nacrt za općinsku zgradu na Placi, prvu kuću zapadno od Sponze, no ona nije izvedena prema njegovoj zamisli.⁷⁴

Grad, u kojem su prevladavale građevine u romaničkom, gotičkom a najveći broj u renesansnom stilu, u obnovi dobiva nova stilska rješenja a posebno u najvažnijim sakralnim građevinama: katedrali i Crkvi sv. Vlaha.

Dubrovnik je u velikom potresu ostao bez stolne crkve jer je romanička katedrala bila porušena, a jedino što je ostalo iz ranijeg razdoblja, a bilo je vezano za katedralu, jest poligonalna krstionica na Bunićevoj poljani. S obzirom na veliku važnost crkve za grad i državu, ali i za mentalnu snagu stanovnika i vjernika, relativno brzo se izrađuje projekt i započinje izgradnja nove barokne katedrale. Gradnja je počela četiri godine nakon potresa, 1672., a dovršena je 1713. godine. Ova monumentalna trobrodna crkva primjer je spoja različitih utjecaja, od rimskog visokog baroka do južnotalijanskog. Ističe se golemom kupolom s lanternom i bogatom kiparskom te arhitektonskom dekoracijom. Kupola na križištu rastvorena

---

⁷² Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika. Drugi dio*, 1980., str. 134.

⁷³ Petrica Balija, »Doba obnove: krađe vezane uz poslijepotresnu obnovu Dubrovnika nakon Velike trešnje 1667. godine«, u: *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 56 (2018.), str. 273.

⁷⁴ Milan Rešetar, »Prvo vrijeme u Dubrovniku poslije velike trešnje od g. 1667.«, u: *Novo doba* 86 (1936.), str. 13.

je pravokutnim prozorima, ukrašenim trokutastim zabatima, koji su odijeljeni pilastrima s korintskim kapitelima. Kupolu ukrašava i istaknuti vijenac. Katedrala ima tri ulaza, i to po jedan na sjevernom, južnom i istočnom zidu. Iako vrata na sjevernom zidu gledaju na ulicu Pred Dvorom koja se spaja na Placu, glavni se ulaz nalazi na bogato ukrašenom istočnom pročelju. Ispred istočnog ulaza nalazi se novonastala Poljana Marina Držića jer je promijenjena orijentacija crkve, pa se do sada na tom prostoru nalazilo svetište ranije stolne crkve, a sada je to ulaz.

Istočno pročelje raščlanjeno je na pet dijelova, što bi možda sugeriralo da se radi o petobrodnoj crkvi, ali u tim se krajnjim brodovima nalaze kapele, u svakom po četiri. Polja pročelja odijeljeni su korintskim stupovima i pilastrima Bočna, manja vrata uokvirena su segmentnim zabatima, a iznad središnjih vrata nalazi se trokutasti zabat. U krajnjim dijelovima pročelja smještene su skulpture u nišama iznad kojih se također nalaze trokutasti zabati. Pročeljem dominira reljefno istaknuti vijenac te visoka atika ukrašena trokutastim zabatom i podijeljena na tri dijela odvojenim pilastrima, a u središnjem se dijelu nalazi prozor ukrašen edikulom i segmentnim zabatom. Na balustradi, koja se proteže cijelim završnim vijencem, smještene su skulpture. Sjeverni zid ukrašen je pilastrima s korintskim kapitelima, a vrata su ukrašena trokutastim zabatom. Četiri velika, polukružna prozora nalaze se između pilastara. Na isti je način oblikovan i južni zid katedrale. Dakle, katedrala je orijentirana istok-zapad i ima ravno zaključeno svetište na zapadu koje je okruženo sakristijom sa sjeverne te riznicom s južne strane. Središnji brod je od bočnih odvojen arkadama koje nose stubovi ukrašeni korintskim pilastrima, a arkade između bočnih brodova i kapela ukrašene su toskanskim pilastrima. Brodovi su nadsvođeni križnim svodovima s pojasnicama.

Ovako brzom početku gradnje, kao i njenoj kvaliteti, Dubrovnik može zahvaliti već spomenutom Stjepanu Gradiću. On je za izradu projekta nove katedrale odabrao rimskog arhitekta Andreu Bufalinija, člana Akademije Sv. Luke. Gradić je i sam sudjelovao u projektu za koji je Senat uvjetovao da se mora zadržati u granicama srušene crkve i koliko je moguće ponoviti njezin izgled. Tijekom 1671. godine projekt za crkvu s tri broda koje nadvisuje bačvasti svod, a iznad kojeg se uzdiže dominantna kupola dovršen je te se u ožujku 1672. započinje s gradnjom. Odmah na početku gradnje donesena je odluka da izmijeni orijentacija

katedrale, u svrhu boljih temelja i novih prostornih mogućnosti koje se otvaraju takvom odlukom.⁷⁵

Mnogo je arhitekata sudjelovalo u podizanju katedrale imajući ulogu voditelja gradnje. Razlog tome nije sama duljina gradnje nego i česte nesuglasice i sukobi s vlastima koje bi rezultirale odlaskom arhitekata zaduženih za nadziranje gradnje. Paolo Andreotti bio voditelj gradnje na samom početku, a 1674. godine napušta Dubrovnik, navodno zato što nije slijedio izvorni projekt. Gradnja se nastavlja tek tri godine kasnije dolaskom Pietra Antonija Bazzija, no zbog sukoba financijske prirode 1678. napušta Republiku pa katedrala ponovno ostaje bez voditelja gradnje. Tek 1689. na to mjesto dolazi arhitekt Tommaso Maria Napoli koji donosi neke promjene u projektu. Prvotno zamišljeni bačvasti svod u glavnom brodu odlučuje zamijeniti križnim te dodaje prozore u gornju zonu glavnog broda i svetišta, između kojih s vanjske strane smješta kontrafore. Napoli također radi izmjene i na vanjskom dijelu tako što projektom predviđena jednostrešna krovništa iznad bočnih kapela i sakristije zamjenjuje terasama s balustradama. Napoli je tijekom svog angažmana na dubrovačkoj katedrali često boravio van grada radeći na drugim projektima po Europi, a ta su se odsustva sve više produljivala do konačnog odlaska iz Dubrovnika 1698. godine. Njegov nasljednik bio je domaći graditelj Ilija Katičić koji je dobio dosta nezahvalan zadatak usklađivanja dvaju projekata po kojima je katedrala bila građena, no prema izvedenome se može zaključiti da se Katičić više držao izvornog, Bufalinijeva projekta. Gradnja katedrale dovršena je 1711. godine, a do 1713. i posvećivanja crkve, radilo se na opremanju unutrašnjosti.⁷⁶

Do dovršetka izgradnje dubrovačke prvostolnice, Crkva sv. Vlaha trebala je imati funkciju katedrale. Parčeva crkva također je, kao i sve ostale građevine, doživjela oštećenja od potresa, međutim ona su brzo sanirana, pa je Sv. Vlaho već 1670. godine mogao koristiti kao vicekatedrala.⁷⁷ Ova je crkva tako nosila dvije najvažnije uloge u vjerskom životu grada, no ta je čast naglo prekinuta jedne svibanjske noći 1706. godine kada je crkva u potpunosti izgorjela nakon izbijanja velikog požara. Vlast je, svjesna koliko je ključno što prije početi s podizanjem nove crkve, za mjesec dana pronašla odgovarajućeg arhitekta za ovaj projekt, i to venecijanskog

---

⁷⁵ Prema: Katarina Horvat-Levaj, »Projekt i gradnja barokne katedrale«, u: *Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku*, (ur.) Katarina Horvat-Levaj, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2014., str. 125-137.

⁷⁶ Prema: Katarina Horvat-Levaj, Projekt i gradnja barokne katedrale, 2014., str. 149, 153, 157, 158, 165, 171, 173.

⁷⁷ Prema: Ana Marinković, »Kasnosrednjovjekovna crkva sv. Vlaha«, u: *Zborna crkva sv. Vlaha*, (ur.) Katarina Horvat-Levaj, Dubrovnik – Zagreb: ArtTresor naklada, Dubrovačka biskupija, Institut za povijest umjetnosti, 2017., str. 89.

arhitekta Marina Gropellija.⁷⁸ Iako je Senat tražio da nova crkva bude jednaka staroj, s iznimkom premještanja glavnog ulaza na istočni zid, Gropelli je predložio ulaz na sjeveru, popraćeno novim temeljima i rušenjem gradske luže, što je Senat, nakon određenih rasprava, i prihvatio.⁷⁹ Gradnja Crkve sv. Vlaha nije bila ni približno toliko turbulentna i dugotrajna kao gradnja katedrale, prvenstveno zato što je arhitekt koji je izradio projekt izgradnje crkve bio zadužen i za realizaciju tog projekta, pa je crkva tako dovršena i posvećena 1715. godine. Gropelli je u Dubrovniku izveo još jedno iznimno ostvarenje barokne sakralne arhitekture, no ovaj put uzore možemo tražiti u venecijanskim primjerima. Osim parčeve crkve, iza sebe je ostavio i manje monumentalna djela poput nove gradske luže, moćnika u katedralnoj riznici ili anđela u luneti portala crkve sv. Ignacija.

Crkva sv. Vlaha manjih je dimenzija u odnosu na katedralu, ali ne zaostaje u kvaliteti arhitektonskih i skulpturalnih oblika. Radi se o crkvi centralnog tlocrta s upisanim grčkim križem i kupolom na križištu i nad poljima među krakovima, dakle varijaciji venecijanskog quincuxa. Sličnosti s katedralom pa iako je lakterala trobrodna a crkva sv. Vlaha centralna građevina, obje tako imaju različite tlocrtne tipove, imaju kupolu na križištu i tri ulaza. Glavna pročelja oblikovana su i ukrašena na sličan način, podjela na polja sugerira podjelu unutrašnjosti, određene su korintskim stupovima, iznad njih i vijenca smještena je atika, a do glavnog ulaza dolazi se pravokutno oblikovanim stubištem. Vanjski zidovi ukrašeni su korintskim pilastrima, polukružni prozori pojavljuju se i na jednoj i na drugoj crkvi, a iznad bočnih brodova obje crkve nalaze se terase s balustradama na kojima se nalaze skulpture. Kupole obje crkve imaju naglašene uloge u urbanističkoj organizaciji grada, kako nemaju ni jedna ni druga zvonike te tako visoke i naglašene kupole preuzimaju ulogu znaka u slici grada.

Orijentacija crkve promijenjena je te se glavno pročelje nalazi na sjeveru, a svetište na jugu. Ispred sjevernog pročelja se, nakon premještanja gradske lože, stvorio prazan prostor, poput trga, na sredini kojeg je postavljen Orlandov stup, koji je do tada stajao na Placi, ispred općinske kuće pored palače Sponza (sl. 1). Pročelje je korintskim polustupovima razdvojeno na tri dijela, u središnjem se nalaze vrata uokvirena edikulom i prekinutim segmentnim zabatom s tri skulpture anđela. U središtu bočnih dijelova nalaze se pravokutni prozori. Atika, koja počiva na vijencu s istaknutim dentima, završava prekinutim zabatom. Svjetlost u crkvu dopire kroz polukružni otvor od dva prozora naatici i kroz polukružne prozore na krakovima grčkog križa

---

⁷⁸ Prema: Katarina Horvat-Levaj, »Barokna crkva sv. Vlaha – projekt Marina Gropellija«, u: *Zborna crkva sv. Vlaha*, (ur.) Katarina Horvat-Levaj, Dubrovnik – Zagreb: ArtTresor naklada, Dubrovačka biskupija, Institut za povijest umjetnosti, 2017., str. 101.

⁷⁹ Prema: Katarina Horvat Levaj, *Barokna crkva sv. Vlaha*, 2017., str. 104.

iznad vijenca. U unutrašnjosti crkve dominira kvadrat na koji se nastavlja svetište okruženo dvama sakristijama. su odijeljeni polustupovima na visokim pijedestalima. Crkva je nadsvođena bačvastim svodom, a osim glavne kupole, u unutrašnjosti se u kutovima nalaze još četiri.

Treća novoizgrađena crkva u prvoj polovici XVIII. stoljeća pripada isusovačkom redu. Isusovci su već u XVI. stoljeću imali želju u Dubrovniku osnovati kolegij, no kolegij se otvara tek sredinom XVII. stoljeća, a gradnja isusovačkog kompleksa prema projektu Serfina Fabrinija započinje 1662. godine.⁸⁰ Tijek gradnje prekinuo je potres, ali je zato rezultirao tome da se prvotno zamišljeni prostor koji je kompleks trebao zauzimati dodatno proširi, s obzirom na to da se u tom dijelu grada nalazilo dosta ruševina. Naposljedku gradnju crkve 1699. preuzima, i 1725. godine dovršava, arhitekt Andrea Pozzo. Isusovačka crkva u Dubrovniku posvećena je utemeljitelju reda, sv. Ignaciju Loyolskom, a svoj uzor nalazi u rimskoj crkvi Il Gesù. Radi se longitudinalnoj, jednobrodnoj crkvi s apsidom i dva para bočnih kapela, a nadsvođena je bačvastim svodom sa susvodnicama. Orijentacija crkve je istok-zapad, a ispred istočnog pročelja nalazi se prostrani trg – danas Poljana Ruđera Boškovića. Pročelje je raščlanjeno korintskim stupovima i pilastrima. Element prekinutog segmentnog zabata ponavlja se tri puta: iznad ulaznih vrata, na razini vijenca i na atici. Prekinuti zabat na atici zaokružuje veliki trokutasti zabat kojim se atika, ukrašena korintskim stupovima, pilastrima i ukladama, završava. Skulpturalni ukrasi nalaze se iznad ulaznih vrata, kao i na završnom zabatu na atici. U bočnim se dijelovima donje razine nalaze niše ukrašene edikulom i trokutastim zabatom. Unutrašnjošću crkve, pored bogate arhitektonske dekoracije korintskih pilastara i luka, dominira zidni oslik Gaetana Garcije u kupoli. Jugoistočno od crkve, na južnoj strani Boškovićeve poljane nalazi se isusovački kolegij, a nasuprot njega smještene su monumentalne kamene stepenice, napravljene po uzoru na rimske Španjolske stube. Rimski arhitekt Pietro Passalacqua izveo ih je u razdoblju između 1735. i 1765. godine. Rimski uzor „prilagodio je dubrovačkoj sredini, oblikovavši konveksno-konkavnim, osovinski koncipiranim stubišnim prostorom duboku sceničnu vizuru.“⁸¹

Dubrovnik je u ovom velikom potresu ostao bez mnoštva manjih crkava koje nikada nisu nanovo podignute. Lukša Beritić u radu *Ubikacija nestalih građevinskih spomenika*⁸²

---

⁸⁰ Prema: Tanja Trška Miklošić, »Neostvareni projekt isusovačke crkve i kolegija (1659.) u Dubrovniku«, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 33 (2009.), str. 125.

⁸¹ Katarina Horvat-Levaj, »Barokna arhitektura«, u: *Hrvatska umjetnost povijest i spomenici*, (ur.) Milan Pelc, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga, 2010., str. 260.

⁸² Lukša Beritić, *Ubikacija nestalih građevinskih spomenika I*, 1956., str. 50-71.

poimenice spominje veći broj nestalih dubrovačkih crkava, pa ćemo na ovom mjestu spomenuti samo neke od onih koje su nestale u potresu iz 1667. godine: Crkva sv. Barbare iz XIII. stoljeća, nalazila se na uglu današnje Božidarevićeve i Strossmayerove ulice, četrnaestostoljetna Crkva sv. Foske smještena u blizini tvrđave sv. Margarite, Crkva sv. Martina, vjerojatno iz XIII. stoljeća, nalazila se na predjelu *Na Andriji*, Crkva sv. Nikole Tolentina, sagrađena je u XV. stoljeću, a nalazila se u blizini katedrale, Crkva sv. Petra Klobučića iz XIII. stoljeća, nalazila se na trgu Mrtvo Zvono itd. Svakako, dosta je manjih crkva preživjelo potres s određenim oštećenjima koje je trebalo sanirati, pa kao primjer možemo navesti jedinu crkvu smještenu na Placi – Crkvu sv. Petilovrijenaca. Ne pretjerano uspješna obnova započinje 1677. i završava 1702. godine. Međutim crkva je već za manje od stoljeća bila u ruševnom stanju te je početkom XVIII. stoljeća i srušena.⁸³

Od deset samostana⁸⁴ koji su se nalazili unutar dubrovačkih zidina do 1667. godine, u potresu je stradalo njih šest. Urušen je Samostan sv. Marka, sv. Andrije, sv. Šimuna, sv. Petra, sv. Mihovila i sv. Tome, a iz tog su razdoblja do danas očuvani Samostan sv. Klare, sv. Marije od Kaštela, sv. Franje i sv. Dominika. Na prostoru porušenih Samostana sv. Šimuna i sv. Petra, koji su se nalazili zapadno od kasnije izgrađenog isusovačkog kolegija, početkom XVIII. stoljeća podignut je Ženski dominikanski samostan sv. Katarine Sijenske.⁸⁵ S obnovom Samostana sv. Klare krenulo se u lipnju 1668. s ciljem da se redovnice, koje su se nakon potresa sklonile u Ston, što prije mogu vratiti u svoj samostan, a početkom svibnja 1669. počinje i obnova Samostana sv. Marije od Kaštela.⁸⁶

Što se profane arhitekture tiče, državnu vlast najviše je pogodilo djelomično urušavanje Kneževa dvora i Vijećnice, jer je to značilo da, dok se ne obnove, neće biti u funkciji i da će biti potrebno pronaći privremeno mjesto za državne poslove. U ovom velikom potresu krov i atrij sa svodovima i stupovima Dvora bili su urušeni, zajedno s velikim dijelom zapadnog pročelja.⁸⁷ Na obnovi Kneževa dvora sudjelovalo je mnogo arhitekata i kipara, a po svemu sudeći se time ponovio sličan scenarij kao i s katedralom: gradnja tj. obnova trajala je više od trideset godina.

---

⁸³ Prema: Lukša Beritić, *Urbanistički razvitak*, 1958., str. 35.

⁸⁴ Prema: Anđelko Badurina, *Uloga franjevačkih samostana*, 1990., str. 61.

⁸⁵ Prema: Minela Fulurija, »Utemeljenje ženskoga samostana Sv. Katarine Sijenske u Dubrovniku«, u: *Povijesni prilozi* 45 (2013.), str. 130.

⁸⁶ Prema: Lukša Beritić, *Urbanistički razvitak*, 1958., str. 32-33.

⁸⁷ Prema: Katarina Horvat-Levaj, »Barokna obnova Kneževa dvora«, u: *Knežev dvor u Dubrovniku: utvrda – palača – muzej*, katalog izložbe (Dubrovnik: Knežev dvor, 5. 10.–30. 11. 2016.), (ur.) Pavica Vilać, Dubrovnik: Dubrovački muzeji, 2016., str. 13.

Talijanski arhitekt Francesco Cortese došao je 1668. u Dubrovnik kao nasljednik Giulija Ceruttija na projektu obnove Dvora. S njim Senat nije bio zadovoljan te mu nisu ni prepuštali izvedbu nekih velikih zahvata, a Cortese iznenada umire krajem 1670. tako da na njegovo mjesto dolazi novi rimski arhitekt Paolo Andreotti. Sredinom 1671. godine on dolazi u Grad, a do njegovog odlaska 1674. većinom je popravljeno zapadno i južno pročelje. Popravci i obnove morali su se, prema želji Senata, izvoditi u tzv. mješovitom gotičko-renesansnom stilu, udomaćenom u Dubrovniku. Tako je na zapadnom pročelju u potpunosti ponovljeno pretpotresno oblikovanje. Tek se 1685. godine kreće u konačno dovršavanje obnove Dvora. U narednim se godinama radi na rekonstrukciji atrija, što je podrazumijevalo velike kiparske i klesarske radove, a sve je trebalo biti u renesansnom duhu. Tu postavku mijenja talijanski arhitekt Tommaso Maria Napoli, koji 1689. godine dolazi u Dubrovnik, i koji je ostavio svoj pečat na katedrali, pa se isti scenarij ponovio i na Kneževu dvoru. Njegovim dolaskom Dvor dobiva barokna obilježja, a to se posebno odnosi na Kneževu kapelu koja je ovalnog oblika, karakterističnog za rimski barok. Dekoracija kapele sa segmentnim lukovima, pilastrima, profiliranim kapitelima, istaknutim vijencem, štuko-dekoracijom i sl. također je izvedena u baroknom stilu. U tom je stilu i šest portala u trijemu atrija, kao i jednokrako stubište u sjevernom krilu koje karakteriziraju profilirani balustri. Iako se vlast više od dva desetljeća godina protivila uvođenju novih stilskih elemenata, već 1692. godine Dvor je bio obogaćen baroknim motivima i bio je dovoljno građevinski obnovljen da su se knez i vijeća mogli vratiti u svoje prostore.⁸⁸

Veliki arsenal, u koji se mogle smjestiti četiri galijske, nalazio se na prostoru današnje Gradske kavane i kazališta. Nije poznato kada je utemeljen, no pouzdano se prvi put spominje 1272. godine. Kroz stoljeća je doživio mnoge pregradnje, uglavnom kako bi se pronašlo najbolje rješenje za zatvaranje lukova u kojima su se nalazile galijske u slučaju ratne opasnosti s mora. U potresu je arsenal bio srušen, no popravljen je te se koristio kao skladište građevinskog materijala potrebnog za obnovu grada. Tijekom XVIII. stoljeća potpuno gubi svoju funkciju jer se dio arsenala iskoristio kao prostor za kazalište.⁸⁹

Još jedna javna zgrada nestala u potresu 1667. godine također se nalazila u gradskoj luci, a radi se o žitnici na današnjem trgu Ribarnice. Žito, koje se čuvalo u Fundiku, žitnici Rupe i drugim skladištima, u Dubrovnik je dolazilo brodovima, pa vlast sredinom XV. stoljeća donosi

---

⁸⁸ Katarina Horvat-Levaj, *Barokna obnova Kneževa dvora*, 2016., str. 135, 136, 141, 142, 145, 147, 150.

⁸⁹ Prema: Lukša Beritić, *Ubikacija nestalih građevinskih spomenika I*, 1956., str. 35-37.

o odluku o izgradnji ovog privremenog skladišta za žito kako bi se ono što brže moglo iskrcati s brodova. Nakon što je srušena u potresu, više nije obnavljana.⁹⁰

Pored zgrada javne namjene, općini je svakako bilo u interesu što prije obnoviti i/ili nanovo izgraditi kuće za stanovanje, jer grad ne funkcionira bez ljudi koji ga naseljavaju. Važno je spomenuti i odluku okrnjenog Velikog vijeća donesenu 11. travnja 1667.,⁹¹ kojom se stanovništvu zabranjuje napuštanje područja Republike, dok su stanovnici samog grada bili dužni boraviti na prostoru od crkve sv. Jakova na Višnjici do crkve sv. Križa u Gružu. Posljedično tome bilo je za očekivati da će se vlast pobrinuti da ljudi što prije dobiju adekvatno mjesto za stanovanje, tako da su poticali privatne vlasnike da obnove svoje kuće, a uporedo gradili i kuće o svom trošku.

Tijekom 1668. godine donesene su odluke o izgradnji niza općinskih kuća na sjevernoj i južnoj strani Place. Sve su kuće građene prema istom nacrtu, a protezale su se od Sponze do Vetranićeve ulice na sjevernoj te od ugla trga Luže do Široke ulice na južnoj strani. Na taj je način polovica glavne gradske ulice dobila ujednačena pročelja kuća koja se na njoj nalaze, za što su već u XVI. stoljeću postojali planovi.⁹² Nakon izgradnje, ove su kuće trebale biti ili prodane ili iznajmljene najboljem ponuditelju. Ostatak kuća na Placi sagradili su privatni vlasnici pridržavajući se nacrtu gradnje koji je donio Senat. One nisu toliko ujednačene kao one koje je sagradila vlast, međutim ni ne odudaraju previše jedna od druge. Osim kuća na Placi, vlast je nacrtom odredila i izgled kuća na trgu Prid dvorom, omeđen Kneževim dvorom sa istočne i katedralom s južne strane⁹³, s obzirom na to da se te kuće nalaze nasuprot Kneževa dvora i u blizini crkve sv. Vlaha i katedrale, bilo je potrebno voditi računa o njihovom izgledu. Sve u svrhu pospješivanja gradnje kuća u gradu, vlast određuje da se prvih deset kuća koje, prema određenom nacrtu Senata, sagrade privatni vlasnici, budu oslobođene od plaćanja svih davanja koja bi se inače za njih trebalo platiti. Oni koji bi popravili oštećenu kuću koja je ranije imala neki teret, poput livela⁹⁴, iznos bi bio umanjen za troškove koje je vlasnik iskoristio za popravak kuće. Međutim, kako građani nisu bili potaknuti spomenutim povlasticama žurno započeli s gradnjom i obnovom kuća, Senat donosi nove odluke. Vlasnici kuća odnosno

---

⁹⁰ Prema: Lukša Beritić, Ubikacija nestalih građevinskih spomenika I, 1956., str. 41.

⁹¹ Vinko Foretić, Povijest Dubrovnika. Drugi dio, 1980., str. 134.

⁹² Vidi u: Danko Zelić, »Architecture of the Placa in Dubrovnik: A Sixteenth-Century Project«, u: *Dubrovački anali* 22 (2018.), str. 75-94.

⁹³ Više o ovom trgu i njegovim namjenama: <https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/prid-dvorom/>

⁹⁴ „listina kojom je vlasnik davao pojedincu nasljedno zakupno pravo nad određenim zemljištem ili nekretninom“ Hrvatski jezični portal https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=e15kXBk%253D&keyword=live

zemljišta na kojima se nalaze urušene kuće moraju se obavezati da će u roku od dva mjeseca početi s obnovom, a ukoliko to ne učine, bilo tko drugi je slobodan na tom mjestu sagraditi kuću. Oni kojima su kuće pretrpjele samo oštećenja, dužni su ih popraviti u roku od godine dana od donošenja ove odluke; ako ne ispoštuju taj rok, ta kuća prelazi u vlasništvo države. Pored toga, određene su i kazne za zidare koji bi radili neki posao izvan grada, kao što bi bio kažnjen i svaki zidar koji kod sebe nema barem jednog šegrta.⁹⁵

U narednim godinama tako građani podižu cijeli niz privatnih kuća i palača, od kojih mnoge imaju barokna obilježja. Unatoč već općepoznatoj tendenciji Dubrovčana da se stvari trebaju graditi „na starinu“, što bi u ovom slučaju bio udomaćeni prijelazni gotičko-renesansni stil, ipak se u obnovama javlja i barokno oblikovanje. Naravno da su želje naručitelja imale svoje mjesto, međutim arhitekti (uglavnom Talijani) u svojim su projektima unosili barokna obilježja, kako u graditeljskom, tako i u dekorativnom segmentu. Važno je napomenuti da svakako misu sve kuće i palače u gradu građene iznova, i to cjelovito u baroknom stilu, već su se mnoge, koje nisu u potpunosti srušene u potresu, obnavljale u tom stilu, čime su postale simbol stilskih promjena koje je Dubrovačka Republika doživjela kroz svoju višestoljetnu povijest. U prethodnim poglavljima bilo je riječi o stambenoj arhitekturi i stilovima koji su obilježili izgled Dubrovnika u XV. i XVI. stoljeću, a sada se vrijedi dotaknuti ove teme poglavito zbog konteksta korištenja novog, suvremenog stila u graditeljstvu. Jer da se potres 1667. godine uopće nije dogodio ili da se dogodio stoljeće ranije, izgled Dubrovnika bio bi potpuno drugačiji od onog kakvog danas poznajemo.

Dubrovačke barokne palače najčešće su imale jedan od dva tlocrta oblika: jednokrlni, zatvoreni oblik, čije su dimenzije ovisile zauzima li samo jedan ili više stambenih blokova, i višekrlni oblik palače u „L“ formi, koji je morao biti upotrijebljen u slučaju da se palača proteže preko dva stambena bloka koji nisu u ravnini. Organizacija unutarnjeg rasporeda često se prilagođavala veličini bloka ili zatečenim ostacima ranije palače, tako da je raspored prostorija uglavnom drugačiji za svaku palaču. Rješenje unutarnjeg stubišta, kojem se u razdoblju barokna posvećivala velika pažnja, također možemo podijeliti u dva osnovna tipa: tip sa stubištem organizacijski vezanim s dvoranom ili predsobljem i tip sa samostalno organiziranim stubištem. Fasade palača jednolike su i rastvorene pravilno raspoređenim prozorskim otvorima, što je karakteristika renesanse stambene arhitekture grada. Najčešće je taj pravilan raspored samo kulisa i ne odražava stvarni unutarnji raspored prostorija, no postoje i primjeri gdje se taj

---

⁹⁵ Prema: Lukša Beritić, Urbanistički razvitak, 1958., str. 29-33.

pravilan raspored direktno primjenjuje i na unutrašnjost. Renesansni stil prisutan je i u oblikovanju arhitektonske plastike i profilacija portala i prozora na fasadi, ali rastvaranje bogato ukrašenim balkonima nešto je karakteristično za barok. Kao najbolji primjer izgleda palača neposredno nakon potresa možemo navesti Palaču Zamanja u Pracatovoj 4, 1672.-1675., koja još uvijek sadrže neke tradicionalne elemente, poglavito u unutrašnjoj organizaciji prostorija. No najreprezentativniji primjeri barokne stambene arhitekture građeni su u prvoj polovici XVIII. stoljeća, a kao primjeri nam mogu poslužiti palače Bucić-Ranjina u Ulici braće Andrijića 4, Trifoni-Đorđić u Širokoj 5 i Gučetić na Bunićevoj poljani 5. Njih karakterizira složena prostorna organizacija s samostalno organiziranim dvokrakim stubištima.⁹⁶

Dakako najvažnije za opstanak grada, ali zato i najmanje oštećene, bile su gradske zidine i utvrđenja. Sudbina Dubrovnika možda bi bila potpuno drugačija da se nije toliko ulagalo u gradnju i održavanje gradskog zida koji je, uz manja oštećenja, ostao stajati i vjerojatno sačuvao ekonomski i moralno okrnjen Grad od zaposjedanja neke strane vojske. Postoje brojni zapisi o radovima na obnovi i učvršćivanju zidina i utvrda, a ovdje će biti spomenuti samo određeni primjeri.

Najraniji popravci gradskih utvrda spominju se u srpnju 1667. godine, kada se radnicima isplaćuju plaće za rad na Tvrđavi Lovrijenac, iz čega se može zaključiti velika važnost te tvrđave u obrani grada. Tvrđava Revelin imala je vrlo važnu ulogu u postpotresnom razdoblju jer se ondje čuvala državna blagajna, a služila je i kao prostor za sastanke predstavnika vlasti. Očito je Revelin pretrpio manja oštećenja u potresu, primjerice ruševan luk koji je popravljen u veljači 1670. godine. Početkom 1668. radi se na popravku zidova Sv. Margarite i Sv. Luke. U lipnju 1670. godine naređuje se gradnja na tvrđavi sv. Ivana, u studenom iste godine započelo se s popravkom ostalih oštećenja na tvrđavi Lovrijenac. Razmišljalo se o tome da se Kula Pila, zbog prevelikih oštećenja, sruši te da se sagradi nova, manja kula, no na kraju do toga nije došlo. Dva najnovija bastiona na južnim gradskim zidinama, izgrađena u XVII. stoljeću – Bastioni sv. Spasitelja (1655.) i sv. Stjepana (1663.) nisu pretrpjeli štete od potresa. Oštećenja su se s vremenom popravljala, no zategnuti odnosi s Osmanskim carstvom natjerali su Dubrovčane da što je prije moguće obnove sve ključne točke obrane grada prema sjeveru i istoku. Početkom 1679. godine izrađeni su nacrti za poljska utvrđenja na Brgatu i Bosanci koja

---

⁹⁶ Katarina Horvat-Levaj, *Barokne palače u Dubrovniku*, Zagreb - Dubrovnik: Institut za povijest umjetnosti, HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2001., str. 48, 50, 57, 126, 127, 129, 134, 162, 164.

su trebala služiti kao prva linija obrane, a nedugo zatim naređuje se izrada opkopa oko predgrađa.⁹⁷

Nakon svih posljedica potresa, kao i navedenih gradnji, pregradnji i obnova, došlo je do niza promjena u urbanoj matrici Grada. Područje seksterija *Sv. Nikole* zadržalo je izvorni izgled kada se radi o rasporedu ulica i stambenih blokova, s izuzetkom nestanka ulice koje se protezala od Zlatarske do Vetranićeve ulice.⁹⁸ Južno od Place situacija je nešto drugačija, a najuočljivija promjena u odnosu na prikaz grada prije potresa (sl. 1) je pojava praznih prostora. Dubrovnik je ranije bio gusto izgrađen grad u kojemu se vodilo računa da svaki prostor bude iskorišten na najbolji način. Prazni prostori posljedica su urušavanja građevina koje se nikada više nisu obnovile. Uz zidine nalaze se dvije praznine koje su nastale urušavanjem Samostana sv. Andrije i sv. Marka na jugozapadnom dijelu, te Samostana sv. Tome i okolnih kuća na jugozapadnom dijelu grada. Potonji prazan prostor na Pustijerni nedugo nakon potresa nasut je zemljom i prenamijenjen u vrt palača u Bandurevoj ulici.⁹⁹ Cijeli jugoistočni dio grada promijenio je izgled izgradnjom isusovačkog kolegija i crkve, kada na tom mjestu nastaje i Poljana Ruđera Boškovića. Izgradnjom i preorijentacijom katedrale ispred istočnog pročelja nastaje Poljana Marina Držića. Poljana Ivana Gundulića nastala je urušavanjem kuća koje se nisu nanovo podizale već su samo uklonjene ruševine. Ispred Crkve svetog Vlaha premještanjem glavnog ulaza na sjever i rušenjem gradske luže također nastaje slobodan prostor. Još jedan prazan prostor nalazi se u Gučetićevoj ulici, pored zgrade osnovne škole. Slobodan prostor okružen kućama postoji i ulici Za Rokom, gdje se danas nalazi ljetno kino.

Iz razdoblja obrađenog u ovom poglavlju najvjerniji prikaz modela Dubrovnika izradio je Marino Gropelli na kipu sv. Vlaha koji se nalazi na vrhu pročelne atike svečeve crkve. S obzirom na to da je Gropelli boravio u Dubrovniku nekoliko godina, u vjerodostojnost ovog modela grada ne bismo trebali sumnjati, no sam prikaz nam ne otkriva mnogo novih informacija, jer je grad prikazan pogledom s istoka kao i Božidarevićev prikaz (sl. 2), tako da se vide najznačajnije građevine, poput Crkve sv. Vlaha, katedrale i Kneževa dvora, o kojima već postoji dovoljno informacija, dok ostatak grada (sjeverni i jugozapadni dio) uopće nisu prikazani. Ovoj skulpturi unatoč tome treba posvetiti pažnju, što je učinio Radovan Ivančević

---

⁹⁷ Prema: Lukša Beritić, *Utvrđenja grada Dubrovnika*, 1955., str. 193-195, 197, 247.

⁹⁸ Lukša Beritić, *Urbanistički razvitak*, 1958., str. 36.

⁹⁹ Katarina Horvat-Levaj, »Arheološka zona na Pustijerni – pregled istraživanja planova za uređenje i izvedenih zahvata«, u: Katarina Horvat-Levaj, Nela Kovačević Bokarica, *Pustijerna u Dubrovniku – arheološka zona. Mapa 1. Pregled istraživanja, valorizacija i prijedlog konzervatorskih smjernica*, konzervatorski elaborat, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2023., str. 11.

analizirajući prikazani model grada, nakon što je skulptura restaurirana 1999. godine.¹⁰⁰ Ivančević zaključuje da se radi o realističnom prikazu grada na kojem se u jugoistočnom dijelu najviše ističe utvrđeni Kaštel iz kojeg je započeo urbanistički razvoj grada.

---

¹⁰⁰ Vidi u: Radovan Ivančević, »Gropellijev model Dubrovnika (1715.)«, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 23 (1999.), str. 109-116.

4. PAD DUBROVAČKE REPUBLIKE I FRANCUSKA VLAST

4.1. Stanje u XVIII. stoljeću

Nakon ulaganja ogromnih financijskih sredstava u graditeljstvo i obnovu grada, zbog čega su trpjele ostale grane poput trgovine i pomorstva, sredinom XVIII. stoljeća Dubrovnik je velikim dijelom obnovljen te se započinje s obnovom trgovačke flote. Pomorstvo se nanovo organizira, a tih se godina tiskaju i prve Odredbe o nacionalnoj plovidbi koje će prema kraju stoljeća biti nadopunjavane. Pomorska je trgovina živnula, no nikada se više nije vratila na onu razinu koju je imala u ranijim razdobljima, a isto se odnosi i na kopnenu trgovinu. Smjerovi trgovačkih puteva se mijenjaju, stvaraju se nove trgovačke veze, primjerice između Osmanskog carstva i Francuske ili Austrije, što rezultira sve težim uvjetima za dubrovačke trgovce. Morali su se plaćati i razni nameti za dubrovačku luku što ju je među ostalim trgovcima učinilo još manje poželjnom. Dubrovački su se brodovi tako većinskim dijelom koncentrirali na plovidbu i trgovinu Jadranskim morem, što je sa slabljenjem venecijanske dominacije bilo znatno lakše izvedivo.¹⁰¹

Tijekom kolonijalnih sukoba između Engleske i Francuske, dubrovačka trgovačka flota doživjela je napredak i povećanje broja brodova, što je Francuska vidjela kao prijetnju njenoj dominaciji nad Sredozemljem. Kako bi što bolje pratili ekonomski razvoj Republike, Francuzi u Dubrovniku otvaraju stalni konzulat s Francuzom kao konzulom, a sve većom prisutnošću svojih brodova željeli su Dubrovnik pretvoriti u francusku koloniju. Dolaskom francuskog konzula Le Mairea u grad, počeli su i njegovi sukobi s vladom i građanima. On u svojim izvještajima obavještava francusku vladu o sukobu među dubrovačkom vlastelom i podjelom na dvije stranke: profrancusku i protufrancusku. Vlastela se prvo sukobila između sebe zbog onih starijih obitelji koje nisu u državna tijela htjela primiti novopečene vlastelinske obitelji, niti su s njima htjeli stupati u brakove. Pošto nisu svi bili istog stava, podijelili su se na dvije stranke: konzervativnu i napredniju, tj. liberalniju stranku. Sukob među vlastelom ticao se i zlouporabe vlasti, jer su sedmorica braće Sorkočević i Savin Pucić imali prevlast u Senatu i tako uspostavili oblik oligarhije. Sukobi između dvaju stranaka toliko su se zaoštrili da su sjednice Velikog vijeća i Vijeća umoljenih duži period izostale, jer na njima nije moglo doći do dogovora. U Dubrovniku je 1763. vladalo bezvlašće – kneza ni njegovog zamjenika nije bilo,

---

¹⁰¹ Vinko Foretić, Povijest Dubrovnika. Drugi dio, 1980., str. 215-219.

kao ni suda službenika, Vijeća se nisu sastajala, a gradsku stražu preuzeli su građani. Nakon četiri mjeseca prekida, sastalo se Veliko vijeće i donijelo novi izborni zakon, koji se dužnosnici biraju ždrijebom, čime se sprječava mogućnost dominiranja jedne obitelji.¹⁰²

Završetkom još jednog englesko-francuskog rata (1778.-1783.) koji se vodio zbog kolonijalne prevlasti u Sjevernoj Americi, a ponovno je donio i nemir u sredozemnim vodama, Dubrovačka Republika sastavila je 1785. godine raspravu pod nazivom *Planovi obrane i opaske o utvrđenjima*. Ova se rasprava sastoji od pet dijelova, a u svakome se obrađuje drugačija tematika. U prvom se dijelu opisuju predviđene zalihe hrane i oružja u slučaju opsade grada. Trebala je postojati danonoćna naoružana straža, a za potrebe obrane grada predviđalo se oko 6 000 ljudi. Također se spominje da se u slučaju opsade moraju isprazniti sve cisterne vodom koje se nalaze van gradskih zidina, kako ih neprijatelj ne bi mogao koristiti. U drugom su dijelu kroz 32 točke navodi što se sve na utvrđenjima treba popraviti ili nadodati kako bi se poboljšala obrana grada. Trebalo je povisiti prsobrane na Revelinu, a unutra napraviti veliku cisternu za vodu. Na bastionu ispod kule sv. Luke bilo je potrebno napraviti prsobrane, kao i na zidu koji odjeljuje arsenal i Knežev dvor od luke. Na tvrđavi sv. Petra trebali su se napraviti otvori za topove, na Minčeti jedne pokretne ljestve za komunikacija s predzidom, a na svim se gradski vratima moraju napraviti dvostruka vrata sa željeznim okovima, ili imati pripremljene sanduke s kamenjem itd. Sve ove promjene trebao je izvesti francuski vojni stručnjak Bolleau koji je napisao napomene za sigurnost grada koje se nalaze u trećem dijelu ove rasprave. On smatra da je Dubrovnik sa sjeverne (prema brdu) i istočne strane (prema otoku Lokrumu) ranjiv, zato što se radi o uzvišenim položajima u odnosu na grad što neprijatelju nudi mogućnost da ga bombardira. Također kaže da gradnja bilo kakve kule naoružane topom na Lokrumu nije pametna, ukoliko ondje neće stalno boraviti barem 100 vojnika i artiljeraca. Najkritičnijim mjestom za obranu ocjenjuje položaj na Pločama, jer se preko neke kuće vrlo lako može ući u gradski jarak, a onda se preko unutrašnjeg mosta i slanice popeti na Revelin. U četvrtom dijelu Bolleau određuje točan broj topova, artiljeraca i vojnika na svakoj utvrdi. Prema njemu, za obranu Dubrovnika prije je potrebno ukupno 84 topa, a najviše topova, njih 12, trebalo je biti na ponti Tvrđave Molo (Tvrđavi sv. Ivana). Posljednji, peti dio rasprave opisuje stanje i navodi oštećenja pojedinih utvrda. Ugao na Tvrđavi sv. Spasitelja bilo je potrebno popraviti jer je bio ruševan, a takvom je stanju bio i vanjski zid na Tvrđavi sv. Petra. Ispod Utvrde sv. Stjepana postojala su dva otvora koja je bilo potrebno zatvoriti željeznim šipkama. U obliku bilješke se navodi da sve utvrde s morske strane od Sv. Ivana do Sv. Stjepana moraju imati unutrašnji

---

¹⁰² Vinko Foretić, Povijest Dubrovnika. Drugi dio, 1980., str. 235-238, 239-247.

hodnik dovoljan za prolaz dva čovjeka. Od Sv. Stjepana do Sv. Margarite na zidine se može popeti jedino korištenjem ljestava, a od Sv. Margarite do Sv. Petra ponovno se protežu hodnici. Zidine su zbog Samostana sv. Marije ponovno neprohodne do Sv. Andrije, a od tog se dijela onda može doći do Bokara. Unutarnji hodnik postojao je i s kopnene strane, a protezao se od Ploča do Minčete, a drugim se hodnikom moglo od Vrata od Pila doći do Bokara. Na kraju rasprave nalazi se popis svih javnih i privatnih cisterni u gradu: javnih je bilo 12, a privatnih 156. Odvojeno od ove rasprave posvećene obrani grada u slučaju opsade, 1785. godine napravljen je i popis artiljerije te je zapisano da se na gradskim utvrđenjima nalazi ukupno 118 topova, no određeni broj bio je neupotrebljiv što zbog starosti, što zbog loše kvalitete lafete (postolja) na kojima je stajalo pedesetak topova.¹⁰³

U posljednjem desetljeću XVIII. stoljeća pa sve do dolaska Francuza, u Dubrovniku se izvodilo dosta građevinskih radova, uglavnom popravaka postojećih objekata. Pa je tako iz najbogatije, Pomorske blagajne Dubrovačke Republike izdvojen novac za manje popravke na katedrali, popravak kupole na crkvi sv. Vlaha, popravak krova i prozora na Kneževu dvoru, kao i za popravak i ukrašavanje crkve Navještenja Marijina, smještene u blizini kule sv. Luke.¹⁰⁴ Radilo se i na uređivanju i proširivanju javnih cesta, konkretno ceste koje su iz Dubrovnika vodile do crkve sv. Jakova na Višnjici, Gruža i do Župe dubrovačke.¹⁰⁵

Ovaj Povijesni pregled događaja u XVIII. stoljeću ključan je za bolje razumijevanje događanja koja će uslijediti u prvom desetljeću XIX. stoljeća. Francuzi su se kroz više desetljeća približavali Dubrovniku, kako politički, tako i fizički, poglavito kroz prisutnost konzula Francuza. Ta se situacija Dubrovčanima nije sviđala, nisu voljeli imati strance u gradu, pa su tradicionalno to željeli riješiti diplomatskim putem, no slatkorječivost velikih vladara tog vremena više nije bila dovoljna za postizanje ciljeva. Velike europske države poput Francuske i Engleske posjedovale su već brojne kolonije po svijetu, iz kojih su beskrupulozno uzimale sve što je vrijedno i tako se bogatile, dok je Dubrovnik još uvijek bio grad-država s aristokratskim i feudalnim sustavom. Možda je dolazak francuskog konzula bio zamka i povod za Dubrovčane da se raziđu u stavu prema Francuskoj, pa da to jedno neslaganje preraste u njih sve više, što bi svakako rezultiralo nestabilnošću države. Podjela na stranke za i protiv Francuske otvorila je i pitanja aristokratske vlasti, a tabori koji su tada stvoreni do pada Republike nisu nestali.

---

¹⁰³ Prema: Lukša Beritić, *Utvrđenja grada Dubrovnika*, 1955., str. 199-204.

¹⁰⁴ Prema: Josip Luetić, »Obrisi ekonomsko-društvenih prilika u Dubrovačkoj Republici 1797.-1807. godine«, u: *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 21 (1983.), str. 90-91.

¹⁰⁵ Isto, str. 92.

Taktikom *divide et impera* mogle su se oslabiti veze među inače uvijek ujedinjenim Dubrovčanima, koji su uvijek pod svaku cijenu branili svoju slobodu.

4.2. Opsada Dubrovnika i ukidanje Republike

Kao posljedica Mira u Požunu 1805. godine, Austrija je morala Francuskoj predati teritorij Dalmacije i Boke kotorske, te je tako postala novi i najbliži susjed Dubrovačke Republike. Dubrovčani nisu skrivali svoje nezadovoljstvo time što ih je Austrija bila okružila sa svih strana, a sada na njeno mjesto dolazi Napoleonova Francuska tj. Kraljevina Italija pošto se taj teritorij pridružio Italiji koja je bila pod francuskom upravom. Ruska vojska, koja je još uvijek bila u ratu s Napoleonom, 1806. zauzima Boku kotorsku, tada već francuski teritorij, što je značilo da se Dubrovnik po tko zna koji put kroz povijest našao između dvije vatre. No, situacija je sada bila mnogo nezgodnija jer se Republika zaista fizički nalazila između dvije zaraćene strane, a ranije su to uglavnom bili samo susreti brodova drugih strana na moru. Francuzi su, zbog prisutnosti britanskih i ruskih brodova u Jadranu, odlučili do Boke doći kopnom, prelazeći tako preko teritorija Republike. Dubrovačka je vlast ipak htjela da se francuske trupe ne približavaju samome gradu, već da ga zaobiđu morskim putem, pa onda od Cavtata nastave dalje kopnom. Ruska vojska, čuvši za francuske planove, najavljuje ulazak njihovih trupa na područje Republike kako bi spriječili dolazak Francuza. Obje strane Dubrovniku obećaju da ne žele ugroziti njegovu neutralnost i da će učiniti sve da spriječe neprijateljsku vojsku da ga zauzme, makar to značilo da oni sami trebaju zauzeti Grad. Nakon niza diplomatskih akcija i pregovora dubrovačke vlasti, i navodne povrede neutralnosti, Napoleon generalu Lauristonu naređuje opsadu Dubrovnika.¹⁰⁶

Francuska je vojska trebala tajno ući na dubrovački teritorij, no vlasti u Dubrovniku javljeno je da Francuzi dolaze. Njihova vojska 27. svibnja 1806. dolazi do zidina. Senatori su generala dočekali ispred gradskog ulaza te su ga uveli u grad. Rusko-crnogorska vojska koja je već bila na teritoriju Republike, nakon dobivanja ove vijesti kreće prema Gradu. General Lauriston na Lokrumu postavlja utvrdu s koje s topovima trebao spriječiti dolazak ruskih brodova. Na položaju na Brgatu, Francuzi su podigli još dvije utvrde. Rusi i Crnogorci polako

---

¹⁰⁶ Vinko Foretić, Povijest Dubrovnika, Drugi dio, 1980., str. 441-444.

su okruživali Dubrovnik, paleći i pljačkajući kuće u sve ostalo što im se našlo na putu. 19. lipnja saveznička vojska došla je do brda Srđ, s kojeg su počeli bombardirati Dubrovnik. Ono je nanijelo veliku materijalnu štetu, a pored brojnih kuća pogođen je i Samostan sv. Marije i isusovački kolegij. Bombardiranje i opsada trajali su do 6. srpnja, kada francuski general Molitor rusko-crnogorsku vojsku iznenađuje s leđa i tjera je na povlačenje.¹⁰⁷

Izrada onog plana obrane u slučaju eventualne opsade grada iz 1785. godine, i sva poboljšanja koja su u sklopu njega provedena, morao je doprinijeti činjenici da je 21 godinu kasnije Dubrovnik izdržao više od dva tjedna bombardiranja i tako spriječio ulazak stranih vojnika u grad. Iako, strani su se vojnici već nalazili unutar gradskih zidina, a došli su mjesec dana prije početka opsade. Francuska vojska ušla je u Grad ne nailazeći na ikakav vojni otpor. Isti obrambeni sustav, doduše prije okupacije malo proširen od strane Francuza, dočekao je i francusku i rusko-crnogorsku vojsku. Da su Dubrovčani oružano pokušali obraniti grad od Francuza, vjerojatno bi ga oni opsjeli i nakon nekog vremena zbog brojčane premoći i osvojili, no mirno puštanje Francuza u grad izazvalo je savezničku vojsku da krene na Dubrovnik i okupira ga. Da njihovi neprijatelji Francuzi pušteni da se zadrže na teritoriju Republike, Rusi i Crnogorci ne bi ni opsjeli Dubrovnik. Tako da se može zaključiti da je Grad 1806. godine morao doživjeti barem jednu opsadu, ili od francuske ili od savezničke vojske. No, uzmemo li u obzir dobre političke i trgovačke odnose između Rusa i Dubrovčana u tom razdoblju, nije za isključiti ni scenarij u kojem bi Rusi, u slučaju francuske opsade, stali u obranu Dubrovnika, jer bi tako obranili prijateljsku državu, a i spriječili dolazak Francuza do Boke kotorske. Ovu situaciju pogoršale su i dubrovačke uporne diplomatske igre kojima se nastojalo zadržati neutralnost i ne zamjeriti se ni jednoj ni drugoj strani. Tim pristupom samo su se uništili dobri međudržavni odnosi i s Francuskom i s Rusijom, jer su i jedna i druga država iz postupaka Dubrovčana razumjele prekid neutralnosti, pa im je sudbina Dubrovnika u međusobnom sukobu pala u drugi plan. U ovakvoj nezavidnoj poziciji u kojoj se Republika našla, kao neutralan teritorij između vojski dviju velesila, a bez dovoljno snažne zaštite već oslabljenog Osmanskog carstva, bilo je ipak potrebno prekinuti neutralnost i javno odabrati stranu. Gradova-država bilo je sve manje, njihovo je vrijeme prolazilo, a u sukobu između dvaju careva koji žele nadmoć i teritorij u Europi, jedna mala neutralna država mogla je samo imati ulogu kolateralne žrtve, što je na kraju krajeva i postala.

---

¹⁰⁷ Prema: Vesna Čučić, *Posljednja kriza Dubrovačke Republike*, Zagreb - Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti, Matica hrvatska, 2003., str. 87-90, 97-101, 107, 109, 117, 121.

Nakon završetka opsade, francuska vojska i dalje je ostala u Dubrovniku jer je prepoznala važnost njegove strateške pozicije, a i vidjela je da gradske zidine mogu podnijeti žestoke napade, što je bilo važno za eventualni napad Engleza. Republika i dalje nastavlja postojati, kao i njena samostalna vlast, no Francuzi Dubrovnik i njegovu okolicu praktički prenamjenjuju u strateški položaj i vojni logor. Dubrovačka vlast, osjetivši da zapravo gubi neovisnost, šalje poslanike u Istanbul, Beč i Pariz, pokušavajući sačuvati svoju slobodu. General Lauriston predložio je osnivanje četiriju povjerenstava: za prehranu vojske, za bolnice, za kopnena i pomorska prometna sredstva, i za javne i privatne građevine i čistoću grada. S obzirom na prisutnost velikog broja vojnika, počelo je ponestajati hrane za sve, a bilo je problema i s opskrbom vodom jer je saveznička vojska prekinula vodovod. Francuski general taj je problem pokušao riješiti izgonom izbjeglica iz drugih dijelova Republike. Dominikanci su početkom kolovoza zamoljeni da na neko vrijeme samostan prepuste potrebama francuske vojske. U Dubrovnik dolazi Napoleonov general Marmont kako bi nastavio sukob s Rusima i Crnogorcima pa zato započinje s gradnjom Tvrđave Fort Imperial na Srđu, Tvrđavom Delgorgue na Brgatu i Tvrđavom Fort Royal na Lokrumu, uz ostale utvrde širom teritorija Republike, jer je njegova taktika bila odbijanje, a ne napadanje neprijatelja.¹⁰⁸

Francuzi se s vremenom sve više miješaju u unutarnje poslove Republike, čemu se Senat svakako protivio, a pogotovo ga je zasmetao početak izgradnje kopnene ceste koja se trebala spojiti s cestama u (francuskoj) Dalmaciji. Gradnja ceste sporo je napredovala jer seljaci nisu željeli raditi u teškim uvjetima koje su nudili Francuzi. Napetosti je bilo sve više, Francuzi su sve više širili svoj utjecaj i nastojali pridobiti što više građana na svoju stranu, a general Marmont svojim je posjetima Dubrovniku manje-više direktno najavljuvao senatorima da će Republika ubrzo biti ukinuta. Ubrzo je zabranjeno isticanje zastave sv. Vlaha, a 6. siječnja na Orlandov stup postavljena je zastava Kraljevine Italije. Dana 31. siječnja 1808. godine, general Marmont je u Kneževu dvoru, nakon objašnjenja kako se Dubrovčanima dalo dovoljno vremena da se prilagode na novu vlast, ukinuo Dubrovačku Republiku. Senat, iako je u prethodnom razdoblju još uvijek poduzimao diplomatske akcije za opstanak Republike, nakon ove odluke ostao je nijem. Dvogodišnja francuska prisutnost iscrpila je što je više mogla ekonomskih i ljudskih resursa već oslabljenje Republike, tako da je to dodatno smanjilo mogućnosti za otpor ukidanju.¹⁰⁹

---

¹⁰⁸ Prema: Vesna Čučić, Posljednja kriza Dubrovačke Republike, 2003., str. 128-131, 135.

¹⁰⁹ Isto, str. 172, 177, 181-182, 185, 188-189.

Tijekom dvogodišnjeg boravka francuske vojske unutar gradskih zidina, više do deset crkava pretvoreno je u skladišta i vojarnje.¹¹⁰ Liturgija se održavala samo u katedrali, crkvi sv. Vlaha i u nekoliko manjih crkava. Samostani sv. Marije i sv. Klare pretvoreni su u vojarnje, kao i samostan sv. Jakova na Višnjici, a vojnici su spavali i u Lovrijencu, Revelinu i Velikom arsenalu.¹¹¹ Dominikanci su zamoljeni da na neko vrijeme prostor samostana ustupe potrebama vojske, a franjevcima general Lauriston radi buke zabranjuje korištenje zvona.¹¹² Ovakvim i sličnim odlukama Francuzi su pokazivali kakav je bio njihov odnos prema Crkvi. Ne samo da nisu pokazivali nikakvo poštovanje, već su s namjerom željeli obezvrijediti sve što je imalo veze s katoličkom vjerom, pretvarajući crkve u skladišta, a klaustre samostana u štale.¹¹³ To je bio o manje-više direktan iskaz nepoštovanja prema samoj Republici koja je bila strogo katolička i nije trpjela ispovijedanje niti jedne druge vjere, a kamoli ateizma, na njenom teritoriju. Za vrijeme francuske okupacije zabranjeno je održavanje Feste sv. Vlaha.¹¹⁴ Takva velika okupljanja ljudi svakako nisu bila poželjna u tom trenutku, no i to je još jedan primjer pokušaja brisanja vjerskog života unutar grada. Vjera i čašćenje sv. Vlaha su nešto što je bilo zajedničko svim Dubrovčanima, nebitno bili oni vlastela ili pučani, pa je i u interesu očuvanja francuske vlasti bilo da se takve proslave ukinu. Crkve su razumljivo bile zapuštene i značajno oštećene nakon višegodišnjeg skladištenja predmeta raznih namjena unutar njih. Nekima od tih crkava nikada nije vraćena izvorna funkcija, primjerice Crkva Navještenja Marijina i Crkva sv. Sebastijana. Prva je služila kao vojni zatvor,¹¹⁵ a druga, sagrađena u XV. stoljeću, 1808. godine potpuno je pregrađena i pretvorena u civilni zatvor.¹¹⁶ Na njenom južnom zidu i danas su vidljivi ostaci tri velika pravokutna prozora, koji naravno nisu bili prikladni za zatvor, pa su većinski zazidani, a ostavljeni su samo mali pravokutni prozori s rešetkama. Na središnjem je otvoru sačuvan jedan natprozornik.

U Dubrovnik je pristigao veliki broj vojnika zato što su Francuzi trebali nastaviti svoj pohod prema Boki kotorskoj, tako da se grad morao prilagoditi toj novonastaloj situaciji. Tako se zgrada isusovačkog kolegija *Collegium Ragusinum* prenamjenjuje u vojnu bolnicu za 150

---

¹¹⁰ Stjepan Ćosić, »O slomu Republike i ustroju francuske uprave u Dubrovniku 1808. i 1809.«, u: *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 33 (1995.), str. 185.

¹¹¹ Prema: Vesna Čučić, *Posljednja kriza Dubrovačke Republike*, 2003., str. 126.

¹¹² Isto, str. 129.

¹¹³ Potvrdu ovog podatka nisam pronašla nigdje u literaturi, ali se radi o činjenici koja je poznata stanovnicima Dubrovnika.

¹¹⁴ Josip Bersa, *Dubrovačke slike i prilike (1800. – 1880.)*, Zagreb: Matica hrvatska, 1941., str. 118.

¹¹⁵ Prema: Goran Vuković, »Preobrazba Dubrovnika početkom 19. stoljeća«, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 24 (2000.), str. 40.

¹¹⁶ Anđelko Badurina, *Sakralna arhitektura*, 1987., str. 325.

pacijenata.¹¹⁷ Pripremajući se za dolazak neprijateljske vojske, na zidinama su postavljene dodatne topovske baterije, a na Lokrumu počinje izgradnja utvrde.¹¹⁸ Francuzi su, kao i francuski vojni stručnjak Bolleau 20 godina ranije, prepoznali da najveća opasnost Dubrovniku prijeti s istoka, pa zato započinju utvrđivati položaje na Srđu (Fort Imperial) i Lokrumu (Fort Royal). Ubrzo počinje opsada i višednevno bombardiranje grada, koje je prouzročilo veliku materijalnu štetu. Gradska utvrđenja ipak su uspjela zadržati neprijatelja van zidina. Mnoge su kuće u gradu bile oštećene, a imamo zabilježen i podatak da je u jednom navratu topovska baterija sa Srđa kulu Minčetu pogodila s tri metka, a pogođena se mjesta vjerojatno nalaze na istočno strani kruništa gdje su izmijenjene konzole.¹¹⁹

Dogodilo se na kraju ono čega su, makar potajno, bili svjesni svi nakon što su čuli za ulazak generala Lauristona u Dubrovnik 1806., Republika je ukinuta. Europske države bile su zaokupljene vlastitim borbama, Osmansko carstvo nije više imalo nekadašnju moć i utjecaj, a Dubrovčani su se morali pomiriti s tim da će biti pod vlašću stranog vladara. Iako je bila neizbježna, s ovom se situacijom mnogi nisu mogli pomiriti, pa će tako na gotovo sve postupke, promjene i odluke nove vlasti gledati negativno.

4.3. Francuska uprava – administrativne promjene, gradnje i prenamjene građevina

General Marmont, zaslužan za ukinuće Republike, donio je odredbu kojom Dubrovnik postaje samostalna cjelina unutar Kraljevine Italije, civilnim upraviteljem dubrovačkog područja imenovan je Dominik Garagnin. Francuzi su ustroj vlasti podijelili na središnju i općinsku upravu. Središnja je bila viši stupanj vlasti, obuhvaćala je područje bivše Republike, Boku kotorsku i otok Korčulu, a na čelu se nalazio civilni upravitelj. Općinska uprava obuhvaćala je manje područje grada i predgrađa, vođena od strane načelnika i općinskog vijeća, u svakom je pogledu bila podređena središnjoj upravi. S vremenom se osnivalo sve više resornih povjerenstava i ureda, a za našu je temu najvažnije Zdravstveno povjerenstvo, zaduženu za brigu o komunalnim pitanjima i općem zdravlju stanovnika, Povjerenstvo za skrb o samostanskim dobrima i Povjerenstvo za javnu dobrotvornost, koje je upravljalo svim

---

¹¹⁷ Prema: Vesna Čučić, Posljednja kriza Dubrovačke Republike, 2003., str. 127.

¹¹⁸ Isto, str. 123.

¹¹⁹ Lukša Beritić, Utvrđenja grada Dubrovnika, 1955., str. 205.

bolnicama, školama, nahodištima, crkvama i drugim sličnim ustanovama. Jedan od najvećih izazova nove vlasti bilo je osiguravanje smještaja francuskim vojnicima, jer su se vojnici često sukobljavali sa stanodavcima u gradskim kućama. Prisutnošću više nego uobičajenog broja ljudi unutar grada pojavio se i problem opskrbe hranom, koji je francuska uprava također trebala riješiti. Gradnju planirane ceste koja je trebala spajati sav francuski teritorij na istočnoj obali Jadrana, general Marmont nastavlja te u svibnju 1808. osniva posebnu blagajnu za tu namjenu. U travnju 1809. u Dalmaciji ponovno počinje sukob austrijske i francuske vojske, pa je veliki broj francuskih vojnika napustio Dubrovnik, a za to je vrijeme dubrovačka vlastela pokušavala organizirati pomoć oko oslobođenja od Francuza, no planovi su im propali.¹²⁰ Napoleon I. krajem 1809. godine Dubrovnik, sa svim područjima s većinskim hrvatskim i slovenskim stanovništvom, priključuje Ilirskim pokrajinama tj. Iliriji, čiji je glavni grad bila Ljubljana. Pokrajine je obilježila loša teritorijalna podjela, upravni ustroj i zanemarivanje prilagodbe zemljišnih odnosa, a posebno su problematične bile isprepletene ovlasti guvernera i intendanta. Takva loša organizacija morala je dovesti do financijskih poteškoća kojih nije bio pošteđen ni Dubrovnik, čija je središnja uprava najviše prihoda imala od carine i monopola prodaje soli, no ipak je bila na gubitku. Francuzi su željeli oživjeti dubrovačko pomorstvo, ali zbog prisustva britanskih brodova u Jadranskom moru to nije bilo moguće. Tijekom 1810. stanje u Dubrovniku bilo je zaista loše, tako da je Garagnin čak tražio financijsku pomoć direktno od Napoleona, no nije je dobio. Iste godine u Ilirskim je pokrajinama uveden i porezni sustav koji je dodatno financijski oslabio stanovništvo. Krajem 1810. objavljena je naredba o novačenju 400 mornara iz Dubrovačke Pokrajine za francusku ratnu mornaricu. Odaziv je bio loš, a došlo je i do vala iseljavanja. Odluka o novom teritorijalnom uređenju Ilirije, koje se sastojalo od okruga, kotara i općina donesena je 1811. godine, a formiranje novih vlasti teklo je jako sporo.¹²¹

Nezadovoljstvo stanovništva sve je više raslo, a porazi Napoleonove vojske u Europi slabili su francusku vlast svugdje, pa i u Dubrovniku. Englezi su bili stalna prijetnja s mora, a od veljače 1813. počinju zauzimati Elafitske otoke. Ovu situaciju iskorištava vlastela koja, uz austrijsku i englesku pomoć, diže ustanak protiv francuske vlasti, nadajući se da će nakon toga doći do uspostave Republike. Ustanici iz cijelog područja bivše Republike borili su se protiv 500 francuskih vojnika pod zapovjedništvom generala Montricharda. Ustanak su obilježile austrijske i engleske kalkulacije oko sudbine tog teritorija nakon odlaska francuske vojske. U

---

¹²⁰ Prema: Stjepan Čosić, *Dubrovnik nakon pada Republike (1808.-1848.)*, Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, 1999., str. 46-48, 50-52, 57, 62-63.

¹²¹ Prema: Stjepan Čosić, *Dubrovnik nakon pada Republike*, 1999., str. 69, 71-73, 77-78, 82, 84-86.

konačnici je austrijski general Milutinović od Francuza 28. siječnja 1814. preuzeo Dubrovnik, ali nije dopustio da dubrovački ustanici uđu u grad pored austrijskih i engleskih vojnika. Nakon samo dva dana naredio je da se ukloni dubrovačka zastava koja je vijorila uz austrijsku i englesku, što je bio znak da Republika definitivno neće biti obnovljena.¹²²

Ukidanje Republike Dubrovnik je dočekaao bez adekvatne zdravstvene zaštite, prvenstveno zato što je Lazaretima oduzeta izvorna funkcija i taj je prostor korišten za krčmu, kladionicu i privatne trgovine i skladišta. Zalaganjem članova Zdravstvenog povjerenstva, među kojima se najviše isticao Vlaho Stulli, Lazareti su se počeli preuređivati već 1809. godine, a uvedene su i zdravstvene straže. Tijekom krize 1810. godine, nastale uslijed loše organizacije Pokrajina i ratnih okolnosti, nije bilo dovoljno novca za uređenje karantene i od nje zidom odvojene klaonice.¹²³

U svibnju 1808. godine, general Marmont odlučuje financirati osnivanje novog liceja s konviktom, budući da se nastava više nije mogla održavati u dubrovačkom kolegiju koji su Francuzi po dolasku pretvorili u vojnu bolnicu. Donesena je odluka da se u prostorima Samostana sv. Katarine smjesti dubrovački licej, koji je trebao biti financiran prihodima sekulariziranih samostanskih dobara. Licej je u prosincu 1808. godine otvorio svoja vrata učenicima. Svoje zalaganje za oživljavanje obrazovnog i kulturnog života Dubrovnika Marmont nastavlja gradnjom novog kazališta koje svoje mjesto pronalazi u nekadašnjoj dvorani Velikog vijeća. Staro kazalište, koje se nalazilo u Arsenalu, pretvoreno je u vojnu pekaru. Novo kazalište otvoreno je u siječnju 1809., no nakon Marmontovog odlaska 1810. godine, sve je rjeđe bilo u upotrebi.¹²⁴

Na ovom je mjestu valja primijetiti Marmontovo ulaganje u obogaćivanje kulturnog života grada ponovnim otvaranjem liceja i kazališta, što je trebao biti dokaz volje za opstankom i razvojem grada. Međutim, do ukidanja tih institucija ne bi ni došlo da ih Francuzi nisu prenamijenili za potrebe svoje vojske, a nova, slobodna mjesta za smjestiti ih nastala su ponovno utjecajem francuske ruke: desekularizacijom samostana i ukidanjem Republike zajedno s njezinim vijećima.

Sredinom 1809. godine, Povjerenstvu za javnu dobrotvornost dodijeljeno je 4 000 dukata za opremanje bolnice, koja je mogla primiti 40 pacijenata, a raspolagala je svom

---

¹²² Prema: Stjepan Čosić, Dubrovnik nakon pada Republike, 1999. str. 99-109.

¹²³ Isto, str. 51, 82.

¹²⁴ Isto, str. 60-61.

potrebnom medicinskom opremom i osobljem.¹²⁵ Ovo se odnosi na civilnu bolnicu, koja se nalazila južno od Samostana sv. Klare. Javna bolnica (*Hospitale Magnum*) u Dubrovniku postoji još od sredine XIV. stoljeća, a u kasnijim se stoljećima naziva *Domus Christi*.¹²⁶

U svibnju 1811. godine u Dubrovnik dolazi francusko povjerenstvo za fortifikacije kako bi se ubrzala gradnja, a i napravila proširenja postojećih utvrda jer je Napoleon upravo kretao na ruski pohod, a engleski su brodovi još uvijek plovili Jadranom. Za gradnju utvrda bili su zaduženi inženjeri Blanc i Sebè. Fort Impérial na Srđu dobila je proširenje i dovršena je u kolovozu 1812. godine.¹²⁷ Ovo je bila velika, longitudinalna utvrda s dva poligonalna bastiona sa svake strane, a spajala ih je pravokutna prostorija. S ovog visokog položaja mogao se štiti grad, a i nadzirati dolazak neprijatelja i s morske i kopnene strane. Istočnije do nje, vjerojatno u blizini Brgata, nalazila se tvrđava Delgorgue. S morske strane, grad je, osim Lovrijenca, od sada štitila i Fort Royal. Smještena je na samom vrhu otoka Lokruma i građena je u kružnom tlocrtu, optimalnom za što bolji nadzor otvorenog mora kao i mora ispred samog grada. Civilni upravitelj Garagnin je krajem 1811., netom prije odlaska iz Dubrovnika, pokrenuo je gradnju ceste od Grada do Gruža koja se odande spajala na Napoleonov put. Gradnjom te ceste započelo je stvaranje nove urbanističke cjeline izvan gradskih zidina.¹²⁸

Francuzi su pravili dosta velike i široke okolne puteve i ceste, a do tada ih je Republika namjerno pravila uskima da služe kao zaštita od neprijatelja, jer tako ne bi bili prikladni za prolaz velikih vojski.¹²⁹ Dubrovčani nisu uzimali u obzir mogućnost da će širi putevi biti potrebni domaćoj vojsci, jer su diplomatskim akcijama uspijevali postići da do toga nikad ne dođe. Iz istog razloga vjerojatno nisu ni postojala utvrđenja u okolici grada do dolaska Francuza. Dubrovčani su ulagali i uzdali se u snažni fortifikacijski sustav gradskih zidina te zato nisu ni predviđali da bi se neprijatelja trebalo zaustaviti prije nego što dođe do grada. A Republika nije ni imala dovoljan broj vojnika koji bi mogli svakodnevno čuvati da ta izvangradska utvrđenja ne dođu u ruke neprijatelja.

Grad je, dakle, za vrijeme francuske okupacije, a nakon toga i vlasti, doživio mnoge prenamjene i pregradnje građevina sukladno potrebama francuske vojske. Ratna razaranja tijekom opsade nanijela su štetu gradskim kućama koje su relativno nedavno podignute nakon velikog potresa u XVII. stoljeću. Urbana matrica grada unutar zidina nije se znakovito mijenjala

---

¹²⁵ Prema: Stjepan Ćosić, *O slomu Republike*, 1995, str. 197.

¹²⁶ Stjepan Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike*, 1999., str. 188.

¹²⁷ Stjepan Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike*, 1999., str. 91.

¹²⁸ Isto, str. 88.

¹²⁹ Prema: Petrica Balija, *Sve se razgrabi ko je bolje mogo*, 2015., str. 160.

jer su građevine većinski zadržavale svoj vanjski izgled, a značajno im se mijenjala unutrašnjost. Rušenja, osim uklanjanja Crkve Petilovrijeci s Place, ali prije dolaska Francuza, gotovo da i nije bilo. Gradilo se uglavnom izvan gradskih zidina, u prometne i obrambene svrhe, čime se grad počinje širiti van višestoljetnih granica. Do ovog vremena je neposredna okolica Dubrovnika bila slabo naseljena ili samo djelomično naseljena tijekom ljetnih mjeseci kada bi vlastela iz grada odlazila u svoje ljetnikovce. Sada započinje gradnja cesta koje će privući ljude da naprave kuće u njihovoj blizini, a još intenzivniju gradnju izvan zidina nastavit će austrijska vlast.

Prikaz Dubrovnika na nekom slikarskom djelu, koji bi nam mogao poslužiti kao izvor, nalazi se na oltaru u katedrali posvećenom Svetim Petilovrijencima (sl. 3). Slikar Carmelo Reggio 1812. godine grad je prikazao pogledom s istoka, slično kao na Božidarevićevom triptihu, samo što je ovdje kut gledanja više sa sjeveroistočne strane, pa se mogu vidjeti Ploče i ulaz u grad, a kod Božidarevića je tvrđava sv. Ivana na jugoistoku više istaknuta u prvi plan. Kod Reggija u gradskoj luci nije prikazano mnoštvo brodova, već samo dva. Prikazani su Mali i Veliki arsenal, koji su danas nestali. Mali arsenal se, kao i Veliki, sastojao od tri otvora za brodove koji su bili presvođeni i s morske strane ukrašeni zabatima.¹³⁰ Sagrađen je početkom XV., a proširivan je tijekom XVI. stoljeća.¹³¹ U gradskoj luci vidljiva je i Kula Ribarnice. Po svemu sudeći podignuta je u XIII. stoljeću i prvotno je služila za obranu, a u XVII. stoljeću korištena je i kao tranzitno spremište žita.¹³² Pored uobičajenih triju zvonika i kupola dvaju najvažnijih, sada baroknih crkava – katedrale i Sv. Vlaha, sada je svoje mjesto u vizuri grada pronašla i isusovačka crkva. Prema ovom prikazu se čini da je pročelje okrenuto prema sjeveroistoku, dok je u stvarnosti okrenuto ka jugoistoku. Južnim dijelom grada ponovno dominira žitnica Rupe i zgrada nekadašnjeg Samostana sv. Marije od Kaštela. Iako dosta zahtjevno za postići iz ovog kuta gledanja, vidljiv je razmak između gradskih palača koji predstavlja glavnu gradsku ulicu – Placu. Na njenoj sjevernoj strani, u neposrednoj blizini franjevačkog zvonika, ističe se palača kojoj je na istočnom zidu najgornji kat otvoren trima prozorima, a potkrovlje jednim. Uzimajući u obzir njenu visinu i okvirni smještaj, kao i titular oltara na kojem se ova slika nalazi, moguće da se radi o Sorokočevićevoj trokatnici koja je sagrađena na mjestu srušene Crkve Petilovrijeci.¹³³ Gradske zidine i utvrđenja prenesena su vjerno i bez vidljivih oštećenja od opsade iz 1806. godine.

---

¹³⁰ Lukša Beritić, Ubikacija nestalih građevinskih spomenika I, 1956., str. 34.

¹³¹ Isto, str. 34.

¹³² Isto, str. 23.

¹³³ Isto, str. 59.

5. USPOSTAVA AUSTRIJSKE VLASTI

5.1. Odnos Dubrovačke Republike i Austrije prije francuske okupacije

Prije govora o okolnostima druge po redu strane vlasti u Dubrovniku, potrebno je spomenuti u kakvim su odnosima ove dvije države bile prije nego što je Todor Milutinović s vojskom ušao u grad i postavio austrijsku zastavu na Orlandov stup.

Dubrovnik je bio pod zaštitom Beča još od 1684. godine. Austrija je već stoljećima bila u sukobu s Osmanskim carstvom, pa se tako prevlast nad teritorijima često mijenjala. Bosna je od XV. stoljeća bila pod osmanskom vlašću, a Dubrovčani su, iako još uvijek pod zaštitom Osmanlija, priželjkivali da Austrija postane novi vladar Bosne. Mirom u Beogradu 1739. Bosna ostaje pod Osmanskim carstvom, no kontakti koji su se stvorili između Austrijanaca i Dubrovčana, npr. mogućnost potpisivanja sporazuma o interesnim sferama vezanima za trgovinu, probudili su interes austrijske vlade za Dubrovnik pa od 1753. godine u Dubrovniku boravi austrijski konzul. Austrijanci su bili od pomoći Republici i tijekom Konavoske bune na prijelazu stoljeća. Dubrovčani su obavijestili austrijskog zapovjednika Boke kotorske Bradya da pošalje vojsku na granicu prema Konavlima kako bi se prekinuo promet između Konavala i Boke. Austrijski zapovjednik Brady predložio je svojoj vladi da Austrija bude arbitar između Republike i konavoskih pobunjenika, pri čemu se on raspitivao o raspoloženju i zahtjevima Konavljana, a čak je i kritizirao dubrovačku vladu da je prestrogim odlukama zapravo izazvala ovu bunu. Ovu unutarnju krizu Austrijanci su htjeli iskoristiti kako bi se dokopali teritorija Republike, Dubrovčani su to prepoznali i poslali izaslanike u Beč kako bi izrazili svoje negodovanje. Austrijska se vlada uvrijedila na takve optužbe jer je ona samo htjela poslati pomoć koju su Dubrovčani sami tražili. Diplomatskim akcijama Dubrovnik se uspio izvući iz ove situacije bez da je narušio dobre odnose s Austrijom.¹³⁴

I ulaskom u XIX. stoljeće Austrija ostaje neposredni susjed Dubrovačkoj Republici, poštivajući njezin integritet, pa su tako primjerice prilikom premjeravanja svojih zemljišta u Dalmaciji i Boki kotorskoj morali izmjeriti i jedan dio dubrovačkog teritorija, ali su preko svojih predstavnika za to tražili dopuštenje kako dubrovačka vlada ne bi pomislila da žele

---

¹³⁴ Vinko Foretić, Povijest Dubrovnika. Drugi dio, 1980., str. 285-287, 291-295, 338, 340-341.

napraviti kartu Republike. Taj osjećaj sigurnosti od Austrijanaca poremetio je 1804. godine članak u milanskim novinama u kojem se kaže da Austrija želi priključiti Dubrovnik u sastav austrijske Dalmacije. Ovaj je tekst izazvao zaprepaštenje među Dubrovčanima, no Austrijanci i dalje tvrde da gaje prijateljske odnose prema Republici i negiraju sve navedene tvrdnje. Tijekom 1805. u Dubrovniku je boravio tajni austrijski emisar Vinko Vlatković. On je austrijskoj vladi dostavio izvještaj o prilikama u Dubrovniku u kojem govori o raspoloženju ljudi prema Austriji. Kaže da je sva vlastela, s izuzetkom Miha Bunića, negativno raspoložena prema Austriji i priklonjena Francuskoj, dok ostalo stanovništvo ima izuzetno dobro mišljenje o Austriji. Moglo bi se raspravljati o tome koliko su ove tvrdnje točne, no sama činjenica da je austrijska vlada naručila ovakav izvještaj svjedoči o sve većem interesu za teritorij Republike. Požunskim mirom Austrija gubi svoje posjede u Dalmaciji i Boki kotorskoj te prestaje biti najbliži susjed Dubrovačke Republike, a na njeno mjesto dolazi Francuska, koja se nije zadržala na svojim novim granicama s Republikom.¹³⁵

Austrijanci su, vidjevši da će francuske snage vrlo brzo morati napustiti Dubrovnik, mirnim putem htjeli područje bivše Dubrovačke Republike pripojiti sebi, pa je tako general Tomašić, zadužen za Dalmaciju, Dubrovnik i Boku kotorsku, uspio slanjem proglašenja navesti stanovnike Pelješca i Primorja da prihvate vlast austrijskog cara. No, ustanici koji su se podigli u Dubrovniku i okolici bili su smetnja njihovom planu, stoga general Todor Milutinović s dvije bojne dolazi u Dubrovnik početkom siječnja 1814. godine. Engleska i austrijska vojska bile su savezničke do protjerivanja Francuza, a sudbina Dubrovnika bilo je još uvijek otvoreno pitanje. Kada su počeli pregovori s Francuzima oko predaje grada, Milutinović je iz pregovora isključio ustanike. Međutim, pristao je da se nakon oslobođenja grada izvjesi i dubrovačka zastava, ali isključivo zato da bi imao naoružane ustanike na svojoj strani prilikom ulaska. U Gružu je 27. siječnja potpisana kapitulacija Francuza, a dan kasnije austrijske i engleske snage provaljuju vrata od Pila, ulaze u grad i na Orlandov stup postavljaju tri zastave.¹³⁶

5.2. Prijelazna austrijska uprava i okolnosti Bečkog kongresa 1815.

Nakon podizanja austrijske, a uklanjanja dubrovačke zastave, područjem bivše Republike upravlja austrijska središnje uprave za Dalmaciju, Dubrovnik i Boku kotorsku sa

---

¹³⁵ Vinko Foretić, Povijest Dubrovnika. Drugi dio, 1980., str. 436-437, 441.

¹³⁶ Prema: Stjepan Čosić, Dubrovnik nakon pada Republike, 1999., str. 104, 106, 108-109.

sjedištem u Zadru, na lokalnoj razini djeluje privremena austrijska uprava (*Intendenza della Provincia di Ragusa Provvisorio*), a Vlaho Caboga, koji je bio jedan od vođa ustanka vlastele, ali i pristalica Austrijanaca, izabran je za mjesto privremenog intendanta. General Todor Milutinović postaje povjerenik za dubrovačko područje. Kako bi što bolje učvrstio austrijsku vlast i spriječio eventualna udruživanja nezadovoljne i izigrane vlastele, Milutinović smjenjuje sve dužnosnike koje su smatrani frankofilima. Ukida se francusko građansko zakonodavstvo, a ponovno se uvode stari dubrovački zakoni s nekim austrijskim i francuskim dopunama. Svi su dužnosnici 15. veljače 1814. u katedrali prisegnuli na vjernost caru Franji I., a isto su 2. veljače trebali napraviti i građani.¹³⁷

Ukinut je izravni osobni porez, kao i kućarine i zemljarine koje su uveli Francuzi, ali su nanovo uvedene carinske pristojbe, što je ponovno loše utjecalo na dubrovačku trgovinu pa je dubrovačkim brodovlasnicima u posjedu ostalo samo 49 brodova duge plovidbe. Iako je pitanje sudbine Dubrovnika trebalo biti riješeno tek mirovnim ugovorom na završetku rata, Austrija se već ranije počela pripremati za scenarij u kojem bi njoj bio „vraćen“ sav teritorij bivših Ilirskih pokrajina, što je uključivalo i Dubrovnik, iako je Austriji prije Požunskog mira pripadalo područje Dalmacije i Boke kotorske, ali ne i područje bivše Republike. Na taj su način željeli jednostavno prisvojiti Dubrovnik kao važan strateški položaj i pomorsku luku, a u tome su imali i podršku Engleza koji su im sredinom 1815. predali preostale otoke na kojima je još uvijek postojala Dubrovačka Republika. Dubrovački predstavnik Miho Bona predao je 1814. godine svoj memorandum državnom savjetniku Hudelistu u Beču, međutim saveznici su u tom trenutku u Parizu već dogovarali predstojeću podjelu teritorija, tako da Republika nije dobila priliku da se izbori za svoje interese tj. nezavisnost. Taj memorandum, u kojem se spominjala dubrovačka višestoljetna povijest i samostalnost koja se željela održati, došao je do austrijskog ministra policije koji je naredio da se Frano Bona protjera iz Beča. Dubrovčani su se obratili za pomoć i dugogodišnjim vazalima Osmanlijama, no Carstvo, koje je i samo politički tonulo, nije ni bilo pozvano da sudjeluje na Bečkom kongresu tako da je i ta posljednja mogućnost za spas dubrovačke samostalnosti bila bezuspješna.¹³⁸

Organizacijom teritorija proizašlom iz Bečkog kongresa, kojom dubrovačko područje postaje dijelom austrijske Dalmacije, nisu bili zadovoljni građani i vlastela koji su još uvijek zagovarali ponovnu uspostavu Republike. Austrijsku vlast smatrali su okupacijskom, no nikada više nije došlo do pokretanja nekog organiziranog otpora protiv strane, nametnute vlasti.

---

¹³⁷ Prema: Stjepan Čosić, *Dubrovnik nakon pada Republike*, 1999., str. 111-116.

¹³⁸ Isto, str. 117-118, 122-126, 128.

Austrijska je vlast republikanske ideje i izraze nezadovoljstva dugoročno uspjela suzbiti ustupcima poput oprosta od kućarine i desetine, kao i oprosta od novačenja, koje je uvedeno tek 1880. Vlastela više nisu bila spremna na aktivan otpor jer nisu željeli izgubiti službeničku plaću, pa je tako s vremenom i izumrla generacija onih koji su se bili spremni boriti za ponovnu uspostavu Dubrovačke Republike. Po uzoru na Francuze, a s ciljem izbjegavanja bilo kakvih političkih nemira, Austrijanci su zabranili proslavu Feste sv. Vlaha, koja je, uz velike sigurnosne mjere, ponovno dopuštena tek 1836. godine.¹³⁹

5.3. Arhitektura i urbanizam Dubrovnika u prvim desetljećima austrijske vlasti

Kraljevina Dalmacija bila je podijeljena na četiri okruga: Zadarski, Splitski, Dubrovački i Kotorski. Dubrovački se okrug sastojao od šest manjih upravnih jedinica – pretura ili kotareva, koje se onda opet dijele na manje jedinice – općine.¹⁴⁰

Sve objekte koje su u vojne svrhe prenamijenili Francuzi, austrijske su vlasti preuzele i u njima smjestile svoju vojsku. Samostani su još uvijek služili kao vojarnje, u isusovačkom se kolegiju nalazila vojna bolnica. Topovi koji su ostali na gradskim utverdama uklonjeni su, a u grad su dovedeni inženjeri koji su trebali proširiti postojeću Tvrđavu Fort Imperial. Uklonjeni topovi su bili pretopljeni, a 30-ih godina vlasti su pretopile i crkvena zvona.¹⁴¹ 1815. najveći izdaci dubrovačke općine bili su na plaće državnih službenika i na osvjetljavanje grada.¹⁴² Činjenica da se toliko ulagalo u osvjetljavanje grada svjedoči o želji Austrijanaca da Dubrovnik ostane funkcionalan i grad ugodan za život, a ne samo mjesto za smještaj vojnika. Unatoč tome, Bersa kaže da su stepenice u gradu bile trošne, ulice pune rupa te da su se uokolo nalazila kamenja od porušenih kuća u potresima,¹⁴³ vrlo vjerojatno se misli na potrese 1820-ih godina ili na onaj iz 1848. godine. Također napominje da se ulica Između bačvara odnosno današnja Ulica od Puča, jedna od paralelnih ulica s Placom, popločala tek 1839. godine.¹⁴⁴ U prvim desetljećima austrijske vlasti na Trgu oružja pored Tvrđave Revelin sagrađene su dvije

---

¹³⁹ Prema: Stjepan Čosić, *Dubrovnik nakon pada Republike*, 1999, str. 152-155, 163, 165.

¹⁴⁰ Lorenzo Vitelleschi, *Povijesne i statističke bilješke o dubrovačkom okrugu = Notizie storiche e statistiche del circolo di Ragusa*, Dubrovnik: Matica hrvatska Dubrovnik, Državni arhiv u Dubrovniku, 2002., str. 57.

¹⁴¹ Isto, str. 121, 185.

¹⁴² Isto, str. 118.

¹⁴³ Josip Bersa, *Dubrovačke slike i prilike*, 1941., str. 11.

¹⁴⁴ Isto, str. 11.

zgrade kasarne, a kasnije se, nakon razoružavanja, kasarna smješta unutar Revelina, a nekadašnji otvori za puške na sjevernoj strani zatvaraju se prozorima.¹⁴⁵ Austrijski vojni erar poravnava teren nekadašnjeg Samostana sv. Andrije kako bi se na tom mjestu mogle postaviti dvije topovske baterije i probiti prozori u gradskim zidinama.¹⁴⁶

Godine 1816. pri Okružnom poglavarstvu utemeljen je Okružni građevni ured koji se bavio obnovom i gradnjom javnih objekata. Prvi okružni inženjer za Dubrovački, ali i za Kotorski okrug, bio je Lorenzo Vitelleschi. On je izrađivao prijedloge i planove za građevinske radove koje bi izvršavali poduzetnici izabrani putem natječaja. Radove na zgradama javne namjene financirala je država tj. Vlada u Zadru, a radovi na sakralnim objektima financirani su iz crkvenih zaklada. Najviše popravljenih oštećenja zabilježeno je kao posljedica opsade Dubrovnika 1806. godine i kao posljedica potresa iz 1822. i 1823.¹⁴⁷

Vitelleschi je tijekom svog boravka u Dubrovniku napisao bilješke pod nazivom *Notizie storiche e statistiche del circolo di Ragusa* u kojima je detaljno opisao, a i grafički prikazao postojeće građevine na području Dubrovačkog okruga koje je smatrao značajnim, uključujući i planirane projekte izgradnje. Iz njegovih opisa možemo saznati u kakvom su stanju bile građevine koje spominje, kao i kakva je bila njihova namjena za vrijeme austrijske vlasti. Pri navođenju građevina koristi uvijek isti redoslijed: prvo zgrade državne uprave, zatim sakralne, zgrade javne namjene, pa privatne zgrade kao posljednje. U dubrovačkoj preturi kao prvu zgradu navodi Knežev dvor te detaljno analizira vanjsko i unutarnje uređenje, a kao i većina istraživača i putopisaca XIX. stoljeća koji su posjetili Dubrovnik, tematizira kapitele na pročelju i čuveni Eskulapov kapitel.¹⁴⁸ Kaže da je u prostoru polukata smješten Okružni sud, da se u prizemlju nalaze uredi okružne blagajne, okružnog ureda i ostali mjesni uredi, a na prvom katu smještene su gradske vlasti.¹⁴⁹ Konkretno spominje i žitnicu Rupe jer je fasciniran njenom unutrašnjom podjelom. O Carinarnici i palači Sponzi, Vitelleschi je također pisao te navodi da se carinski ured nalazi lijevo odmah do ulaza, a da se na prvom i drugom katu nalaze prostrana skladišta za robu.¹⁵⁰ To su tri javne zgrade koje je Vitelleschi smatrao vrijednima spomena.

---

¹⁴⁵ Lukša Beritić, Pomorska tvrđava „Ravelin“, 1954., str. 86-87.

¹⁴⁶ Lukša Beritić, Ubikacija nestalih građevinskih spomenika I, 1956., str. 74.

¹⁴⁷ Prema: Stjepan Čosić, Dubrovnik nakon pada Republike, 1999., str. 184.

¹⁴⁸ Lorenzo Vitelleschi, Povijesne i statističke bilješke, 2002., str. 77.

¹⁴⁹ Isto, str. 77-78.

¹⁵⁰ Isto, str. 81.

Nakon njih pod sakralnim građevinama navodi katedralu, o kojoj nema baš lijepo mišljenje jer primjećuje razne nepravilnosti i neusklađenosti koje su se, kao što smo ranije vidjeli, dogodile tijekom višegodišnje izgradnje i niza arhitekata koji su sudjelovali u gradnji. Spominje da je dekoracija na fasadi bila oštećena prilikom rusko-crnogorske opsade Grada 1806. i da je on bio zadužen za njezin popravak.¹⁵¹ O dominikanskoj crkvi kaže da joj je austrijska vlast vratila sakralnu funkciju nakon što je za vrijeme Francuze korištena kao skladište, a isto spominje i za franjevački samostan.¹⁵² Vitelleschi piše o zgradi isusovačkog kolegija koja je tijekom francuske vlasti prenamijenjena u vojnu bolnicu, a kolegij premješten u prostorije Samostana sv. Petra tj. samostana sv. Katarine. Nedavno je kolegij proglašen gimnazijom, međutim još uvijek se nalazi u neadekvatnim prostorijama samostana jer se mora odlučiti što će biti sa samostanom te gdje je gimnazija može smjestiti.¹⁵³

Piše da se Crkva sv. Sebastijana koju su Francuzi prenamijenili u civilni zatvor, sada koristi kao umobolnica, a da je zatvor smješten u kući koja je nekada pripadala Svećeničkom zboru.¹⁵⁴ Za tu je namjenu kompletno preuređena unutrašnjost te kuće u kojoj se sada nalazi 26 zatvorskih ćelija, zgrada je vrlo prostrana i čista, a zatvorenici na raspolaganju imaju i dvorište s dvije gustijerne.¹⁵⁵ Taj se zatvor nalazi u seksteriju *Pustijerna* na zemljištu gdje se prvotno nalazila Crkva sv. Teodora i hospicij za siromahe, a krajem XVIII. stoljeća na tom je mjestu smješten „odgojni zavod za napuštene mlade djevojke“.¹⁵⁶ Spominje i srednjovjekovnu krstionicu pored katedrale koja je u vrijeme pisanja ovog djela još uvijek bila na tom mjestu, no austrijske su je vlasti srušile 1830. godine, navodno kako bi neki austrijski general imao više svjetla u svom uredu.¹⁵⁷ Car Franjo I. u svom dnevniku o krstionici kaže sljedeće: „Iza stolne crkve nalazi se malo dvorište, a na njemu šesterokutna mala crkva s uništenim stupovima. Nekoć je bila krstionica.“¹⁵⁸, tako da znamo da se prije uklanjanja nalazila u ruševnom stanju. Navođenjem drugih, manjih objekata poput fontana, Vitelleschi završava govor o građevinama i prelazi na opisivanje društvenih i gospodarskih prilika Dubrovačkog okruga. Kao obilježja ovog kraja navodi česte potrese, koji nisu uvijek razorne jačine, no oni koji su se dogodili 7. kolovoza 1823. i 17. travnja 1824. bili su dovoljni snažni da na svim zgradama popucaju

---

¹⁵¹ Lorenzo Vitelleschi, *Povijesne i statističke bilješke*, 2002., str. 81.

¹⁵² Isto, str. 83, 87.

¹⁵³ Lorenzo Vitelleschi, *Povijesne i statističke bilješke*, 2002., str. 85.

¹⁵⁴ Isto, str. 87.

¹⁵⁵ Isto, str. 87.

¹⁵⁶ Prema: Lukša Beritić, *Ubikacija nestalih građevinskih spomenika I*, 1956., str. 64.

¹⁵⁷ Prema: Lukša Beritić, *Ubikacija nestalih građevinskih spomenika I*, 1956., str. 72.

¹⁵⁸ Ivo Pederin, *Putni dnevnik cara Franje I.*, 1979., str. 462.

zidovi.¹⁵⁹ Ostatak teksta tematizira planirane projekte i prijedloge za navodnjavanje Konavoskog polja ili za preuređenje solane u Stonu, a između tih prijedloga spominje i podizanje slavoluka u čast dolaska austrijskog cara Franje I. u Dubrovnik. Car je 1818. godine obilazio područje Kraljevine Dalmacije, pa je tom prilikom posjetio i Dubrovnik i u njemu proveo 11 dana.¹⁶⁰

Franjo I. tijekom posjeta Dalmaciji vodio je dnevnik o onome što je vidio, a ti su zapisi vrijedan povijesni izvor o tome kako je Dubrovnik izgledao te 1818. godine. Povod posjeta bila je zamisao Josepha Max von Liechtensterna¹⁶¹ prema kojoj bi se preko Dalmacije trebao voditi rat protiv Osmanskog carstva kako bi se Austrija proširila dalje na istok.¹⁶² Car je, dakle, išao ispitati količinu i stanje utvrda i fortifikacijskih sustava, a s obzirom na to da je i sam bio vojnik, dobro je mogao opisati i procijeniti utvrđenja koja je zatekao. Pored toga, Franjo I. posjetio je i provjerio opće stanje javnih ustanova i zgrada u gradovima, poput bolnica, škola i sl.¹⁶³ Dubrovčani nisu bili oduševljeni carevim dolaskom, no vlastela mu je priredila ljubazan doček i ugodan boravak tako da car moguće da i nije osjetio netrpeljivost koja je bila prisutna među građanima. Jedini izraz nezadovoljstva koji je car zasigurno vidio bio je natpis koji je postavio odgojitelj fra Tomo Tvrtko, a ticao se prenamjene kolegija u vojnu bolnicu: „Eskulap, bog liječništva, protjerao je iz Kolegija svog oca Apola, boga sviju nauka. Ti, Care, ljubitelju pravičnosti, nećeš trpjeti tako gadne nepravde.“¹⁶⁴

Car na početku opisuje smještaj Dubrovnika u prostoru u odnosu na more i brda, a pritom naravno spominje utvrđenja koja se nalaze u okolici grada: Tvrđava Fort Imperial na Srđu, Tvrđava Delgorgue na Žarkovici i Tvrđava Krona na otoku Lokrumu. Francuzi su tvrđavu na Lokrumu nazvali Royal, a pošto je car bio vješt u francuskom jeziku, a i sam autor prijevoda kaže da je najviše koristio francuske posuđenice,¹⁶⁵ ne bi morao postojati razlog da se naziv tvrđave izmijeni. Francuska riječ „royal“ odnosi se na nešto vladarsko ili kraljevsko, pa je moguće da je Franjo I. kao ekvivalent u njemačkom upotrijebio riječ za krunu „Krone(a)“ ili je jednostavno pomiješao naziv utvrde s tvrđavom Koruna u Malom Stonu. Nadalje car opisuje

---

¹⁵⁹ Lorenzo Vitelleschi, Povijesne i statističke bilješke, 2002., str. 131.

¹⁶⁰ Isto, str. 163.

¹⁶¹ Autor I. Pederin u tekstu je pogrešno naveo prezime ovog kneza („von Liechtenstein“).

¹⁶² Ivo Pederin, »Putni dnevnik cara Franje I o Dubrovniku (1818. g.)«, u: *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 17 (1979.), str. 431.

¹⁶³ Isto, str. 432.

¹⁶⁴ Prema: Josip Bersa, *Dubrovačke slike i prilike*, 1941., str. 77.

¹⁶⁵ Ivo Pederin, *Putni dnevnik cara Franje I.*, 1979., str. 432.

same gradske zidine s njihovim pravokutnim i kružnim utverdama, a posebno opisuje položaje i radi li se o jednostrukim ili dvostrukim zidovima koji ih okružuju.

Ušli su kroz zapadni ulaz u grad, Vrata od Pila, desno od kojih se nalazi Tvrđava Puncijela koja je dvostrukim zidom spojena do mora gdje je smještena Tvrđava Bokar. Sjeverno do gradskih vrata na uzvišenju stoji Kula Minčeta, a u polukružnoj Kuli sv. Jakova okrenutoj prema gradskoj luci nalazi se skladište praha. Od te kule se dvostruki kružni zid nastavlja i prema Vratima od Ploča postaje jednostruk, a ispod Vrata se nalazi polukružna Kula Peskarija. Široki jarak proteže se od ispod gradskih vrata do luke, iznad tog jarka smješten je Revelin. Dalje prema moru nalazi se Kula Klaonica, s unutrašnje strane zida koji od nje ide ka kopnu nalazi se mesnica. Vojna pekara nalazi se u blizini Kneževa dvora, kojeg od mora dijeli dvostruki zid otvoren Vratima od Ponte. Od tog mjesta dvostrukim se zidom prema moru dolazi do Tvrđave sv. Ivana i unutar polukružnog dijela smješteno je skladište baruta sa stražarnicom. U tvrde na južnoj strani zidina nalaze se na liticama i različitih su oblika. U Bastionu Sv. Spasa i Sv. Spasitelja nalaze se skladišta baruta, a iza Sv. Spasa se nalazi časnički paviljon. Vojna bolnica nalazi se iza jednog izbočenja na zidinama (Tvrđave sv. Margarite), kod Kule sv. Petra smještena je vojarna Sv. Marija (bivši samostan), a u blizini Tvrđava Sv. Andrije nalazi se žitnica Rupe.¹⁶⁶

Nakon što je napravio krug po gradskim zidinama i opisao gdje se koja utvrda nalazi te gdje su smještena skladišta baruta, car počinje opisivati građevine u gradu, počevši ponovno od Vrata od Pila. Kaže da se iza Puncijele nalazi Arsenal (bivši samostan sv. Klare), a između njega i Bokara smještena je civilna bolnica *Domus Christi*. Za vrijeme francuske okupacije Samostan sv. Klare koristio se kao vojarna, a dolaskom austrijske vlasti postaje topnički arsenal.¹⁶⁷

Kod franjevačke crkve spominje samo da se tu nalazi topnička vojarna, kao što je bio slučaj i sa samostanima u južnom dijelu grada, za koje često ni ne spomene da se zapravo radi o samostanima koje su Francuzi prenamijenili, a Austrijanci samo nastavili koristiti. Mnoge crkve navodi kao skladišta, primjerice Crkvu sv. Rosarija, Crkvu sv. Roka i sv. Spasa koje su bile skladišta uniformi.¹⁶⁸

Sljedećeg dana Franjo I. obilazio je katedralu i Knežev dvor, nakon čega odlazi u dominikansku crkvu za koju kaže da je u jako lošem stanju, kao i da njihov samostan koji je

---

¹⁶⁶ Ivo Pederin, Putni dnevnik cara Franje I., 1979., str. 435-437.

¹⁶⁷ Josip Bersa, Dubrovačke slike i prilike, 1941., str. 9.

¹⁶⁸ Ivo Pederin, Putni dnevnik cara Franje I., 1979., str. 437-438, 451.

jednim dijelom vojarna pruža loše životne uvjete za redovnike koji u njemu borave.¹⁶⁹ Pored dominikanske crkve, unutar nekadašnje Crkve sv. Sebastijana, nalazi se civilni zatvor za koji car kaže da je zagušljiv i da ima previše zatvorenika od kojih neki spavaju na daskama, a neki na krevetima.¹⁷⁰ Hodajući prema Vratima od Ploča, s desne se strane nalaze Crkva Navještenja Marijina i Kapela sv. Luke, a između njih se u jednom dvorištu nalaze jame s vapnom dobre kvalitete.¹⁷¹ Dolaskom na Vrata od Ploča uočava da na luku iznad vrata nalazi top iz kojeg se ne može pucati jer bi se luk urušio pa ga je potrebno ojačati.¹⁷² Taj top nije na tom mjestu bio oduvijek, postavila ga je austrijska vlada kao oblik zaštite od osmanskih trgovaca koji su s karavanama dolazili u Dubrovnik i odsjedali ispred istočnog ulaza u grad.¹⁷³

Sutradan car je posjetio Crkvu sv. Vlaha, ispred koje kaže da se na malenom trgu nalazi figura oklopljenog čovjeka (Orlandov stup) koja je okrenuta „prema glavnoj straži“¹⁷⁴, dakle prema istoku, što znači da je, nakon što ga je 1825. srušio vjetar, 1879. podignut i drugačije postavljen, okrenut prema sjeveru.¹⁷⁵

Što se tiče javnih zgrada, car je posjetio civilnu i vojnu bolnicu te nahodište. Za civilnu bolnicu kaže da ima dva kata na kojima ima po jedna velika soba i više manjih. U bolnici je bilo čisto, no to nije uvijek tako jer nekada nedostaje određenih uređaja, a u tom s trenutku unutra nalazilo 30-ak pacijenata. Bolnica se naslanja na gradski zid koji je u lošem stanju i prijeto mu urušavanje pa ga je potrebno popraviti.¹⁷⁶

Vojna bolnica nalazi se na trgu kod isusovačke crkve, a smještena je u velikoj zgradi s pravokutnim dvorištem u sredini, a na južnoj strani pored gradskog zida nalazi se nenatkrivena terasa i mali vrt. Zgrada ima dva kata, osim na sjevernoj strani prema trgu gdje ima samo jedan. U zgradu se na trgu ulazi putem dvostrukih stepenica. Sve sobe po katovima opisuje kao lijepe i uredne te napominje da su hodnici i stepenice raskošno ukrašeni. Bolnica može primiti 300, do najviše 700 pacijenata.¹⁷⁷

Spominje i da se na isusovačkom trgu, nasuprot crkve nalazi jedna od četiri ubožnice za smještaj siromaha u Dubrovniku.¹⁷⁸ Car Franjo I. obišao je i nahodište koje se nalazi u

---

¹⁶⁹ Ivo Pederin, Putni dnevnik cara Franje I., 1979., str. 444.

¹⁷⁰ Isto, str. 444.

¹⁷¹ Isto, str. 445.

¹⁷² Isto, str. 446.

¹⁷³ Josip Bersa, Dubrovačke slike i prilike, 1941., str. 9.

¹⁷⁴ Ivo Pederin, Putni dnevnik cara Franje I., 1979., str. 448.

¹⁷⁵ Josip Bersa, Dubrovačke slike i prilike, 1941., str. 277.

¹⁷⁶ Ivo Pederin, Putni dnevnik cara Franje I., 1979., str. 450.

¹⁷⁷ Isto, str. 460-461.

¹⁷⁸ Isto, str. 462.

dvokatnici pored Vrata od Pila. U prizemlju se nalazi nekoliko manjih i jedna velika soba, a „u tu sobu ulazi i kolo, gdje djeca ulaze“¹⁷⁹. Prevoditelj I. Pederin u fusnoti kaže da je car na tom mjestu upotrijebio riječ „Rad“ što na njemačkom jeziku znači kolo te da nije jasno o kakvom se kolu radi. U Dubrovniku su se kroz povijest zgrade nahodišta nalazile na više lokacija, no za svaku je bilo karakteristično da je imala jednu ili više obrtaljki, „napravu u obliku drvenog valjka koje bi služile za anonimno primanje djece“¹⁸⁰, tako da car kada kaže „Rad“ misli na ovu obrtaljku.

Za vrijeme svog boravka u Dubrovniku car je stanovao u palači Gozze koja se nalazila nasuprot Kneževa dvora, a svojim zapadnim zidom izlazi na Gundulićevu poljanu na kojoj se nalazila tržnica.¹⁸¹

U carevoj pratnji bio je i knez Josef von Liechtenstern koji mu je predložio ekspanzionistički rat prema istoku, a i on je također pisao dnevnik. On uopće nije bio oduševljen Dubrovnikom, jer je primijetio da u gradu vlada bogatstvo i da trgovina još uvijek nije zamrla, iako mu je rečeno da je trgovina propala dolaskom Francuza.¹⁸² Ni o Dubrovčanima nije imao lijepo mišljenje jer kako kaže „Dubrovčani nikome neće dulji boravak u gradu učiniti ugodnim ukoliko nije došao zbog trgovine“.¹⁸³ Nakon geografskog smještaja grada, navodio je i opisivao voće i plodove koji se uzgajaju u okolici, a o samom Dubrovniku i građevinama nije rekao ništa, taj je dio očito prepustio caru.

Od ostalih urbanističkih promjena koje je austrijska vlast provela u prvoj polovici XIX. stoljeća možemo navesti rušenje Malog arsenala u gradskoj luci za potrebe gradnje Lučke kapetanije, a tom je prilikom porušena i stara ribarnica koja se nalazila uz južni zid arsenala.¹⁸⁴ U svibnju 1818. godine srušena je ruševna Kula Pila kako bi se napravilo mjesta za ulaz kola u grad, a iz istog su razloga sredinom stoljeća srušena Vrata Carinarnice ispod gradskog zvonika i sagrađen veliki luk.¹⁸⁵ Kako se grad širio i van gradskih zidina, uređivala su se i predgrađa, pa tako austrijski kapetan, Dubrovčanin Brnja Kaboga uređuje ravnice Brsalje koja se nalazila

---

¹⁷⁹ Ivo Pederin, Putni dnevnik cara Franje I., 1979., str. 453.

¹⁸⁰ Rina Kralj-Brassard, »Pozornice milosrđa: smještaj zgrada dubrovačkog nahodišta (1432.-1927.)«, u: *Analiz Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 50 (2012.), str. 46.

¹⁸¹ Ivo Pederin, Putni dnevnik cara Franje I., 1979., str. 463.

¹⁸² Joseph Marx von Liechtenstern (R. von H....g.), *Reisen durch das österreichische Illyrien, Dalmatien und Albanien im Jahre 1818*. Prvi dio, Meissen: Goedsche, 1822., str. 188.

¹⁸³ Isto, str. 189.

¹⁸⁴ Lukša Beritić, Ubikacija nestalih građevinskih spomenika I, 1956., str. 35, 43.

¹⁸⁵ Isto, str. 23, 26.

pored zapadnog gradskog ulaza. Na sredinu je dao postaviti malu fontanu, a redovi duda posađeni su uz cestu prema gradskim vratima.¹⁸⁶

Često se kroz literaturu mogu naći negativne opaske istraživača na izmjene ili gradnje koje je poduzela austrijska vlast, poput Lukše Beritića koji kaže „da se jedino može govoriti o urbanističkom nazatku, nagrđivanjima i pogoršavanju higijenskih prilika, zbog nemarnosti ili popustljivosti općinskih uprava odnosno općinskih inženjera“¹⁸⁷ Nerijetko se spominje i da su inicijatori uklanjanja nekih zgrada bili zlonamjerni austrijski generali ili činovnici. Takav smo primjer susreli kod rušenja već godinama zapuštene krstionice koja je smetala pogledu austrijskog generala ili kod požara koji je 1817. godine zahvatio staru vijećnicu Velikog vijeća, a za koji je navodno odgovoran neki austrijski činovnik koji je imao ured u prizemlju kazališta i podmetnuo je požar iz straha od financijske inspekcije.¹⁸⁸

Iako od stanovnika doživljavana kao nametnuta i okupacijska vlast, poput one francuske, austrijska vlast ustrojila je funkcionalnu upravnu i sudbenu vlast, popraćenu ulaganjem u ustanove javnog i humanitarnog značaja. Godine 1820. uvedena je linija kojom se odvijao poštanski promet, a tri godine kasnije u Dubrovačkom su okrugu postajala dva poštanska ureda.¹⁸⁹ Od 1823. uvedeno je obavezno osnovnoškolsko obrazovanje za djecu od 6 do 12 godina starosti, a u narednim je godinama otvoreno je više nižih osnovnih škola po manjim mjestima.¹⁹⁰ Dubrovačka gimnazija, nekadašnji licej, osnovana je 1817. godine i sastojala se od šest razreda, nastava se odvijala na talijanskom jeziku.¹⁹¹ Austrijanci su, kao i Francuzi, Dubrovnik prisvojili prvenstveno radi vojno-strateškog značaja, s razlikom što su Francuzi došli u grad i maksimalno iskoristili sve njegove preostale financijske i prostorne resurse za svoje potrebe. No, Austrijanci su, kao što smo vidjeli iz više primjera, ulagali u društveni i ekonomski razvitak Dubrovačkog okruga, kao što su to radili i za svaki svoj novi teritorij. Nastavili su i s izgradnjom cesta kako bi se dubrovačko područje što bolje povezalno s ostatkom Dalmacije kopnenim putevima, pa se tijekom 1815. godine radilo na proširivanju ceste koja je spajala Grad i Gruž kako bi se njom mogao odvijati kolni promet.¹⁹² Svakako da će se nakon višestoljetne samostalnosti biti teško priviknuti na novu vlast i podaništvo, pogotovo kada su vlastela bila puna nade da će pobunom doći do obnove

---

¹⁸⁶ Josip Bersa, *Dubrovačke slike i prilike*, 1941., str. 8.

¹⁸⁷ Lukša Beritić, *Urbanistički razvitak*, 1958., str. 37.

¹⁸⁸ Josip Bersa, *Dubrovačke slike i prilike*, 1941., str. 10.

¹⁸⁹ Prema: Stjepan Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike*, 1999., str. 187.

¹⁹⁰ Isto, str. 194.

¹⁹¹ Isto, str. 195.

¹⁹² Stjepan Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike*, 1999., str. 118.

Republike, no nije zbog toga potrebno kritizirati svaku promjenu koja se u Gradu izvede. Promjene, što urbanističke, što političke, moraju se događati kako bi društvo išlo naprijed, a možda je ta vlastelinska bojazan od promjena i bila razlogom da Republikom zavladaju unutarnje krize koje su je onda učinile laganim plijenom europskim velesilama.

Iz XIX. stoljeća postoji veliki broj slikovnih prikaza Dubrovnika, definitivno više nego u svim razdobljima do sada, međutim većina slikarskih djela na kojima se nalaze vedute potječe iz druge polovice XIX. stoljeća, poput slike na bočnom oltaru u crkvi sv. Vlaha koja prikazuje Gospu s Djetetom, sv. Vlahom i sv. Emigdijem, tako da su na prikazu vidljive i građevine koje nisu pokrivena ovim radom. Zato ćemo se poslužiti vedutom Dubrovnika koja se nalazi u Vitelleschijevim *Bilješkama* (sl.4). Grad je prikazan gledano s jugoistočne strane, najvjerojatnije se autor nalazio na vrhu otoka Lokruma, na Fort Royal. Za razliku od dosadašnjih veduta grada, prikazana je i šira okolica grada koja sve više dobiva na značaju, stoga vidimo brdo Srđ i Fort Imperial s desne te brdo Petku s lijeve strane. Izvan zidina se nalaze kuće i vrtovi tj. vinogradi. Da se radi o prikazu Dubrovnika iz prve polovice XIX. stoljeća da se primijetiti po austrijskim zastavama koje se vijore na Lovrijencu i Fort Imperialu, po jednoj od zgrada kasarne koja je podignuta na Trgu oružja pored *Revelina*, kao i po zgradi Lučke kapetanije u gradskoj luci koja je došla na mjesto Malog arsenala i stare ribarnice, a uklonjena je i kula Ribarnice. Isusovačka crkva prikazana je, ali u pogrešnoj orijentaciji jer glavno pročelje s križem na vrhu nije usmjereno ka jugu, već ka istoku/jugoistoku, a to je primjetno i po kontraforima koji podupiru brod, a nalaze se s sjeverne i južne strane. Južnije do isusovačke crkve, uz gradske zidine, prikazana je visoka zgrada s više četverokutnih prozora, a na tom se mjestu zasigurno radi o zatvoru koji je tu smješten u prvim desetljećima austrijske vlasti, a nalazi se na adresi Braće Andrijića 7.

6. ZAKLJUČAK

Prolazeći kroz gotovo šest stoljeća Dubrovačke Republike, može se dobiti jasna slika o tijeku urbanističkog razvoja grada u kojemu su, kroz godine, razni umjetnički stilovi ostavili svoj trag. Dubrovačka je vlast strogo morala regulirati građevinske pothvate kako bi grad bio što ugodniji za život i kako se privatno vlasništvo ne bi uzdizalo pred javnim. Krajem XIII. stoljeća definiran je raster gradskih ulica koji se uveliko zadržao do danas, a da nije bilo Velike trešnje 1667. godine, ovaj bi raster bio još bolje sačuvan. U XV. i XVI. stoljeću Dubrovčani žive u blagostanju i blagodatima uspješne trgovine, a zarađeno bogatstvo ulažu u uređenje grada. Obnavljaju se i podižu javne zgrade i privatne palače, ali nikada se ni ne zanemaruje sigurnost grada i održavanje i unaprjeđivanje gradskih zidina. Republiku koja je tada već izašla iz svog „zlatnog doba“ 1667. godine pogađa razoran potres koji grad ostavlja u ruševinama. Iako se pomišljalo i o napuštanju grada, Dubrovčani ipak odlučuju ostati i svoj grad ponovno podići na noge. Sve je to poticala i organizirala državna vlast raznim privlačnim povlasticama za one koji u određenom roku podignu ili svoju kuću ili kuću na zemljištu nekoga tko ne planira graditi novu. Katolička crkva, kao jedno od glavnih obilježja Dubrovnika, u poslijepotresnom razdoblju dobiva tri impozantna primjera barokne sakralne arhitekture. Nakon gotovo potpunog oporavka od posljedica potresa, barem u građevinskom smislu, Dubrovnik, u vrtlogu ratnih zbivanja u Europi početka XIX. stoljeća, postaje ništa više do važna vojno-strateška točka na istočnoj obali Jadrana. Francuzi u grad sa svojom vojskom, pod izgovorom da su tu samo u prolazu, ulaze 1806., a napuštaju ga tek 1814. godine. S obzirom na to da za njih Dubrovnik bio strateški položaj i da nisu pokazivali poštovanje prema višestoljetnoj tradiciji jadranskih gradova-država (kao što smo mogli vidjeti na primjeru Venecije), Dubrovačka se Republika ukida 1808. godine, a i prije tog službenog proglašenja Dubrovnik se zapravo više nije mogao smatrati slobodnim gradom. Gotovo svi sakralni objekti izgubili su svoju izvornu namjenu i koristili su se za potrebe vojske, a državna tijela više nisu imala toliko utjecaja da bi se tome oduprla. S izgubljenom nezavisnosti, ispražnjenom državnom blagajnom i propalom trgovinom, a sve to popraćeno ratnim razaranja nastalim tijekom opsade grada 1806. godine, Dubrovnik 1815. postaje dijelom austrijske Kraljevine Dalmacije. Još jedan novi vladar kojem je Dubrovnik strateški važan, ali ne i presudan da bi ga ostavili u obliku vojnog logora kakav je bio za vrijeme francuske vlasti. Mnogi samostani još uvijek ostaju pod upravom vojske, ali događa se i niz građevinskih preinaka koji nisu naišli na nimalo odobravanja od strane građana i preostale vlastele. Uklanjanje već ionako ruševne i zapuštene krstionice pored katedrale ili kule Pila, kao i gradnja zgrada kasarne na trgu pored Revelina, nije bilo prihvatljivo za

stanovnike grada, vjerojatno još uvijek nostalgicare za Republikom. Poboljšanje zdravstvenih i javnih usluga, kao i unaprjeđivanje školskog sustava, zasigurno je doprinijelo razvoju grada. Austrijska vlast u Dubrovniku potrajala je sve do raspada Monarhije 1918. godine, dakle gotovo 100 godina u kojima se Dubrovnik odmaknuo od srednjovjekovnog grada okruženog utvrdama i postao urbano središte velikom broju ljudi.

POPIS LITERATURE

Izvori

Joseph Marx von Liechtenstern (R. von H.....g.), *Reisen durch das österreichische Illyrien, Dalmatien und Albanien im Jahre 1818*. Prvi dio, Meissen: Goedsche, 1822.

Lorenzo Vitelleschi, *Povijesne i statističke bilješke o dubrovačkom okrugu = Notizie storiche e statistiche del circolo di Ragusa*, Dubrovnik: Matica hrvatska Dubrovnik, Državni arhiv u Dubrovniku, 2002.

Statut grada Dubrovnika, (prir.) A. Šoljić. Z. Šundrica i I. Veselić, Dubrovnik: Državni arhiv, 2002.

Internetski izvori

Hrvatski jezični portal „livel“

https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=e15kXBk%253D&keyword=livel
(pregledano 7. rujna 2024.)

Leksikon Marina Držića „Prid Dvorom“ <https://leksikon.muzej-marindrziic.eu/prid-dvorom/>
(pregledano 7. rujna 2024.)

Vicko Adamović, *O trešnjama Grada Dubrovnika*, Dubrovnik: tiskarnica Joza Flori, 1883.

Anđelko Badurina, »Sakralna arhitektura«, u: *Zlatno doba Dubrovnika XV. i XVI. stoljeće: urbanizam, arhitektura, skulptura, slikarstvo, iluminirani rukopisi, zlatarstvo*, katalog izložbe (Muzejski prostor, Jezuitski trg 4, Zagreb, travanj, svibanj, lipanj 1987. - Dubrovački muzej, Knežev dvor, Dubrovnik, srpanj, kolovoz, rujan 1987.), str. 109-124.

Anđelko Badurina, *Uloga franjevačkih samostana u urbanizaciji dubrovačkog područja*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 1990.

Petrica Balija, »Sve se razgrabi ko je bolje mogo Krađe iz ruševina iz dubrovačkog potresa 1667. godine«, u: *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 53 (2015.), str. 149-193.

Petrica Balija, »Doba obnove: krađe vezane uz poslijepotresnu obnovu Dubrovnika nakon Velike trešnje 1667. godine«, u: *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 56 (2018.), str. 253-297.

Lukša Beritić, »Dubrovački graditelj Paskoje Miličević«, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 1 (1948.), str. 3-16.

Lukša Beritić, »Pomorska tvrđava „Ravelin“«, u: *NAŠE MORE: znanstveni časopis za more i pomorstvo* 2 (1954.), str. 85-87.

Lukša Beritić, *Utvrđenja grada Dubrovnika*, Zagreb: JAZU, 1955.

Lukša Beritić, »Ubikacija nestalih građevinskih spomenika u Dubrovniku I«, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 10 (1956.), str. 15-83.

Lukša Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*, Zagreb: Zavod za arhitekturu i urbanizam Instituta za likovne umjetnosti JAZU, 1958.

Lukša Beritić, »Dubrovački vodovod«, u: *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 8-9 (1962.), str. 99-116.

Josip Bersa, *Dubrovačke slike i prilike (1800. – 1880.)*, Zagreb: Matica hrvatska, 1941.

Stjepan Ćosić, »O slomu Republike i ustroju francuske uprave u Dubrovniku 1808. i 1809.«, u: *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 33 (1995.), str. 177-203.

Stjepan Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike (1808.-1848.)*, Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, 1999.

Vesna Čučić, *Posljednja kriza Dubrovačke Republike*, Zagreb - Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti, Matica hrvatska, 2003.

Ana Deanović, »Juraj Matejev Dalmatinac graditelj utvrda«, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 3-6 (1982.), str. 101-107.

Filip de Diversis, *Opis slavnog grada Dubrovnika*, (prev.) Zdenka Janeković-Römer, Zagreb: Dom i svijet, 2004.

- Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808. Prvi dio, Od osnutka do 1526.*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1980.
- Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808. Drugi dio. Od 1526 do 1808.*, Zagreb: NZMH, 1980.
- Minela Fulurija, »Utemeljenje ženskoga samostana Sv. Katarine Sijenske u Dubrovniku«, u: *Povijesni prilozi* 45 (2013.), str. 115-133.
- Nada Grujić, »Onofrio di Girodano della Cava i Knežev dvor u Dubrovniku«, u: *Renesansa i renesanse u umjetnosti Hrvatske*, (ur.) Predrag Marković, Jasenka Gudelj, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2008. str. 9-50
- Nada Grujić, *Kuća u gradu*, Dubrovnik: Matica hrvatska, 2013.
- Katarina Horvat-Levaj, *Barokne palače u Dubrovniku*, Zagreb - Dubrovnik: Institut za povijest umjetnosti, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2001.
- Katarina Horvat-Levaj, »Barokna arhitektura«, u: *Hrvatska umjetnost povijest i spomenici*, (ur.) Milan Pelc, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga, 2010., str. 249-288.
- Katarina Horvat Levaj, »Crkve svetoga Vlaha u Dubrovniku«, u: *Sveti Vlaho u povijesti i sadašnjosti*, katalog izložbe (Dubrovnik, Knežev dvor 16. 5. 2014 –31. 7. 2014.), (ur.) Pavica Vilać, Dubrovnik: Dubrovački muzeji, 2014., str. 248-274.
- Katarina Horvat-Levaj, »Projekt i gradnja barokne katedrale«, u: *Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku*, (ur.) Katarina Horvat-Levaj, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2014., str. 121-188.
- Katarina Horvat-Levaj, »Barokna obnova Kneževa dvora«, u: *Knežev dvor u Dubrovniku: utvrda – palača – muzej*, katalog izložbe (Dubrovnik: Knežev dvor, 5. 10.–30. 11. 2016.), (ur.) Pavica Vilać, Dubrovnik: Dubrovački muzeji, 2016., str. 132-163.
- Katarina Horvat-Levaj, »Barokna crkva sv. Vlaha – projekt Marina Gropellija«, u: *Zborna crkva sv. Vlaha*, (ur.) Katarina Horvat-Levaj, Dubrovnik – Zagreb: ArtTresor naklada, Dubrovačka biskupija, Institut za povijest umjetnosti, 2017., str. 97-172.
- Katarina Horvat-Levaj, »Arheološka zona na Pustijerni – pregled istraživanja planova za uređenje i izvedenih zahvata«, u: Katarina Horvat-Levaj, Nela Kovačević Bokarica, *Pustijerna u Dubrovniku – arheološka zona. Mapa 1. Pregled istraživanja, valorizacija i prijedlog konzervatorskih smjernica*, konzervatorski elaborat, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2023., str. 9-34.
- Radovan Ivančević, »Gropellijev model Dubrovnika (1715.)«, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 23 (1999.), str. 109-116.
- Ines Ivić, »Crkva i kult sv. Petilovrijenaca u srednjovjekovnom Dubrovniku«, u: *Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti* 1 (2016.), str. 17-25.
- Rina Kralj-Brassard, »Pozornice milosrđa: smještaj zgrada dubrovačkog nahodišta (1432.-1927.)«, u: *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 50 (2012.), str. 39-62.

Ivanka Lemo, *Urbana matrica grada Dubrovnika: utjecaj veličine i oblika parcele u njezinu oblikovanju*, Zagreb - Dubrovnik: ArtTresor naklada, Matica hrvatska, 2017.

Josip Luetić, »Obrisi ekonomsko-društvenih prilika u Dubrovačkoj Republici 1797.-1807. godine«, u: *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 21 (1983.), str. 81-95.

Vinicije B. Lupis, »O neorenesansnom gradskom zvoniku u Dubrovniku«, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 24 (2000.), str. 85–92.

Željko Peković, *Dubrovnik: nastanak i razvoj srednjovjekovnog grada*, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 1998.

Krasanka Majer Jurišić, *Arhitektura vlasti i suda*, Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 2017.

Ana Marinković, »Kasnosrednjovjekovna crkva sv. Vlaha«, u: *Zborna crkva sv. Vlaha*, (ur.) Katarina Horvat-Levaj, Dubrovnik – Zagreb: ArtTresor naklada, Dubrovačka biskupija, Institut za povijest umjetnosti, 2017., str. 61-89.

Predrag Marković, »Dubrovnik, Samostan sv. Dominika«, u: *Dominikanci u Hrvatskoj*, (ur.) Igor Fisković, Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2011., str. 288-295.

Ivo Pederin, »Putni dnevnik cara Franje I o Dubrovniku (1818. g.)«, u: *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 17 (1979.), str. 431-465.

Jelica Peković, »Prostorni razvoj istočnog dijela obrambenog sustava Pustijerne u Dubrovniku do 16. stoljeća«, u: *Prostor* 21 (2013.), str. 236-247.

Željko Peković, Kristina Babić, »Crkva Gospe od Karmen (sv. Ivana) u Dubrovniku«, u: *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu* 10 (2017.), str. 33-56.

Željko Peković, Kristina Babić, »Predgrađe dubrovačke civitas«, u: *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 55 (2017.), str. 1-63.

Marija Planić Lončarić, »Organizacija prostora. Urbanizam«, u: *Zlatno doba Dubrovnika XV. i XVI. stoljeće: urbanizam, arhitektura, skulptura, slikarstvo, iluminirani rukopisi, zlatarstvo*, katalog izložbe (Muzejski prostor, Jezuitski trg 4, Zagreb, travanj, svibanj, lipanj 1987 - Dubrovački muzej, Knežev dvor, Dubrovnik, srpanj, kolovoz, rujan 1987), Zagreb: Muzej MTM, 1987., str. 289-306.

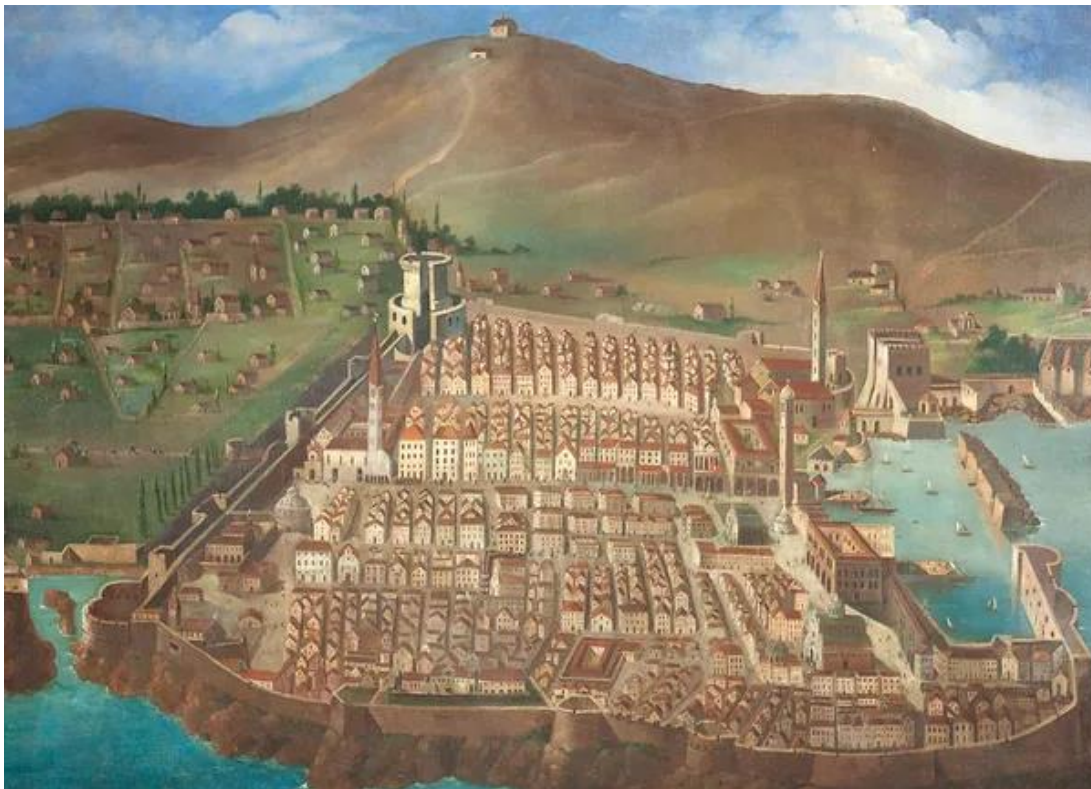
Milan Rešetar, »Prvo vrijeme u Dubrovniku poslije velike trešnje od g. 1667.«, u: *Novo doba* 86 (1936.), str. 13.

Slavica Stojan, »Doživljaj velike trešnje u pisanim svjedočanstvima dubrovačkih stradalnika«, u: *Hrvatska revija* 2 (2020.), str. 17-22.

Tanja Trška Miklošić, »Neostvoreni projekt isusovačke crkve i kolegija (1659.) u Dubrovniku«, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 33 (2009.), str. 125-140.

Goran Vuković, »Preobrazba Dubrovnika početkom 19. stoljeća«, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 24 (2000.), str. 35-60.

SLIKOVNI PRILOZI

1. Veduta Dubrovnika, 17. stoljeće, franjevački samostan Male braće, Dubrovnik

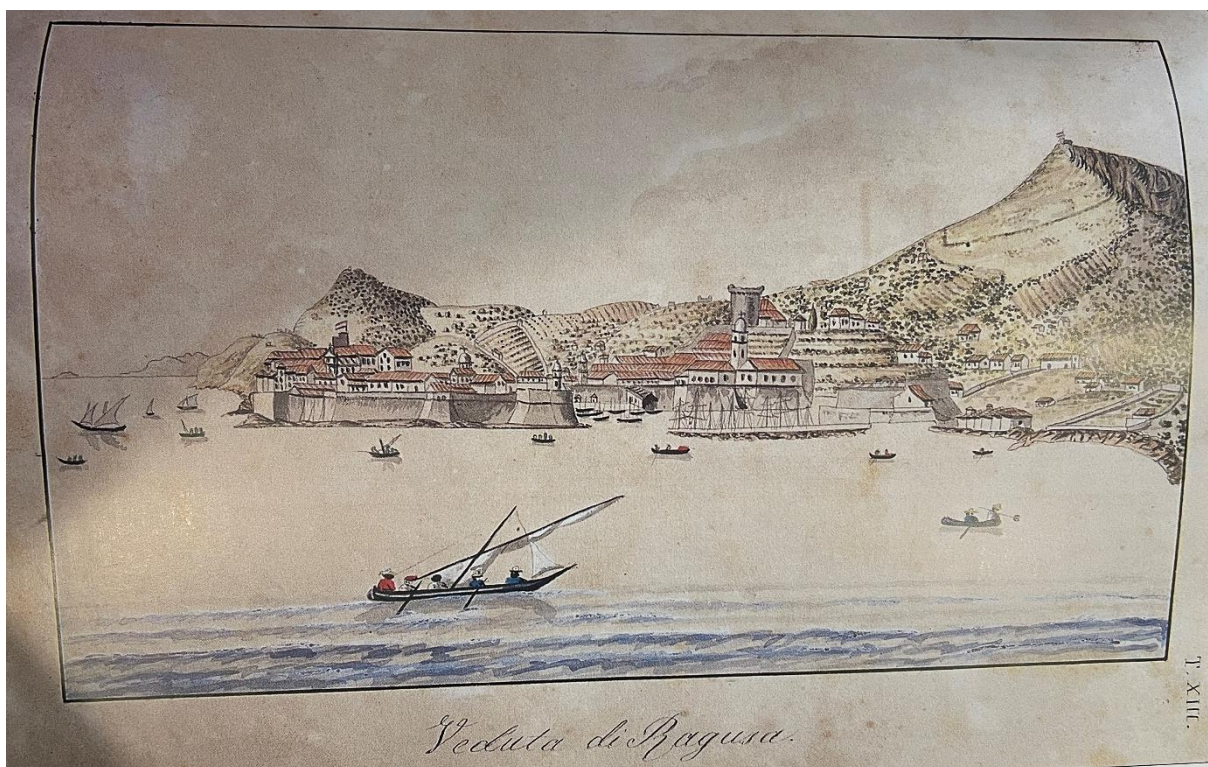

2. Nikola Božidarević, *Triptih Bogorodice sa svecima (Triptih obitelji Bundića)*, oko 1500., detalj, Dubrovnik, Zbirka dominikanskoga samostana

3. Carmelo Reggio, *Sv. Petar, sv. Lovro i sv. Andrija (sv. Petilovrijenci)*, 1812., detalj, Dubrovnik, katedrala, oltar sv. Petra, Lovra i Andrije

4. Lorenzo Vitelleschi, *Veduta Dubrovnika*, prva polovica 19. stoljeća

IZVORI SLIKOVNIH PRILOGA

Slika 1 - Veduta Dubrovnika, 17. stoljeće, franjevački samostan Male braće, Dubrovnik, izvor: Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, P. Mofardin, IPU-F-27924_PM

Slika 2 - Nikola Božidarević, *Triptih Bogorodice sa svecima (Triptih obitelji Bundićā)*, oko 1500., detalj, Dubrovnik, Zbirka dominikanskoga samostana, izvor: <https://dubrovnikdigest.com/slikari/nikola-bozidarevic>

Slika 3 - Carmelo Reggio, *Sv. Petar, sv. Lovro i sv. Andrija (sv. Petilovrijenci)*, 1812., detalj, Dubrovnik, katedrala, oltar sv. Petra, Lovra i Andrije, izvor: *Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku*, (ur.) Katarina Horvat-Levaj, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2014.

Slika 4 – Lorenzo Vitelleschi, Veduta Dubrovnika, prva polovica 19. stoljeća, izvor: Lorenzo Vitelleschi, *Povijesne i statističke bilješke o dubrovačkom okrugu = Notizie storiche e statistiche del circolo di Ragusa*, Dubrovnik: Matica hrvatska Dubrovnik, Državni arhiv u Dubrovniku, 2002.

SUMMARY

This paper presents a historical overview of the architectural and urban changes that Dubrovnik underwent from the 14th to the first half of the 19th century. The overview begins with the provisions of the Statute from 1272 and the Regulation from 1296. Construction activity intensified in the 15th and 16th century when Dubrovnik experienced a prosperity in maritime trade, which undoubtedly influenced the building of new buildings or the renovation of existing ones within the city. The great earthquake of 1667 damaged every building in the city and destroyed many of them. The authorities had to encourage private owners to build and renovate houses to ensure the city's survival, and since the Baroque style was prevalent in Europe at that time, Dubrovnik acquired many Baroque features. In the first decade of the 19th century, Dubrovnik was under French rule, during which many buildings were repurposed, and churches were desacralized. By the decision of the Congress of Vienna in 1815, the area of the former Republic became part of Austria. Despite the people's dissatisfaction, the Austrian authorities established a functional administration and repurposed buildings according to the needs of the city.

Key words: architecture, Austrian rule, Dubrovnik, French rule, Statute of Dubrovnik, urbanism, 1667 Dubrovnik earthquake